

ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

AN ANALYTICAL STUDY OF THE CHANGES IN HEETSIPSONG -
TRADITIONS : A CASE STUDY OF MUANGKAO SUBDISTRICT,
MUANG DISTRICT, KHONKAEN PROVINCE

พระสุชี ชากรรมโม (ศรีมาตย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พระสุชี ษากรรมโม (ศรีมาตย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN ANALYTICAL STUDY OF THE CHANGES IN HEETSIPSONG -TRADITIONS
: A CASE STUDY OF MUANGKAO SUBDISTRICT, MUANG DISTRICT,
KHONKAEN PROVINCE

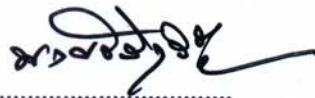
Phrasukhee Jāgaradhammo (Srimart)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand.

2010

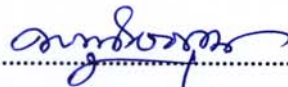
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระศรีลัทธินูนี้)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหาทวี มหาบุญโญ, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระครูภาวนาไพริคุณ, ดร.)

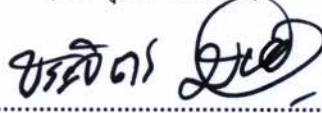
กรรมการ

(รศ. ยุคม บัวศรี)

กรรมการ

(ดร. อุดร จันทวัน)

กรรมการ

(รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูภาวนาไพริคุณ, ดร. ประธานกรรมการ

รศ. ยุคม บัวศรี กรรมการ

ดร. อุดร จันทวัน กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮัตติบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัย : พระสุจี ชากรรมโม (ศรีมัตย์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูภาวนาโพธิคุณ, ดร. น.ธ.เอก, (B.A., M.A. (Phil),
M.A. (Pol.Sc.) M.Phil., Ph.D., (Phil))

: รศ. อุดม บัวศรี ป.ธ. ๙., พ.ม., พธ.บ., M.A.(Phil).

: ดร. อุดร จันทวัน ป.ธ. ๕., พ.ม., พธ.บ., M.A., พธ.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : ๘ กันยายน ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาประเพณีฮัตติบสอง (๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางประเพณีฮัตติบสอง และ (๓) เพื่อศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮัตติบสองในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยมีดังนี้

ประเพณีฮัตติบสอง พบว่า เขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านประเพณี ฮัตติบสอง ยังคงประเพณีปฏิบัติกันครบอยู่ทุกประเพณี แต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาสาระวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นไปตามกาลเวลา และได้รู้ถึงหลักการและข้อประเพณีปฏิบัติตามประเพณี ฮัตติบสอง ในแต่ละเดือน ประเพณีที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง ประเพณีลักษณะนี้จะมี ๖ ประเพณี หรือ ๖ เดือน คือ บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และบุญกฐิน ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ประเพณีลักษณะนี้จะเกี่ยวกับการขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลดบันดาลความ อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้ เช่น ฟ้าฝน ข้าวปลาอาหาร เป็นต้น จะมีอยู่ ๒ ประเพณี คือ บุญคูณลาน และบุญบั้งไฟ ประเพณีที่เกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ ประเพณีลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุข สวัสดิ์ภาพให้มี ๒ ประเพณีคือ บุญสงกรานต์และบุญซำฮะ ประเพณีที่เกี่ยวกับความกตัญญู ประเพณีลักษณะนี้จะเน้นที่การทำบุญอุทิศเป็นสำคัญมี ๒ ประเพณีคือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของฮัตติบสอง พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบ

สาธารณะสุข ระบบความเชื่อและประเพณี และระบบการนันทนาการ บันเทิงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มี ๒ ปัจจัยหลัก คือ ๑ ปัจจัยภายนอก ๒ ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮัตสึบสองในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า ประกอบด้วย ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค ปัจจัยด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน ที่เผยแพร่ข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮัตสึบสองในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า คือปัจจัยด้านนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ปัจจัยด้านความเชื่อต่อประเพณี ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าได้สืบทอดกันมากระทั่งปัจจุบัน โดยเชื่อว่าประเพณีที่คนโบราณได้รักษาไว้มีประโยชน์ต่อชุมชน ปัจจัยด้านบุคลิกภาพทัศนคติส่วนบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยภายในส่วนมากมีทัศนคติว่า ในปัจจุบันได้มีการยอมรับแล้วว่าทัศนคติเป็นการแสดงออกถึงความชอบ ไม่ชอบ ทางบวกหรือทางลบต่อบุคคล ต่อวัตถุและต่อเรื่องราวต่าง ๆ โดยทัศนคติทำหน้าที่ผลักดันให้เลือกในสิ่งที่ตนต้องการ ไม่เลือกในสิ่งที่ตนเห็นว่าจะทำให้เกิดความเสียหายหรือไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเอง

ผลการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีฮัตสึบสองในตำบลเมืองเก่าปัจจุบัน พบว่า ด้านสังคมและวัฒนธรรม สืบเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงจากพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี จาก การที่มนุษย์ได้นำเอาวิธีการใหม่ ๆ เข้าใช้ แทนวิธีการกระทำแบบดั้งเดิม เช่น การทำการเกษตรแบบใหม่ โดยการใช้เครื่องทุ่นแรง และการใช้ปุ๋ยเคมี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดและการดำเนินชีวิตระดับชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประเพณีฮัตสึบสองได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นบางอย่าง อาทิ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก ประเพณีฮัตสึบสองอื่นๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ยังคงยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและอนุรักษ์ไว้เพื่อคนรุ่นหลังต่อไป

Thesis Title : An Analytical Study of the Changes in the Heetsipsong-traditions:
A Case Study of Muangkao Sub-district, Muang District, Khonkaen
Province

Researcher : Phra Sukhee Chakharathammo (Srimattaya)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakrubhavanabodhikun B.A., M.A. (Phil.), M.A. (Pol. Sc.),
M.Phil., Ph.D. (Phil.)

: Assoc. Prof. Udom Buasri (Pali VII, Dip. in Ed., B.A., M.A.)

: Dr. Udorn Chanthavan (Pali IV, Dip. in Ed., M.A., Ph.D.)

Date of Graduation : September 8, 2010

ABSTRACT

The main purposes of this thesis were to study the Heetsipsong-traditions, the factors of changes of the Heetsipsong- traditions, and a result of changes of the Heetsipsong- traditions at the municipal areas, Muangkao sub-district, Muang district, Khonkaen province from the result of this research.

The Heetsipsong-traditions at the municipal areas, Muangkao sub-district, Muang district, Khonkaen province was completely derived as seen in the past time. However, some medication of this festival that was appropriately done depended upon a way of the people's life relating to the change of time, a study of principles, and practice of the Heetsipsong-traditions in each month. There were six traditions dealing with Buddhist monks: Bunkhaokam, Bunkhaoji, Bunphravet, Bunkhaopansa, Bun-okpansa, and Bunkathin. The tradition of an occupation dealt with asking the blessing and worshiping the sacred things for the natural complete such as raining and nutrition. This tradition dealt with two traditions: Bunkhunlan and Bunbangfai. The tradition of morale in life was under the belief that the sacred things would give people peach and happiness. It was consisted of two traditions: Bunsongkran and Budsamha. The tradition of

gratitude stressed on making the fulfillment of merit for meritorious dedication. It dealt with two traditions: Bunkhaopradabdin and Budkhaosak.

Some factors that affected the change of Heetsipsong finds that the social and cultural change: a family and relative system, an educational system, a system of public health, a system of beliefs and traditions, and a system of entertainment. There were two factors to affect the social and cultural change: external and internal. The external factor that affected a change of the Heetsipsong-traditions at a Muangkao sub-district dealt with factors of the public utility, new cultural import, and mass communication such as television, and radio. The internal factor that affected a change of the Heetsipsong-traditions at Muangkao sub-district was the environmental factors-a forest resource, a water resource, and an earth resource. About a factor of beliefs in traditions, the Muangkao people took it from the past to the present with a strong belief that the derived tradition was useful to the community. About a factor of a personal view known as an internal factor, people thought that in the present time, there was the acceptance of a personal view-like or unlike, and positive or negative expressed on a person, a thing or a material. Here, the attitude compulsorily urged a person to select only whatever he wanted. Generally, he was not urged to select whatever he performed or produced as a main cause to damage his life and the others.

A change of the Heetsipsong-traditions at the Muangkao sub-district in the present find that depends upon the social and cultural factor. This change was found because the ancient techniques were replaced with new technological products such a new technique of cultivation with machines and chemical fertilizer. The change affected thoughts and a way of life in the community. There was some changes of the Heetsipsong-traditions at a municipal area, Muang sub-district, Muang district, Khonkaen province-Bunkhunlan or Bundianyi, Bunkhawchi or Bundiansam, and Bunbangfai or Bundianhok. The other Heetsipsong-traditions were not changed in all aspects. People still followed the ancient tradition as a way of life and preserved it for persons in the next generation.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้เพราะความกรุณา เอื้อเฟื้อจากผู้มีพระคุณหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกล่าวนามเพื่อเป็นการขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

พระครูภาวนาโพธิคุณ,ดร. ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และอาจารย์ที่ปรึกษา รศ.อุดม บัวศรี ดร.อุดร จันทวัน กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษาที่ดี ช่วยแก้ไขข้อบกพร่อง พร้อมทั้งเสนอแนะ ท่านได้ให้ความเมตตาในการปรับปรุง เนื้อหาสาระ ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์นี้

พระครูปริยัติบุญญากรณ์ เจ้าอาวาสวัดหัวหิน ที่ได้เมตตาให้ที่อยู่อาศัยจนจบการศึกษา ตลอดทั้งญาติโยมชาวบ้านสะอาดที่ให้ความอนุเคราะห์อุปถัมภ์ค่าชุดตลอดการศึกษาและพระอาจารย์สมชัย อนุตฺตโร คาวสรี ที่ได้สละเวลาให้ข้อเสนอแนะ ให้คำแนะนำ ช่วยพิสูจน์อักษรทำให้งานสำเร็จได้ตามความประสงค์

ขอบคุณพระเถรานุเถระ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น คณะครู ทุกท่าน ที่ได้ตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่องานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มา ไปทำการศึกษาตามกระบวนการงานสำเร็จด้วยดี

ท้ายสุดนี้ ขอมอบคุณงามความดีจากงานวิจัยนี้ แด่บิดาและมารดาของผู้วิจัยที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้ว ตลอดถึงกัลยาณมิตรผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนในการทำวิจัยนี้

พระสุจิต ชาติธรรมโม (ศรีมาตย์)

๖ กันยายน ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	น
สารบัญ	๗
คำอธิบายการใช้อักษรและหมายเลขย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ นิยามศัพท์ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ ประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๑๐
๒.๑ ความรู้เกี่ยวกับเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๑๐
๒.๒ ประเพณีฮีตสิบสอง	๑๗
๒.๓ การปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๓๘
๒.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับประเพณีฮีตสิบสอง	๕๐
๒.๕ สรุปประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๕๕
บทที่ ๓ ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๕๖
๓.๑ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม	๕๖

๓.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีฮีตสิบสอง	๖๑
๓.๓ สรุปปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๖๕
๓.๔ ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปของประเพณีฮีตสิบสอง	๗๑

บทที่ ๔ ผลจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง

จังหวัดขอนแก่น	๘๓
๔.๑ ผลจากการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม	๘๓
๔.๒ ผลจากการเปลี่ยนแปลงจากเหตุปัจจัยภายนอก	๘๓
๔.๓ ผลจากการเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุปัจจัยภายใน	๘๕
๔.๔ ประเพณีฮีตสิบสองที่เปลี่ยนแปลงในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๘๕
๔.๕ สรุปผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	๘๘

บทที่ ๕ สรุปผลวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๐๐
๕.๑ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป	๑๑๓

บรรณานุกรม	๑๐๔
ภาคผนวก	๑๑๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุเล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ส.ม. (บาลี) ๑๕/๑๖๔/๕๒๘ หมายถึง สุตตันตปิฎก สักกตนิคาย มหาวรรคคปาติ (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๑๖๔ หน้า ๕๒๘, ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีมนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๕๐ หน้า ๕๐

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.มหา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีมนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีมนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมนิพนณาสก	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทฎฐคาถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ปฎิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อุ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทานคาถา	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อันเนื่องจากปัจจัยหลักในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากประเทศไทยของเรา ได้จัดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เริ่มฉบับที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ จนถึงฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) และในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็เปลี่ยนเป็นฉบับใหม่อีกรอบหนึ่ง แต่เนื้อหาฉบับที่ ๑-๗ พัฒนาเฉพาะโครงสร้างพื้นฐาน มาถึงฉบับที่ ๘ จึงเริ่มพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาถึงปัจจุบัน ในแต่ละฉบับส่วนใหญ่จะมุ่งพัฒนามนุษชนในชุมชน หมู่บ้าน โดยมีลักษณะทางกายภาพ ที่สามารถจับต้องได้หรือเห็นด้วยสายตา^๑ เช่น การเปลี่ยนแปลงประปาหมู่บ้าน จากเดิมที่เคยใช้น้ำตามลำคลอง การเปลี่ยนแปลงด้านปกรอง จากเดิมเคยมีเฉพาะกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ก็เพิ่มสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาอีก เพื่อช่วยเหลืองานด้านการเมืองการปกครองในท้องถิ่น ให้หมู่บ้านและชุมชนต่างๆ ได้รับความสะดวกสบายในการติดต่องานทางราชการ

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตามแผนต่างๆ นั้นไม่ได้พัฒนาเฉพาะหรือรวมไปถึงการส่งเสริม อนุรักษ์ประเพณีชุมชนเคยปฏิบัติซึ่งกระทำกันมาอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นว่า ในหลายพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ประเพณีฮีตสิบสองที่เคยปฏิบัติกันมานับหลายศตวรรษ เริ่มหมดไปโดยปริยายในบางฮีต เนื่องจากหลายปัจจัยเข้ามากระทบและเกี่ยวข้อง ทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ในผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจที่รัดตัวยิ่งขึ้น ผู้คนในหมู่บ้าน ในชุมชนต่างต้องทำงานกันหนักมากขึ้น เพื่อความอยู่รอดในสภาพที่หาเงินยากแต่รายจ่ายมากเท่าตัว บางคนก็แทบหาเลี้ยงชีพไม่ได้ เนื่องจากค่าแรงต่ำ บางคนก็ตกงานเสียอีก ส่วนในด้าน การเมืองก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่แน่นอน หากได้ผู้นำที่ดีหมู่บ้านและชุมชนก็พลอยได้รับอานิสงส์ในการพัฒนานั้นด้วย หากผู้นำอ่อนแอขาดวิสัยทัศน์ ก็ทำให้สภาพของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ ได้รับ

^๑ ถวิล มาศจรัส, ภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖)

ผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากไม่ได้ส่งเสริมด้านจริยธรรม คุณธรรม แก่ประชาชนในท้องถิ่นที่รับผิดชอบดูแลตามหน้าที่ของแต่ละฝ่าย

เมื่อก้าวถึง คนที่รวมกันอยู่จำนวนหลายหลังคาเรือน จนกลายเป็นหมู่บ้านและชุมชน ขึ้นมาจนนั้น ย่อมมีวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การอาชีพหรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อหรือความสนใจร่วมกัน^๒ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขและนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดต่อบุคคลและหมู่บ้าน ชุมชนที่ตนพึงพาอาศัยนั้น นับจากภาวะวิกฤติด้านเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมานั้น หลายภาคส่วนของสถาบันต่างๆ ก็เริ่มให้ความสนใจต่อภาวะการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นในสังคมไทย และหันมาให้ความสำคัญต่อกระบวนการคิดแบบภูมิปัญญาไทย เพื่อต่อสู้กับกระแสสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว^๓ ถึงกระนั้นก็ตาม เนื่องจากขาดกระบวนการฝึกฝนบุคคลให้มีภูมิด้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน ขาดการหล่อหลอมด้านจิตใจที่เคยทำงานกันเป็นกลุ่ม เป็นคณะจึงเกิดปัญหาตามมาของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาด้านวัตถุที่ปราศจากการพัฒนาด้านจิตใจควบคู่กันไป ถึงแม้ว่าสังคมไทยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเด่นและเป็นจุดดีของหมู่บ้านและชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วยเป็นชุมชนการเรียนรู้ เป็นชุมชนที่รู้จักการจัดการกับตนเอง เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ และเป็นชุมชนที่มีสันติภาพความสงบสุขในท้องถิ่น^๔ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกหมู่บ้านและทุกชุมชนจะสามารถเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้เหมือนกันทุกแห่ง เนื่องจากปัจจัยหลายอย่างในแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดความเปลี่ยนแปลงนั่นเอง

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของประเทศไทย นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกๆ ด้าน คือ มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านขนบธรรมเนียม ศิลปกรรม และวรรณกรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทย จนพระพุทธศาสนาได้เข้ากลมกลืน สนิทอยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทยถึงขั้นที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็น อันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นไทย^๕

^๒ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, ประชาสังคม : วรรณชนนักคิดในสังคมไทย, (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๑-๑๖๒.

^๓ ถวิล มาสจรัส, ภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๐๔.

^๔ ลัญญา ลัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เป็นดินแดนที่มีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงาม ผูกพันวิถีชีวิตของคนในสังคมชาวอีสาน การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ปรองดองร่วมกันสร้างสรรค์สามัคคี มีคุณธรรมต่อกัน และยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน ถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางในการร่วมกันทำกิจกรรมอันสำคัญในท้องถิ่น เป็นแหล่งอารยธรรมที่สามารถยกระดับจิตยกระดับคุณภาพชีวิตของมวลชน ชาวอีสานเป็นเวลาอันช้านานมาแล้ว

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวเสริมอีกว่า “ในอดีตจนถึงปัจจุบันในชนบทหลายแห่ง พระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนา และวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและทางปัญญาของชุมชน...”^๖ เหตุนี้จึงมีบทบาทต่อสังคมความเป็นอยู่ของชาวอีสาน โดยมีพระสงฆ์นั้นเองเป็นผู้นำปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ ประเพณีฮีตสิบสอง นับได้ว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากได้สืบทอดเป็นมรดก มาจากบรรพชนจนถึงเวลาปัจจุบันนี้ไว้ได้ เพราะด้วยความรู้จักอนุรักษและพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดีด้วยซึ่งส่งเสริมความมีเสน่ห์ผูกหัวใจให้กับแขกผู้มาเยือนดินแดนอีสาน ให้มีความซาบซึ้งตรึงใจในประเพณี และวัฒนธรรมนั้นๆ คือ ประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวอีสานยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ตลอดจนการประกอบกรกุศลตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่า บุญเป็นที่พึงของคนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่ง ปรีชา พินทอง ได้กล่าวเป็นพยานบทหนึ่งถึงการทำบุญว่า “ บุญบาคัดได้แสนลือลมกะจำห่าง บุญคาคัดได้แสนซิวว่ากะเวินมา”^๗

ผู้วิจัย จึงได้หยิบยกประเด็นปัญหาหรือสาเหตุที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอลง เนื่องจากไม่ได้เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ หมายถึง การมีกิจกรรมร่วมกัน และสามารถดึงจิตสำนึกของคนในชุมชนนั้น ๆ ให้มีความผูกพัน จนสามารถที่จะพัฒนาจิตใจได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ ฉะนั้น ในงานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาถึง การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อหาเหตุปัจจัยต่างๆ ว่า ทำไมบางประเพณีคงอยู่และบางประเพณีก็เสื่อมสูญไปกับกาลเวลา ตลอดจนศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ปรากฏในฮีตสิบสอง ซึ่งชาวตำบลเมืองเก่านำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันว่าให้ผล

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ , พิมพ์ครั้งที่ ๕ , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐) , หน้า ๗๗.

^๗ ปรีชา พินทอง , ไขภายิตโบราณอีสาน , (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , ๒๕๒๘) , หน้า ๓๕๒., ธวัช ปุณโณทก , วรรณกรรมท้องถิ่น , (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕) , หน้า ๑๘๘-๒๐๐., สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น , ของดีอีสาน , (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์ , ๒๕๔๐) , หน้า ๒๕.

ดีในด้านใดบ้าง ทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวม ในด้านต่างๆ คือ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทาง ประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๓ นิยามศัพท์ในการวิจัย

ชุมชน หมายถึง ประชาชนในหมู่บ้านตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง และการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ประเพณีฮีตสิบสอง หมายถึง กิจกรรมที่ชาวตำบลเมืองเก่าปฏิบัติร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง เป็นจารีตที่กำหนดให้พุทธศาสนิกชน ได้ถือปฏิบัติต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน เริ่มตั้งแต่เดือน ๑ ถึง เดือน ๑๒ ตามจันทรคติ

ปัจจัย ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ปัจจัยภายนอกและภายใน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีฮีตสิบสองในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

บุญ หมายถึง เครื่องชำระส้นดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพุดติชอบทางกาย วาจา และใจ ให้เกิดกุศลคุณงามความดี

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยซึ่งมีผู้ได้กล่าวถึงประเพณีฮีตสิบสองในบางแง่มุม ดังต่อไปนี้

จากรูวรรณ ธรรมวัตร ได้ให้ความเห็นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างของชาวอีสาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคมและสถานภาพของสังคมนี้ให้คงอยู่ และเป็นเครื่องเสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวอีสาน เมื่อมีโอกาสประกอบกิจตามประเพณี

ในแต่ละเดือนร่วมกันประเพณีนั้นเรียกว่า ฮีต ๑๒ หรือจารีตประเพณี ๑๒ ประการอันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบกันมาแต่บรรพบุรุษ^๔

บัวศรี ศรีสูง ปราชญ์ชาวบ้านดงเค็ง มหาสารคาม กล่าวไว้ในการบรรยายเรื่อง “ทิศทางหมู่บ้านอีสานและปณิกะคดี” ว่าวัฒนธรรมของคนอีสานเป็นวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมั่นว่าดีที่สุดสำหรับอีสานในแคว้นสุวรรณภูมิ เป็นวัฒนธรรมแต่โบราณมา วัฒนธรรมของอีสานสร้างคนให้เป็นคน สร้างให้คนละจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้คนทำคุณงามความดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีฮีตมีคองอยู่ เรียกว่า “ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ฮีตยี่คองเกียง ฮีตบ้านคองเมือง ฮีตพ่อคองแม่ ฮีตเฒ่าคองเขย...ฮีตสิบสองของอีสานว่าไว้ตามลักษณะสิบสองเดือน แต่ละเดือนมีงานประเพณีของมันอยู่ กฎเกณฑ์กติกาสังคมอีสานวางไว้แต่สังคมบรรพบุรุษมา^๕

บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล ได้ให้ทัศนะว่า “ฮีตสิบสอง คือประเพณีที่คนลาวอาณาจักรล้านช้างในอดีต และคนลาวที่อยู่ในประเทศลาวปัจจุบัน รวมทั้งคนไทยที่เรียกขานกันว่าเป็นคน “อีสาน” หรือ “ไทอีสาน” นั้นจัดทำบุญประจำเดือนทุกๆ เดือนในรอบปี”^๖

สวิง บุญเจิม ได้ให้ทัศนะว่า ระบบการปกครองบ้านเมือง อันเป็นกติกาคอบคุมสังคมสมัยเก่านั้น คนไทยทางภาคกลางหรือทางใต้ ได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตกมาก เพราะยึดถือจากคัมภีร์พระมนุ พระธรรมศาสตร์ของสังคมชาวอินเดีย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มาจากด้านนี้ มักจะโน้มไปในทางจิตนิยมหรือเชื่อในสิ่งที่สมมติกันขึ้น เช่น นรก – สวรรค์ – สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่คนไม่เคยเห็นส่วนระบบการปกครอง ของชาวลาวและชาวอีสานสมัยเก่านั้น ยังมีอิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิมตกทอดมาจากทางเหนืออยู่มาก โดยเฉพาะอิทธิพลแบบจีนซึ่งมักจะเน้นไปในทางวัตถุนิยม หรือเชื่อในสิ่งที่เคยเห็นโทษมาแล้ว เช่น บิดามารดาบรรพบุรุษ วีระบุรุษ ผู้ล่วงลับตายเป็นผีไปแล้ว (ต่างกับผีหลอก) ได้รับการยกย่องเชิดชูมาก จนมีการเซ่นไหว้บวงสรวงกันหลายระดับ ถึงแม้คนไทยทางใต้กับทางอีสานจะเป็นศิษย์ของชาวชมพูทวีปด้วยกันแต่ลักษณะการปกครองคนไทยได้นั้นก่อนไปในแบบที่ใช้ประมวลกฎหมาย คล้ายฝรั่งเศส เช่นการใช้กฎหมาย ตราสามดวง ซึ่งมีลักษณะเป็นประมวลกฎหมายเป็นหลัก ส่วนชาวอีสานนั้นไม่ปรากฏว่ามีการใช้กฎหมายประมวลข้อบังคับหรือกติกาสังคมใหญ่เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายแบบอังกฤษ เผ่าชนซึ่งอาศัยอยู่ตาม

^๔ จารุวรรณ ธรรมวัตร , คติชาวบ้านอีสาน , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), หน้า ๕.

^๕ บัวศรี ศรีสูง , “ทิศทางหมู่บ้านอีสาน” ในฮีตคองและปณิกะคดี , (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ , ๒๕๓๕) , หน้า ๑๐๓ – ๑๐๕.

^๖ บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล , ฮีต คอง คละ วิถีชีวิตของคนล้านช้างและไทยอีสาน , หน้า ๓,

ลุ่มแม่น้ำโขงสมัยเก่าใช้ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องมือหรือวิธีการปกครองบ้านเมือง มากกว่าผ่านทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา”^{๑๑}

ส.ธรรมศักดิ์ (นามแฝง) ได้ให้ความเห็นว่า “จาริตะนั้น คือ ฮิตกองโบราณ เป็นประเพณีธรรมเนียมสืบมาเดิมนี่ เป็นแบบแผนไว้ความดีงามประพฤติดชอบ เป็นประเพณีทำบุญ ๑๒ เดือน กล่าวไว้ในคัมภีร์ได้ไข”^{๑๒}

รศ. อุดม บัวศรี ได้กล่าวไว้ในวัฒนธรรมอีสานว่า ประเพณีที่ถือเป็นหลักในการผูกพันกันทางสังคมบางอย่างยังยึดถือกันอย่างแนบแน่นและเป็นประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ในรอบปี มีอยู่ ๑๒ ประเพณี ประเพณีเหล่านี้ที่ถือเป็นสำคัญที่ส่วนรวมร่วมกันทำนุบำรุงและพัฒนาให้เป็นประเพณีระดับจังหวัด เช่น

แห่เทียนพรรษาในเดือน ๘	ที่จังหวัดอุบลราชธานี
บุญบั้งไฟเดือน ๖	ที่จังหวัดยโสธร
บุญปราสาทผึ้งในเดือน ๑๑	ที่จังหวัดสกลนครและเลย
ไหลเรือไฟเดือน ๑๑	ที่จังหวัดนครพนม

นอกนั้นก็ประเพณีที่ทำกันอยู่เป็นประจำในหมู่บ้าน เช่น ข้าวจี่ ข้าวประดับดิน ข้าวสาก ซ่าสะ เข้ากรรม คุณลาน เทศน์ผะเหวด หรือเวสสันดรชาดกเป็นต้น”^{๑๓}

พระมหาอรุณ อรุณธมฺโม (สุทธโกศล) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยตอนหนึ่งว่า ประเพณีฮิตสิบสอง บางประเพณี มาจากความเชื่อดั้งเดิมในนิทานชั้นอรรถกถาของธรรมบท ดังจะเห็นจากประเพณี “บุญคุณลาน” ซึ่งชาวอีสานนิยมทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก มีข้าวเป็นอาหารประจำวัน หากได้ข้าวมากก็จะแบ่งขายพอได้ค่าใช้จ่ายในครอบครัว คนเหล่านี้มีความกตัญญูรู้คุณสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตน ข้าวเป็นพืชที่มีคุณค่าต่อคนเรา จึงมีความเชื่อว่าข้าวมีวิญญาณ หรือขวัญประจำอยู่ตามความเชื่อดั้งเดิม คือการยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความเชื่อว่ามีชีวิตในทุกสิ่ง ดังนั้น เมื่อทำการเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ก่อนจะขนข้าวขึ้นฉางข้าว ชาวอีสานจะทำบุญ เพื่อความเป็นสิริมงคล เพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ครอบครัว และเพื่ออัญเชิญขวัญข้าวให้มาอยู่ประจำ จะได้กินข้าวไม่เปลือง ทำ

^{๑๑} สวิง บุญเจิม, **มรดกอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๕), หน้า ๕๒๕ – ๕๓๐.

^{๑๒} ส.ธรรมศักดิ์ (นามแฝง), **ประเพณีอีสาน**, (กรุงเทพฯ : ส. ธรรมศักดิ์, ม.ป.ป.), หน้า ๑๒๓.

^{๑๓} อุดม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, (ขอนแก่น : กลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

นาก็ได้ผลดีในฤดูกาลต่อไป^{๔๔} ขณะที่ผลการวิจัยของพระมหาธวัช เขมรโซ (พุทธโส) ได้กล่าว ถึง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง การเทศน์มหาชาติที่มีผลต่อสังคมไทย ว่าเป็นประเพณีที่ให้ส่งผลทั้งใน ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม การศึกษา^{๔๕} ตลอดจนประเพณีที่ดึงดูดของหมู่มนุษย์ที่เป็นบริบทในเทศน์มหาชาติหรือเทศน์ประจำเดือน ๔ ซึ่งเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ยังคงอนุรักษ์ไว้นจนถึงปัจจุบันนี้

นางสาวนันทิดา ปัจจโยโกตาได้กล่าวถึงงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสองได้เสนอให้เห็นว่า ประเพณีฮีตสิบสองนั้น ยังคงมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในบางพื้นที่อยู่ แม้จะมีความเจริญในด้านเทคโนโลยีแล้วก็ตาม โดยผลศึกษาวิจัยพบว่า นักศึกษาเพศชายอายุระหว่าง ๑๗ - ๑๘ ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในคณะวิทยาการจัดการชั้นปีที่ ๑ ส่วนใหญ่คิดว่าประเพณีฮีต ๑๒ นั้น มีประโยชน์ในด้านวัฒนธรรมมากที่สุด ส่วนด้านประเพณีนักศึกษารู้จักจากการสืบทอดของหมู่บ้านและอยากเข้าร่วมประเพณีของชุมชน และนักศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าจำเป็นต้องให้การอนุรักษ์ และส่งเสริมประเพณีนี้ให้สืบทอดต่อไป^{๔๖}

บุญหนา จิมานัง ได้ให้ทัศนะว่า สังคมไทยถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต และใช้หลักจริยธรรมพื้นฐานว่าด้วยเรื่องศีล ๕ เป็นเครื่องมือฝึกพฤติกรรมของลูกหลานในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเรื่อยมา และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาพฤติกรรมของคนในสังคม ให้รู้จักรักษากติกา ระเบียบวินัยของสังคม เพื่อให้สังคมสงบเรียบร้อย จุดประสงค์หลักของการบัญญัติศีล ๕ เพื่อให้สังคมมั่นคงสงบสุข พระพุทธศาสนาเชื่อว่าสังคมที่ปลอดภัยคือสังคมที่มีสมาชิกมีคุณภาพ^{๔๗}

^{๔๔} พระมหาอรุณ อรุณธมฺโม (สุกะโกศล) , “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) , ๒๕๕๘.

^{๔๕} พระมหาธวัช เขมรโซ (พุทธโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕ หน้า ๘๗ – ๘๐.

^{๔๖} นางสาวนันทิดา ปัจจโยโกตา , “ทัศนคติของนักศึกษาศาสนาบ้านราชภัฏมหาสารคามที่มีต่อประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่” , รายงานการวิจัย : สถาบันราชภัฏมหาสารคาม , ๒๕๕๑.

^{๔๗} บุญหนา จิมานัง , “พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๕.หน้า ๘๗.

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คือ

๑.๕.๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตำราเชิงวิชาการ บทความ ตลอดจนแหล่งข้อมูล เอกสารที่จะนำมาศึกษา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เอกสารหลัก ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) เอกสารรอง ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา และบทความที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอิตติบสง ที่มีผู้เขียนวิเคราะห์ไว้ อันเป็นงานวิจัยในครั้งนี้

๑.๕.๒ การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการศึกษาโดยวิธีสัมภาษณ์ข้อมูลจากกลุ่มต่างๆ เพื่อจะได้ข้อมูลอันเป็นจริง

กลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยภาคสนามนั้นผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชากรผู้อยู่อาศัยในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓๕ รูป/คน คือ

๑. พระสงฆ์	จำนวน	๘	รูป
๒. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า	จำนวน	๑๐	คน
๓. ผู้นำท้องถิ่น คือ ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน	๕	คน
๔. กลุ่มครูบุคลากรทางการศึกษา	จำนวน	๓	คน
๕. ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน	๔	คน

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจาก ๒ ส่วน ได้แก่

๑.๖.๑ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)

เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระวินัยปิฎก เป็นหลัก

เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ คัมภีร์วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา และบทความที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอิตติบสง ที่มีผู้เขียนวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องสภาพความเป็นอยู่ โดยการนำข้อมูลเหล่านั้นมาเรียบเรียงและสรุปผลวิจัยตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในงานวิจัยนี้

๑.๖.๒ การสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูล

- ๑) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับอิตติบสองและวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับอิตติบสอง
- ๒) บันทึกรวบรวมข้อมูลแนวคิด นำมาศึกษา เรียบเรียง สรุปเนื้อหา อภิปรายผล และเสนอแนะ

๑.๖.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

รวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทความต่าง ๆ ที่ท่านผู้รู้ได้เรียบเรียงขึ้น หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) บันทึกข้อมูล (๒) ตรวจสอบการบันทึกข้อมูล (๓) ใช้การวิเคราะห์จากแนวคิด ทฤษฎีและผลงานที่เกี่ยวข้อง

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑. ทำให้ทราบประเพณีอิตติบสองของชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๗.๒. ทำให้รู้ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางประเพณีอิตติบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๗.๓. ได้ทราบผลการเปลี่ยนแปลงประเพณีอิตติบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๒

ประเพณีฮัตถิสงในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสำรวจความรู้เกี่ยวกับเทศบาลตำบลเมืองเก่าและประเพณีฮัตถิสงตลอดจนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าเคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาในอดีตดังต่อไปนี้

๒.๑ ความรู้เกี่ยวกับตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๒.๑.๑ ประวัติความเป็นมา

ตำบลเมืองเก่า สมัยก่อนขึ้นตรงต่อตำบลพระลับ อำเภอเมืองเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๐ มีพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๖๓ ให้แยกเมืองเก่า ออกจากตำบลพระลับ โดยให้แยกตำบลเมืองเก่ามีพื้นที่กว้างครอบคลุมถึงตำบลบ้านเป็ด โดยมีขุนโบราณ บุรณรัตน์ เป็นกำนันคนแรกของตำบลเมืองเก่า และในวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ตำบลเมืองเก่าได้ยกฐานะขึ้นเป็นเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า ส่วนใหญ่ประชากรมีอาชีพเกษตรกรรม

๒.๑.๒. ที่ตั้งและอาณาเขต

เทศบาลตำบลเมืองเก่า มีสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มขนานไปกับแม่น้ำชี เป็นส่วนใหญ่ มีการระบายน้ำลงแม่น้ำชีค่อนข้างดี ประมาณ ๖๐% มีการทำนา ๒ ครั้ง ส่วน ๔๐% ทำนา ๑ ครั้ง

ที่ตั้งเทศบาลตำบลเมืองเก่า ตั้งอยู่ทิศใต้ของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมืองเมือง จังหวัดขอนแก่น

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลท่าพระ และ ตำบลคอนหัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลพระลับ อำเภอเมืองเมือง จังหวัดขอนแก่น

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลบ้านหว้า และ ตำบลคอนช้าง อำเภอเมืองเมือง จังหวัดขอนแก่นเนื้อที่ มีพื้นที่ทั้งหมด ๒๔,๖๑๘ ไร่ (๓๕.๕๔ ตารางกิโลเมตร) °

° เอกสารแผนพัฒนาเทศบาลตำบลเมืองเก่า , (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๒) หน้า ๔.

ตารางสถิติประชากรเทศบาลตำบลเมืองเก่า^๔

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	ประชากร		
			ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ ๑	บ้านสะอาด	๒๐๖	๓๘๘	๔๐๖	๗๙๔
หมู่ที่ ๒	บ้านโสกแสง	๒๔๕	๔๕๕	๔๔๑	๘๙๖
หมู่ที่ ๓	บ้านกุดกว้าง	๓๕๔	๕๓๓	๕๒๕	๑,๐๖๒
หมู่ที่ ๔	บ้านกุดกว้าง	๓๕๔	๔๑๓	๔๓๘	๘๕๑
หมู่ที่ ๕	บ้านโนนตุน	๘๒๐	๖๘๒	๗๑๓	๑,๓๙๕
หมู่ที่ ๖	บ้านคอนบม	๓๐๑	๕๘๕	๖๑๘	๑,๒๐๓
หมู่ที่ ๗	บ้านคอนบม	๘๑๘	๘๕๒	๙๓๖	๑,๗๘๘
หมู่ที่ ๘	บ้านขามเจริญ	๘๕๐	๘๑๕	๘๖๐	๑,๖๗๕
หมู่ที่ ๙	บ้านตูมน้อย	๗๓๖	๕๖๑	๖๓๑	๑,๑๙๒
หมู่ที่ ๑๐	บ้านคอนบม	๒๕๑	๕๖๘	๖๐๕	๑,๑๗๓
หมู่ที่ ๑๑	บ้านนั้ตรทอง	๑,๐๘๗	๑,๑๑๕	๑,๓๑๘	๒,๔๓๓
หมู่ที่ ๑๒	บ้านกุดกว้าง	๒๓๗	๓๘๒	๔๑๔	๗๙๖
หมู่ที่ ๑๓	บ้านคอนบม	๒๔๒	๕๓๒	๕๕๐	๑,๐๘๒
หมู่ที่ ๑๔	บ้านการเคหะ	๑,๑๔๑	๕๕๕	๑,๑๕๕	๒,๑๑๐
หมู่ที่ ๑๕	บ้านโนนตุน	๓๖๕	๕๓๐	๕๕๗	๑,๐๘๗
หมู่ที่ ๑๖	บ้านกุดกว้าง	๒๕๐	๔๕๖	๕๓๑	๑,๐๘๗
หมู่ที่ ๑๗	บ้านกุดกว้าง	๒๓๒	๓๕๕	๔๓๖	๘๙๑
รวม		๘,๖๕๗	๑๐,๒๗๕	๑๑,๑๗๘	๒๑,๔๕๓

มีประชากรทั้งสิ้น ๒๑,๔๕๓ คน แยกเป็นชาย ๑๐,๒๗๕ คน หญิง ๑๑,๑๗๘ คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย ๕๔๒.๕ คน/ตารางกิโลเมตร

^๔ เอกสารแผนพัฒนาเทศบาลตำบลเมืองเก่า , (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๒) หน้า ๑๐.

๒.๑.๓ สภาพทางสังคม

ภูมิประเทศ เป็นที่ราบ และราบลุ่ม มีแม่น้ำชีไหลผ่านบริเวณทิศใต้ของพื้นที่ และเป็นแนวแบ่งเขตระหว่างตำบลเมืองเก่า และตำบลท่าพระ สังคมในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไปตามกาลเวลา จำแนกได้ดังนี้

(๑) การประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพหรือทำมาหากินได้เปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อก่อนค่านิยมดั้งเดิมที่มีการพึ่งพาตนเองอย่างพอมีพอกิน ต่อมาได้มีการอพยพถิ่นเข้าไปทำงานที่เมืองหลวงเป็นการชั่วคราวในอัตราสูงขึ้น ชาวบ้านบางส่วนมีรายได้ไม่เพียงพอ เพราะการทำงานในเมืองหลวงจะมีรายได้ดีกว่า โดยเฉพาะในช่วงที่ว่างจากการทำนา คนที่อพยพส่วนมากจะเป็นวัยหนุ่มสาวไปทำงานโรงงานและในสถานประกอบการต่างๆ ในเมือง ปล่อยให้คนชราอยู่กับลูกหลานของตนอยู่บ้านอาชีพหลักของชาวบ้านยังเป็นอาชีพเกษตรกรรมเป็นพื้นฐาน แต่สิ่งที่แตกต่างจากอดีตก็คือ ชาวบ้านมีความรู้เรื่องเกษตรแผนใหม่ดีขึ้น หันมาใช้เครื่องทุ่นแรง และเทคโนโลยีเข้ามาช่วย มีการปลูกพืชตามความต้องการของตลาดแทนการปลูกข้าวอย่างเดียว และการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยง วัว สุกร เป็ด ไก่ จากที่มีกองทุนเกิดขึ้น ชาวบ้านได้นำเงินที่กู้ยืมมาลงทุนในการซื้ออาหาร อาชีพหนึ่งของชาวบ้านที่ได้ทำกันมานาน คือ อาชีพค้าขาย รับจ้าง เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านรองลงมาจากอาชีพทำนา และอาชีพเสริมของกลุ่มแม่บ้านที่ทำกันมานาน คือ อาชีพการถักแหวน โดยมีการรับมาจากโรงงานแหวนในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า

(๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว จากเดิมสามีเป็นผู้นำครอบครัว ภรรยาเป็นผู้ตาม เข้าทำนองผู้ชายช้างเท้าหน้าผู้หญิงช้างเท้าหลัง ภรรยาจะเลี้ยงลูกทำงานบ้าน และตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญๆ สามีจะเป็นผู้ตัดสินใจ แต่ปัจจุบันสิทธิเท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ครอบครัวสมัยก่อนเป็นครอบครัวใหญ่ มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย อยู่ร่วมกัน

(๓) สังคมยังให้ความสำคัญในเรื่องของผู้อาวุโส การแสดงความเคารพและการยกย่องผู้ที่ทำความดี

ก) การปกครอง

การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๗ หมู่บ้าน มีมวลชนจัดตั้ง ดังต่อไปนี้ ๑) ลูกเสือชาวบ้านจำนวน ๒ รุ่น ๒๖๐ คน ๒) กรรมการพัฒนาสตรี จำนวน ๒ รุ่น ๑๖๕ คน ๓) อาสาสมัครรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน จำนวน ๒๐๐ คน ๔) อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน ๑๐๘ คน ๕) อาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน(อปพร.) จำนวน ๒๐๐ คน

ข) การเมือง

ลักษณะการเมืองการปกครองเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า ใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและออกเสียง ยกตัวอย่างจากกองทุนหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะให้ความรู้แก่ลูกบ้านก่อนจะมีการคัดเลือกประธาน และคณะกรรมการกองทุน มีการจัดเวทีชาวบ้าน ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการโหวตเสียงโดยการยกมือ ใครได้เสียงข้างมากบุคคลนั้นก็ได้เป็นประธาน และคณะกรรมการ

ค) สาธารณูปโภค

การคมนาคม ภายในหมู่บ้านส่วนมากเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ยังเหลือถนนบางส่วนภายในหมู่บ้านยังเป็นลูกรัง ส่วนถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง ด้านสาธารณสุขในเขตตำบลเมืองเก่ามีสถานีนานาขมประจําตำบล ประจําหมู่บ้านจำนวน ๒ แห่ง ด้านการไฟฟ้า ประชากรส่วนใหญ่มีกระแสไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึงทุกหมู่บ้านในเรื่องไฟฟ้าแสงสว่าง สาธารณะยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่

ง) แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งน้ำธรรมชาติ วัดอารามต่างๆ

จ) แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำธรรมชาติในเขตตำบลเมืองเก่าที่มีคือ ลำน้ำและห้วย ๑ สาย บึงหนองและอื่นๆ ๔ แห่ง แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ฝาย จำนวน ๒ แห่ง

๒.๑.๔ การศึกษา

ตำบลเมืองเก่ามีสภาพทางการศึกษาดังต่อไปนี้

- มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย วิทยาเขตขอนแก่น จำนวน	๑ แห่ง
- โรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาจำนวน	๔ แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน	๑ แห่ง
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม	๑ แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสะอาด – โสภแสงจำนวน	๑ แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านกุดกว้างจำนวน	๑ แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจําหมู่บ้าน/ห้องสมุดประชาชน	๕ แห่ง
- ศูนย์การเรียนชุมชนประจําตำบล (กุดกว้าง, ขามเจริญ)	๒ แห่ง

๒.๑.๕ สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน มีพื้นที่ทั้งหมด ๒๔,๗๑๘ ไร่ ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการทำนา อาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอก จากทำนาแล้วก็มีหารายได้เสริม เช่น การเลี้ยงสัตว์ การรวมกลุ่มกันของสตรีแม่บ้านทำอาหาร เช่น ปลาข้าวสับ, แก้วบอง, น้ำพริกเผา เป็นต้น เพื่อค้าขายเป็นรายได้เสริม ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจนตามสภาพท้องถิ่น และภูมิประเทศการเลี้ยงสัตว์ภายในหมู่บ้านก็ถือว่า เป็นอาชีพอย่างหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับ ชาวบ้าน หลังจากที่มีโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองชาวบ้านได้นำเงินไปซื้อโคมาเลี้ยง กันมากขึ้น ส่วนสุกรที่ชาวบ้านเลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย ในการเลี้ยงไก่ เป็ด ก็ เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่เป็นอาชีพเสริมในการเลี้ยงเพื่อการบริโภคในครัวเรือนบ้าง ขายบ้าง เพื่อเพิ่ม รายได้ให้แก่ครอบครัว

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตสำคัญ คือ ข้าว, ผลไม้, พืชผัก, และเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนมา คืออาชีพรับจ้าง หน่วยธุรกิจเขตตำบลเมืองเก่าได้แก่ (๑) โรงแรม ๒ แห่ง (๒) ปั่นน้ำมัน/และก๊าซ ๘ แห่ง (๓) โรงงานอุตสาหกรรม ๑๐ แห่ง (๔) โรงสี ๕ แห่ง (๕) หมู่บ้าน จัดสรร ๔ หมู่

๒.๑.๖ สภาพทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม

ด้านวัฒนธรรม ชาวเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีวัด, สำนัก สงฆ์รวมกันเป็นจำนวน ๕ แห่ง เป็นสถาบันที่สำคัญทางศาสนาในหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางในการ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การปกครองของพระสงฆ์ในวัดแบ่งตามอาวุโสของพรรษา มีคณะกรรมการวัดคอยประสานงานในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ระหว่างหมู่บ้านกับวัด มีผู้นำในการ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงให้ความสำคัญกับวัดและการทำบุญ

ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า “วัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา” ได้ช่วยหลอมรวมให้ ชาวตำบลเมืองเก่า และชนในชาติ มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตน ช่วยหล่อหลอมผู้คนให้ มีความรักและหวงแหนในความเป็นเผ่าพันธุ์ของตน และช่วยนำพาให้ผู้คนสร้าง สรรค์ สิ่งต่างๆ ขึ้นมาเพื่อจรรโลงชนชาติของตนไว้ สังคมไทยของเรา แต่ดั้งเดิมมานั้นก็ไม่ได้ต่างไปจากสังคมอื่นๆ เรามีวัฒนธรรมอันเด่นชัดดีงาม มีเอกลักษณ์แยกออกจากพื้นที่ของแต่ละเผ่าชนอย่างชัดเจน มีความ สงบงามและสืสันอันเป็นที่ประทับใจแก่ผู้มาเยือนทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง ในเขตตำบลเมืองเก่าก็เช่น เดียวกันยังรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามเหล่านั้นไว้เช่นเดียวกันโดยอาศัยวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ ของชนภายในตำบล

สภาพทางศาสนาและวัฒนธรรม ในเขตตำบลเมืองเก่ามีวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วจำนวน ๕ วัด และสำนักสงฆ์อีกจำนวน ๔ แห่ง คือ (๑) วัดธาตุกุดกว้าง บ้านกุดกว้าง (๒) วัดหัวหิน บ้านสะอาด (๓) วัดกลางบุรี บ้านคอนบม (๔) วัดราชไชยศรี บ้านคอนบม (๕) วัดสว่างศรีวิชัย บ้านโนนคุ่น และสำนักสงฆ์อีก ๔ แห่งคือ (๑) วัดป่ามิ่งเมือง (๒) สำนักสงฆ์วัดป่าแก่น้ำต้อน บ้านกุดกว้าง (๓) สำนักสงฆ์ธรรมนิยม(ขามแป) บ้านคอนบม (๔) สำนักสงฆ์มิตรภาพ บ้านโนนคุ่น (โตโยต้า)

ชาวเทศบาลในเขตตำบลเมืองเก่าใช้วัด และสำนักสงฆ์ดังกล่าวเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางศาสนา รวมทั้งการจัดงานประเพณีต่างๆ มีบ้านกุดกว้าง บ้านคอนบมเป็นต้น มีการจัดงานตามประเพณีนิยม คือ ประเพณี ๑๒ เดือน โดยบางประเพณีจะจัดร่วมกับสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า และงานประเพณี ทุกๆ ปี

ประเพณีที่ชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาโอกาสต่างๆ เพื่อความรัก ความสามัคคีของคนในท้องถิ่น ส่วนแต่เป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ออกมาร่วมกิจกรรมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง ทั้งสิบสองเดือนในหนึ่งปี ซึ่งเป็นการสืบทอดสิ่งที่ดั้งเดิมตลอดมาจนปัจจุบัน ชาวอีสาน เรียกว่า ฮีตสิบสอง (ฮีต หรือ จารีต มาจากคำว่า จารีต หมายถึง สิ่งทีปฏิบัติต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดั้งเดิม และ สิบสอง หมายถึง เดือนทั้ง ๑๒ เดือน ในหนึ่งปี) ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า ยังปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีตามฮีตสิบสอง มาถึงปัจจุบันนี้

๒.๒ ประเพณีฮีตสิบสอง

ก. ความหมายของฮีตสิบสอง

คำว่า"ฮีต"หรือ"ริต"หรือ"จารีตประเพณี" หมายความว่า "ประเพณี อันเนื่องด้วยศีลธรรมซึ่งคนส่วน รวมถือว่ามีค่าแก่สังคม ใครประพฤติฝ่าฝืนหรือดเว้น ไปไม่กระทำ ตามที่กำหนดไว้ ถือว่าผิดเป็นชั่ว" ฮีตสิบสองของชาวอีสานเป็นฮีตที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของความ เชื่อ ในพระพุทธศาสนาและประเพณีนิยมพื้นบ้านเป็นประเพณีที่สมาชิกในสังคมจะได้มีโอกาสร่วมชุมชนกันทำบุญประจำทุกๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยิ่งขึ้น ทำให้ได้มีโอกาสพบปะและรู้จักมักคุ้นกันรวมทั้งเป็นจารีตบังคับให้ทุกๆ คนเสียสละทำงาน ร่วมกัน เมื่อว่างจากงานประจำแล้ว ดังนั้นประเพณีฮีตสิบสองก็คือประเพณีสิบสองเดือน จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปี ประเพณีทั้งสิบสองเดือนที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมานั้นล้วนเป็นประเพณีที่ ส่งเสริมให้คนในชุมชน ได้ออกมาร่วมกิจกรรมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อความ

สนุกสนานรื่นเริงและเพื่อความสมานสามัคคีมีความรักใคร่กัน ของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสืบทอดสิ่งที่ดั้งเดิมมาจวบจนปัจจุบัน ประเพณีอีสานส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากประเพณีภาคอื่นๆ ประเพณีอีสาน ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมล้านช้าง(แถบหลวงพระบางประเทศลาว) จึงจะเห็นได้ ว่าประเพณีของชาวอีสาน และชาวลาวมีความคล้ายกันเพราะมีที่มาเดียวกันและชาวอีสานและชาวลาวก็ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ เชิงญาติพี่น้องทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย “ฮิด” แปลว่า “จาริต” คือสิ่งที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ฮิดนี้มักจะมีการปฏิบัติกันเป็นประจำเดือน ครบสิบสองเดือนหรือหนึ่งปี จึงเรียกว่า “ฮิดสิบสอง”^๕ อีสานมีการนับถือประเพณีอย่างเคร่งครัดมาแต่ครั้งโบราณ และเป็นประเพณีของท้องถิ่นสืบทอดมาหลายร้อยปี เรื่องฮิดสิบสองคลองสิบสี่ เป็นเรื่องทางศาสนา จึงน่าจะนับถือกันมาตั้งแต่ครั้งวัฒนธรรมอินเดียเข้าสู่บริเวณนี้แล้ว เรียกกันสั้นๆว่า ฮิด-คลอง หรือถ้าจะเรียกให้เป็นแบบชาวบ้านแท้ที่ว่า "เปิงบ้านเปิงเมือง" เรื่องฮิดสิบสองคลองสิบสี่นี้ มีผู้สูงอายุหลายท่านกล่าวไว้คล้ายๆ กัน จะต่างบ้างก็เพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะครั้งโบราณด้านหนังสือยังไม่เจริญ อาศัยการบอกเล่าจดจำกันมาเป็นส่วนใหญ่ที่เขียนไว้นั้นเป็นส่วนน้อย

ฮิดสิบสองคลองสิบสี่ สมัยแต่ก่อนเป็นธรรมเนียมของคนล้านช้าง ซึ่งก็รวมเอาทั้งลาวและคนอีสานนั่นเอง เข้าใจว่าแต่เดิมคงจะถือว่าเป็นกฎหมายของชุมชนก็ได้ หรือเขาเรียกสมัยนี้ว่า กฎสังคม นั่นเอง แต่ปัจจุบันไม่ได้พบว่าเป็นกฎหมาย แต่ยังมีการปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในอีสาน จึงกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนอีสานได้บันทึกไว้ในฮิดสิบสองคลองสิบสี่” ฮิดสิบสอง หมายถึง การกำหนดของชุมชนให้มีการร่วมกันทำบุญตามความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อทางด้านสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ภูตผี เทวาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ โดยจะนำปัจจัยทางด้านวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศของพื้นที่ ผนวกเข้ากันอย่างกลมกลืนจนเกิดเป็นปัจจัยต่างๆ ในการกำหนดกิจกรรมของการทำบุญที่จะมีขึ้นในแต่ละเดือนตลอดทั้งปี และเนื่องจากคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดให้เป็นจาริต หรือสิ่งที่พึงถือปฏิบัติ ทำให้ประเพณีเหล่านี้ได้รับการประพฤติปฏิบัติสืบทอดทั้งยังได้มีการบอกกล่าว จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นการ

^๕ ประมวล พิมพ์เสน, ฮิด ๑๒ กอง ๑๔ ประเพณี ผูกเสียว, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐

^๖ สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานคดี เนื่องในงานการละเล่นพื้นบ้าน, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๑, หน้า ๑.

^๗ สถาบันวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สารธรรมชุดมรดกอีสานเล่มที่ ๑ ฮิดสิบสองคลองสิบสี่และพุทธทำนาย, (ขอนแก่น : คลังนาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

รักษาภูของชุมชน และเพื่อป้องกันการได้รับบทโทษจากการละเมิดกฎปฏิบัติของคนในชุมชน ซึ่งบทโทษของผู้ที่กระทำผิดจารีตประเพณีของสังคม อาจจะหมายถึงการได้รับการปฏิเสธในการคบค้าสมาคม การยอมรับ หรือการให้ความช่วยเหลือจากคนในชุมชน เพราะการประพฤติตามจารีตสิบสองคั้งของชาวไทยอีสานนั้น ถือเป็นการเสียผลประโยชน์ส่วนตัว ทั้งในด้านแรงงาน หรือด้านทุนทรัพย์เพื่อส่วนรวม อีกทั้งยังเป็นการเสียเวลาจากการประกอบอาชีพมาร่วมสนุกในการทำกิจกรรม ต่างๆ และประกอบพิธีกรรมของการทำบุญในแต่ละเดือน รวมถึงการพบปะสังสรรค์ ปrikha หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สร้างความสามัคคี ความเข้มแข็งให้กับชุมชน และยังเป็นการปลูกฝังแนวความคิดของคนในชุมชนให้เป็นไปในทางเดียวกัน ดังนั้นการละเมิดการปฏิบัติตามจารีตประเพณีดังกล่าวจึงหมายถึงการปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือ การเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน การร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน และการมีแนวความคิด ความเห็น ความเชื่อ หรือศรัทธาในแนวทางเดียวกับคนในชุมชน ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดบทโทษจากการละเมิดจารีตประเพณีของชุมชน ให้ผู้ที่กระทำผิดได้รับผลเช่นเดียวกับการกระทำของเขาที่ได้กล่าวมาแล้ว

ข. ประเภทของอีตสิบสอง

อีตที่ ๑ บุญเข้ากรรมหรือบุญเดือนอ้าย

เดือนอ้ายหรือเดือนหนึ่ง หรือบางทีอาจจะเรียกว่าเดือนเจียงก็ได้มีประเพณีการทำบุญประจำเดือน คือ "บุญเข้ากรรม"^๔ ได้มีบทพญาที่กล่าวถึงบุญประจำเดือนนี้ว่า...

อีตหนึ่งนั้น “ถึงเมื่อเดือนเจียงเข้า กลายมาแถมถ้าย

ฝูงหมู่มั่งมเจ้า ก็เตรียมเข้าอยู่กรรม

มันหากธรรมเนียมนี้ ถือมาตั้งแต่ก่อน

อย่าได้ละห่างเว้น เจ็นลืซ้องเล่นนำ แท้แล้ว”^๕

ความหมายคือ พอถึงเดือนเจียง (เดือนอ้าย) หรือเดือนหนึ่ง ภิกษุสงฆ์จะต้องเตรียมพิธีเข้าปริวาสกรรม เพราะถือเป็นธรรมเนียมประเพณีมาแต่โบราณขออย่าได้ละทิ้งประเพณีนี้ หากไม่แล้วจะทำให้เกิดภัยพิบัติได้ ด้วยคำสอนนี้ชาวอีสานจึงนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจนปัจจุบัน

^๔ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (อุบลราชธานี, โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๓๔) หน้า ๕๗.

^๕ อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕.

การเข้ากรรม คือ การอยู่ปริวาสกรรมของภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเรื่องของการอาบัติ นี่เป็นเรื่องของพระที่ล่วงละเมิดพระวินัยหรือศีลแล้วเกิดโทษหรือความผิด ที่นี้เมื่อเกิดโทษแล้วก็ต้องมีการลงโทษอันเป็นเรื่องธรรมดาของการอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องมีขอบเขตของสังคมหรือกฎระเบียบต่างๆ ที่สังคมนั้นๆ บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันรักษาคนหมู่มากหรือสังคมส่วนรวม ไม่ให้เกิดความเสียหายต่อระบบของสังคม

ในสังคมของพระภิกษุก็เช่นเดียวกันมีพุทธบัญญัติหรือพระวินัยเมื่อเกิดความผิดหรือการล่วงละเมิดศีลเกิดขึ้นก็ได้มีการชำระโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความผิดที่เกิดขึ้น ที่หนักที่สุดสำหรับพระภิกษุคือการขาดจากความเป็นพระ หรือการต้องอาบัติปาราชิก สำหรับการอยู่ปริวาสกรรมเป็นการลงโทษพระที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติที่มีโทษอย่างหนัก เมื่ออยู่ปริวาสกรรมและออกจากปริวาสกรรมเรียบร้อยแล้ว ถือว่าเป็นผู้มีศีลที่บริสุทธิ์ เป็นภิกษุภาวะที่สมบูรณ์แบบ การอยู่ปริวาสกรรมนี้ไม่ใช่เรื่องของการล้างบาป แต่เป็นเรื่องของการลงโทษแก่ผู้ประพฤติดิพลพระวินัยบัญญัติ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาๆ ของพระภิกษุทุกๆ ไป

นอกจากนี้คำว่า เข้ากรรม คนอีสานสมัยก่อน ๆ ใช้คำนี้เรียกผู้หญิงที่คลอดลูกใหม่แล้วอยู่ไฟเพื่อให้หุ้มดลูกแห้งและเข้าอุ้งรีว่า "แม่อยู่กรรม" สันนิษฐานได้ว่าการอยู่กรรมตามความหมายที่ได้กล่าวข้างต้นก็เป็นเหตุผลอันหนึ่ง และนอกจากนี้ การอยู่กรรม น่าจะมีความหมายอีกลักษณะหนึ่งคือ เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ที่ได้อุดสำห้เลี้ยงลูกให้เติบโตมาด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะแม่นั้นนอกจากเลี้ยงลูกแล้วยังได้ดูแลลูกตั้งแต่อยู่ในท้อง เพราะถ้าหากว่าลูกไม่ได้รับการเลี้ยงดูและการดูแลรักษาอย่างดีจากแม่ตั้งแต่อยู่ในท้อง อาจจะทำให้ลูกเสียชีวิต หรืออาจจะเกิดมามีร่างกายไม่สมประกอบ มีความพิการพิการ เช่นว่า ปากแหว่ง เพดานปากโหว่ แขนด้วน เป็นต้น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะอิทธิพลสารเคมีและตัวยาบางชนิด เช่น ยาธาติโดไมด์ ยาเตรปโตมัยซิน ยาคอแรมฟินิคอล เป็นต้น และนอกจากนี้แม่ที่สูบบุหรี่ ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในขณะที่ตั้งครรภ์ โดยเฉพาะคุณแม่สมัยใหม่ ก็อาจจะทำให้ลูกเป็นโรคสมองเสื่อม แท้งลูกง่าย คลอดก่อนกำหนดได้ เป็นต้น

การอยู่กรรมของพระสงฆ์มีการทรมานตนเช่นว่า มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม สวดมนต์ภาวนา ใช้เวลามากกว่าปกติ บางทีมีการอดข้าว อดน้ำถึง ๒-๓ วันก็มี หรือบางทีก็ถูกอาจารย์กรรมฝึกหนัก ทั้งนี้ก็เพื่อให้รู้และเข้าใจความยากลำบากของคำว่า กรรม หรืออยู่กรรม ที่แม่ได้อยู่ไฟหรือว่าอยู่กรรมนั้นมี ความยากลำบากเพียงไร เพราะฉะนั้น คนในสมัยก่อนๆ จึงมีความตระหนักและเข้าใจในบุญคุณของพ่อแม่ ไม่มีข่าวปรากฏให้ได้ยินเห็นว่าลูกฆ่าพ่อ ตีแม่ ลูกอกตัญญู แต่กลับเทิดทูนพ่อแม่ในฐานะปู่ชนียบุคคลในระดับครอบครัวอย่างแท้จริง

กิจกรรมของพระในการนี้ พุทธศาสนิกชนผู้หวังบุญกุศลก็ร่วมกันดูแลปฏิบัติรักษา พระเจ้าพระสงฆ์ที่เข้าอยู่กรรม บริจาคทาน รักษาศีล ฟังธรรม เกี่ยวกับการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของ พระภิกษุ เรียกว่า"บุญเข้ากรรม" ส่วนกำหนดการทำบุญดังกล่าวได้กำหนดเอาเดือนอ้าย ส่วนจะเป็น ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ เพราะมีกำหนดทำกันในระหว่างเดือนอ้ายนี้เอง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่ง ว่า "บุญเดือนอ้าย"

สำหรับมูลเหตุแห่งชำระศีลให้บริสุทธิ์นี้ มีเรื่องกล่าวไว้ในธรรมบท^{๑๐} ว่าในสมัย พระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้มีภิกษุรูปหนึ่งพายเรือข้ามแม่น้ำแห่งหนึ่ง ในระหว่างนั้น แม่น้ำมีกระแสที่ไหลเชี่ยว ท่านได้เอามือจับใบตะไคร่น้ำ เมื่อเรือถูกน้ำพัดไปทำให้ใบตะไคร่น้ำขาด ท่านคิดว่าเป็นเรื่องที่มีโทษเล็กน้อย เวลาใกล้ตายคิดอยากแสดงอาบัติ แต่หาภิกษุที่จะรับไม่มี แม้ว่า ท่านจะบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่านานถึง ๒๐,๐๐๐ ปีก็ตาม ก็ไม่อาจที่จะบรรลุธรรมชั้นสูงได้ เวลา ตายไปแล้วได้ ไปเกิดเป็นพญานาค ชื่อเอรคปิต หรือแปลว่า นาคใบตะไคร่น้ำ คงจะเป็นเพราะเหตุนี้ นักปราชญ์โบราณอีสานจึงได้จัดการเข้ากรรมไว้ให้เป็นประเพณีสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้.^{๑๑}

อิตที่ ๒ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่

เดือนยี่หรือเดือนสอง นักปราชญ์โบราณอีสานได้จัดการให้มีประเพณีในการทำบุญ ประจำเดือนนี้ คือบุญคูณลาน โดยท่านได้กล่าวไว้เป็นผญาว่า

“เดือนยี่ ให้เอาคันหลาวขนเงินข้าว โสมลานรวมใหญ่ ม้างแล้วตีฟาดฟุ้ง
เป็นกุ่มแล้ว ก่อบุญ เหลือจากนั้นให้ขนขึ้นใส่เย็บ”^{๑๒}

ความหมายคือ เดือนสองให้เอาคันหลาวขน (หาบ) ข้าว มารวมที่ลานใหญ่ ยกขึ้น แล้วตีลง เมื่อข้าวรวมเป็นกองแล้ว ให้สร้างกองบุญ เหลือจากนั้นให้ขนเก็บที่ยุ้งข้าวไว้

สถานที่นวดข้าวเรียกว่า"ลาน" การนำข้าวที่นวดแล้วมากองให้สูงขึ้นเรียกว่า "คูณลาน" คนอีสานสมัยก่อนมีอาชีพทำนาเป็นหลักและต้องการจะทำบุญด้วยการบำเพ็ญทาน ก็ได้จัดให้ลาน ข้าวเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า"บุญคูณลาน" โดยกำหนดเอาเดือนยี่ หรือเดือนสองเป็นเวลาทำเพราะมีกำหนดทำเอา ในเดือนยี่นี้เองจึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า"บุญเดือนยี่"

เหตุของเรื่องนี้มีอยู่ว่าในสมัยของพระกัสสปะพุทธเจ้าได้มีชาวนาสองพี่น้องทำนาร่วมกัน ยามเมื่อข้าวเป็นน้ามน น้องชายต้องการที่จะทำข้าวมรุธาสาถวายแด่พระสงฆ์ มีพระกัสสปะพุทธ

^{๑๐} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมมัทธกุฎาการ แปลภาค ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔) หน้า ๑๔๕.

^{๑๑} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๕๘.

^{๑๒} www.oocities.com/zodjang/klong14.htm

เจ้าเป็นประธาน ชวนพี่ชาย แต่พี่ชายไม่เห็นด้วยจึงได้ทำการแบ่งนากันคนละครึ่งพอได้กรรมสิทธิ์ในทีนาแล้วก็เอาข้าวในนาของตนทำบุญถึง ๕ ครั้ง^{๑๓} ก็ในเวลาที่ยาวเป็นน้ามน ๑ ในเวลาที่ข้าวเป็นข้าวเฒ่า ๑ ในเวลาเก็บเกี่ยวข้าว ๑ ในเวลาที่จickดอกมัดข้าว ๑ ในเวลาที่มัดข้าวเป็นฟ่อน ๑ ในเวลาที่กองข้าวไว้ในลาน ๑ ในเวลาที่ทำเป็นลอม ๑ ในเวลาที่นวดข้าว ๑ ในเวลาที่ขนข้าวใส่ยุ้งฉาง ๑ ในการถวายทานทุก ๆ ครั้ง น้องชายตั้งความปรารถนาการบรรลุเป็นอรหันตสาวกเป็นองค์แรกในสมัยสมณโคดมพุทธเจ้า ครั้นมาถึงศาสนาของพระพุทธโคดม น้องชายได้มาเกิดเป็นพราหมณ์ชื่อว่า"โกณฑัญญะ" และได้ออกบวชเป็นพุทธสาวก และได้บรรลุพระอรหันต์เป็นองค์แรก รวมทั้งได้รับเอตทัคคะคือ เป็นผู้เลิศในรัตติญญ

ส่วนพี่ชายได้ถวายข้าวเพียงครั้งเดียวคือในเวลาที่ทำนาแล้ว และได้ตั้งอธิฐานว่า ขอให้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลครั้นมาถึงศาสนาของพระพุทธโคดมได้มาเกิดเป็น สุภัททปริพาชกและได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในเวลาที่พระองค์จวนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้เข้าทูลถามความสงสัย พอเวลาฟังเทศน์จบลงได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี เป็นพระอริยะสาวกองค์สุดท้าย^{๑๔} ในขณะที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่

การถวายข้าวเป็นทานถือได้ว่าเป็นกาลทานชนิดหนึ่งและเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มากดังที่ได้กล่าวแล้ว นักปราชญ์โบราณอีสานจึงได้ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมาจนถึงทุกวันนี้

ฮิตที่ ๓ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม

ข้าวจี เป็นอาหารชนิดหนึ่งของคนอีสาน อาจจะถือกำเนิดขึ้นโดยการที่ขณะที่นั่งผิงไฟในหน้าหนาว และเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จใหม่ๆ โดยธรรมชาติของข้าวใหม่ก็มีกลิ่นหอมอยู่แล้ว ในขณะที่นั่งผิงไฟอยู่นั้นก็เอาก้อนข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วมาปั้นโรยเกลือทาไข่ไก่ นำมาอัง (ข้างไฟ) หรือนำมาอังไฟให้เกรียมก็ถือว่าสุกแล้วและรับประทานได้เพราะโดยอุปนิสัยเนื้อแท้ของคนอีสานแล้วเป็นคนที่ยืนและช่างคิดอยู่แล้วและต่อมาได้นำข้าวจินี้ไปถวายพระจนกระทั่ง ได้กลายมาเป็นประเพณีงานบุญข้าวจีมาจนถึงทุกวันนี้ สำหรับมูลเหตุของเรื่องนี้มีปรากฏในหนังสือธรรมบท^{๑๕} ว่าในสมัยหนึ่งนางปุลณทาสีได้ทำขนมแบ่งจี (ข้าวจี) ที่ทำจากร้าข้าวอย่างละเอียดถวายแด่

^{๑๓} บุ.เถร.อ. (บาลี) ๒๖ / ๓๐๓/ ๓๑๘, อ้างใน พระมหาอรุณ อรุณธมฺโม (สุกะโกศล), "อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๖.

^{๑๔} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๑ / ๘๗-๘๐ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๑๕} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมปทัฏฐกถา แปลภาค ๖, หน้า ๒๘๓-๒๘๔

พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ นางคิดว่า เมื่อพระพุทธองค์กับพระอานนท์รับแล้วคงไม่ฉัน เพราะอาหารที่เราถวายไม่ใช่อาหารที่ดีหรือประณีตอะไร คงจะโยนให้หมูกาและสุนัขกินเสียกลางทาง พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตของนางและเข้าใจในเรื่องที่นางปณณทาสีคิด จึงได้สั่งให้พระอานนท์ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากได้ปลาดอาสนะลงแล้วประทับนั่งฉันสุดกำลังและในตอนท้าย หลังการทำกตติยด้วยขนมแป้งจีเรียบร้อยแล้วพระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมให้ฟังจนกระทั่งนางปณณทาสีได้บรรลุโสดาบัน เป็นอริยอุบาสิกาเพราะ มีข้าวจีเป็นมูลเหตุ ด้วยความเชื่อแบบนั้นคนอีสานโบราณจึงได้จัดแต่งให้นิยายข้าวจีทุกๆ ปี ไม่ได้ขาด

การทำบุญให้ทานมีข้าวจีเป็นต้นเรียกว่า"บุญข้าวจี"และนิยมทำกันในช่วงเดือนสามข้างแรม^{๑๖} จนกระทั่ง มีคำผญาอีสานโบราณท่านได้แต่งไว้ว่า “เดือนสามค้อย ลมวอยๆ ปั้นข้าวจี ข้าวจีบิได้น้ำอ้อย จวนน้อยเช็ดน้ำตา” เกี่ยวกับเรื่องประเพณีบุญเดือนสามนี้ นักปราชญ์อีสานโบราณได้แต่งผญาไว้อีกว่า

“ฮิตหนึ่งนั้น ถึงเดือนสามได้พากันจีข้าวจี	ไปถวายสังฆเจ้าเอาแท้มบุญ
กุศลยังสินาคำตามเฮมื่อละคาบ	หากธรรมเนียมจ้งมีแท้แต่นาน
คองหากเคยมีมาแต่ปางปฐมพุ่น	อย่าพากันโลถิมประเพณีแต่เก่า
บ้านเมืองเฮาสีเสร้างัยฮ้ายสิแลนตาม	ให้ทำไปทุกบ้านทุกที่เอาบุญพอเอย” ^{๑๗}
“ฮอดเดือนสามท้องฟ้าปลอดโปร่งสดใส	ไปทางใดเห็นแต่คนใจบุญชั่วแฉวเต็มคุ่ม
เหลียวเห็นชุมสาวน้อยพากันปั้นข้าวจี	เฮือนละห้าสี่ปั้นพอได้ออกใส่บุญ
พ่องกันบิบข้าวปั้นตกแต่งอาหาร	มีเทีงหวานเทีงควาหนุ่มสาวมาโฮมด้อม” ^{๑๘}

ความหมายคือ เมื่อถึงเดือนสาม ชาวบ้านพากันนำเอาข้าวจีไปถวายพระภิกษุสงฆ์เพื่อทำบุญ เพราะบุญนั้นจะเป็นกุศลหนุนนำคิดตัวเราไปทุกวัน เพราะนี่เป็นทำเนียมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล อย่าได้พากันละทิ้งประเพณีนี้ บ้านเมืองจะเกิดภัยพิบัติ ให้ทำกันทุกบ้านทุกครัวเรือน ท่อนที่สองว่า เมื่อถึงเดือนสามท้องฟ้าสดใส ไปทางไหนเห็นแต่คนใจบุญสุนทรทานสาววัยรุ่นทั้งหลายพากันปั้นข้าวจี บ้านละสามสี่ปั้นพอได้นำไปทำบุญ บ้างก็ทำขนมจิ้น ตกแต่อาหารหวานคราว หนุ่มๆ สาวๆ ไปร่วมกันทำบุญที่วัด

^{๑๖} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๕๕-๖๐.

^{๑๗} สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น, ของดีอีสาน, (ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐) หน้า ๓๑

^{๑๘} สวึง บุญเจิม, มรดกอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๕)

อิตที่ ๔ บุญพะเหวดหรือบุญเดือนสี่

บุญพะเหวดเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่สำหรับชาวอีสาน โดยอาศัยความเชื่อว่าถ้าผู้ใดได้ตั้งใจฟังเทศน์พะเหวดจบภายในวันเดียว ก็จะได้เกิดมาในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย บุญที่มีการเทศน์พะเหวดหรือเทศน์มหาชาติเป็นเรื่องสำคัญ เรียกว่า "บุญพะเหวด" ซึ่งเรื่องหนังสือพะเหวดหรือพระเวสสันดรชาดกนั้น เป็นหนังสือที่แสดงถึงพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า ในคราวที่พระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร และได้บำเพ็ญทานบารมีในชาตินี้ด้วย ส่วนสาเหตุที่เรียกว่าบุญเดือนสี่ เพราะมีกำหนดทำกันในช่วงเดือนสี่เป็นสำคัญ^{๑๕} นักปราชญ์โบราณอีสานได้กล่าวเป็นผลว่าไว้ว่า

“ให้ค่อยขอมไปข้างหน้าเดือนสี่มาเป็นเดือนสี่
หลังจากบุญข้าวจีสีมาบุญพะเหวดเจ้าเฮาสีได้แต่งงาน
ทุกเขตบ้านย่านถิ่นดินอีสาน
สุขสำราญเหลือหลายม่วนมิงกะเลขฟ่อน
ตกหว่างตอนคนตั้งใจฟังสิวอนหัว
ตอนกันหาขาลีสิพราภพแม่แก้วคนสี่ให้นั่งฟัง”^{๑๖}

ความหมายคือ ให้ค่อยๆ ไปข้างหน้า เดือนถัดมาก็คือเดือนสี่ หลังจากบุญข้าวจีแล้วจะเป็นบุญพะเหวด (พระเวสสันดรชาดก) เราจะได้เตรียมทำบุญ ทุกเขตดินแดนอีสานสุขสำราญมาก ล้น ฟ่อนรำสนุกสนาน จากนั้นก็จะฟังเทศน์พระเวสสันดร ตอนกันหา ขาลี จะได้พลัดพราภจาก บิดมารดา คนฟังก็จะนั่งร้องไห้

บุญเดือนสี่หรือบุญพะเหวด (บุญมหาชาติ) ก็คือบุญอันยิ่งใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเวสสันดรชาดกนั่นเอง กำหนดการทำบุญพะเหวดจะเป็นในช่วงเดือนสี่ข้างแรมถึงเดือนห้าจะถือเอาวันใดเป็นวันบุญก็ได้ตามแต่จะตกลงกันในหมู่บ้าน เมื่อตกลงวันกันได้แล้ว ก่อนถึงวันงานก็จะมีการเตรียมงานบุญโดยมีการเตรียมคอก กล้วย อารคาวหวาน ขนม ข้าวต้ม ไว้สำหรับถวายพระและเลี้ยงแขกในงาน และเตรียมหมากพันท้า เมี่ยงพันท้า เทียน ธูป อย่างละพัน และข้าวตอกดอกไม้ไว้สำหรับบูชาลาภพัน ส่วนผู้ที่มีฝีมือในการวาดภาพก็ จะช่วยกันวาดภาพบนผืน ผ้าสีขาวไว้สำหรับแห่ ส่วนทางวัดก็แบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ ๆ หนังสือผูกหนึ่งอาจแบ่งเป็นหลาย ๆ กัณฑ์ก็ได้ เพื่อให้ชาวบ้านได้รับกัณฑ์เทศน์ทั่วถึงกัน มอบหนังสือให้พระภิกษุสามเณรในวัดเพื่อเตรียมไว้เทศน์ หรืออาจนิมนต์พระจากวัดอื่นมาเทศน์ด้วย

^{๑๕} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๖๗.

^{๑๖} <http://www.mettadham.ca/boontaeladien3.htm>

อิตที่ ๕ ประเพณีสงกรานต์ บุญสงน้ำหรือบุญเดือนห้า

การรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่ เรียกว่า "สงน้ำ" หรืออีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ทรายสงกรานต์ โดยทรายสงกรานต์คือ วันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้เรียกว่าทรายสงกรานต์ เพราะมีกำหนดทำในเดือนห้าจึงได้ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนห้า" โดยถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยในสมัยโบราณ ดังที่ปรากฏในบทพญาเกี่ยวกับบุญเดือนห้าว่า

“พอถึงเดือนห้าได้พวกไพร่ชาวเมือง
จงพากันสงน้ำจัดสัพระพุทธรูป
ให้ทำทุกวัดเท่อยาโลมางห่างเสียด
ให้พากันทำแท้ว ไผๆ บ่ได้ว่า
ทุกทั่วที่ป่วนหญ้าให้ทำแท้วคน
จักสิสุขยิ่งล้นทำถึกคำสอน
ถึกอิตคงควรถือแต่ปางปฐมพูน”^{๒๑}

ความหมายคือ ถึงสงกรานต์หรือบุญสงน้ำเดือนห้า ให้ชาวบ้านพากันสงน้ำ พระพุทธรูป ให้ทุกๆ วัด ทุกๆ คน ทำกันอย่าให้เสียต่อประเพณี จะไม่มีใครว่าได้ จะได้รับความสุขและปฏิบัติถูกต้องตามจารีตประเพณีแต่ครั้งก่อน

สำหรับมูลเหตุของการกระทำบุญในเดือนนี้มีเรื่องเล่ากันเป็นนิทานปรัมปราว่ามีเศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตร จึงได้ไปบวงสรวงพระอาทิตย์ และพระจันทร์ เพื่อขอบุตร เวลาบวงได้สามปีก็ยังไม่ได้บุตรดังใจหวัง จึงได้ไปขอบุตรกับต้นไม้ไทรอีก เทวดาอารักษ์ที่สิงอยู่ที่ต้นไม้ไทรมีความกรุณาได้ไปขอบุตรกับพระอินทร์ พระอินทร์ให้ธรรมาบาลเทพบุตรซึ่งกำลังจะจุติจากสวรรค์ลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ โดยให้ถือกำเนิดในท้องภรรยาของเศรษฐี เมื่อธรรมาบาลกุมารประสูติแล้วเจริญวัยได้เรียนจบไตรเพทจนได้เป็นอาจารย์สอนทำการมงคลแก่คนทั้งหลาย^{๒๒}

ครั้งนั้น กบิลพรหมในเทวโลกต้องการที่จะทดสอบปัญญาของธรรมาบาลบัณฑิต จึงได้ลงมาถามปัญหาเกี่ยวกับศรัทธาหรือศรัทธาของคนเราแต่ละช่วงเวลานั้นอยู่ไหน โดยให้สัญญาว่าถ้าธรรมาบาลบัณฑิตแก้ปัญหาก็ได้ภายในวันฉวันเจ็ด (ครบเจ็ดวัน) จะตัดคอเอาศีรษะของตนบูชาปัญญาของธรรมาบาลบัณฑิต แต่ถ้าธรรมาบาลบัณฑิตแก้ปัญหามากกว่ากบิลพรหมไม่ได้ก็ต้องตัดศีรษะของธรรมาบาลบัณฑิต บูชาปัญญาของกบิลพรหมเช่นเดียวกัน สำหรับปัญหาที่ถามกันนั้นมีอยู่ ๓ ข้อ คือ^{๒๓}

^{๒๑} สิวัง บุญเจิม , มรดกอีสาน , หน้า ๓๖-๓๗

^{๒๒} อังใน ปรีชา พิณทอง , ประเพณีโบราณไทยอีสาน , หน้า ๘๐.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๘๑.

(๑) ตอนเช้าศรีหรือศิริของคนเราอยู่ที่ไหน ? (๒) ตอนสายหรือตอนเที่ยงศรีหรือศิริของคนเราอยู่ที่ไหน ? (๓) ตอนเย็นหรือตอนค่ำศรีหรือศิริของคนเราอยู่ที่ไหน ?

ปรากฏว่าที่แรก ๆ ธรรมเนียมปฏิบัติจนปัญญาที่จะแก้ปัญหานี้ได้ยิ่งใกล้วันทีนั้นคหมายยิ่งเกิดความกลัดกลุ้มเลยต้องสั่งลาลูกเมียหนีเข้าป่าไปตายเอาดาบหน้า จนกระทั่งเกิดความเหน็ดเหนื่อย จึงได้นอนพักทอดอาลัยที่ได้ตื่นไทรในป่า ในขณะที่นกอินทรีสองตัวเมียที่สร้างรังบนไม้ต้นไทรนั้นกำลังคุยกันถึงที่จะไปหากิน โดยฝ่ายนกตัวเมียถามนกตัวผู้ว่า พรุ่งนี้จะไปหากินหรือหาอาหารที่ไหน นกอินทรีตัวผู้ตอบว่าพรุ่งนี้จะไม่ไปหากินไกล พรุ่งนี้กบิลพรหมจะได้ตัดคอธรรมบาลบัณฑิต เพราะไม่สามารถตอบปัญหาของกบิลพรหมได้ นกอินทรีตัวเมียได้ถามถึงปัญหาที่กบิลพรหมถามธรรมบาลบัณฑิต แรก ๆ นกตัวผู้ก็ไม่อยากจะตอบเพราะกลัวข้อความหรือคำตอบของปัญหาจะรั่วไหลไปถึงหูของธรรมบาลบัณฑิตก่อน แต่ก็ทนต่อการรบกวนของนกอินทรีตัวเมียไม่ได้จึงได้ตอบปัญหา ๓ ข้อนั้นไป

ขณะนั้นธรรมบาลบัณฑิตนอนฟังอยู่ใต้ต้นไม้ต้นนั้นเองและได้ทราบและเข้าใจถึงคำตอบเกิดความดีใจอย่างล้นเหลือที่ตนเองจะสามารถแก้ปัญหากของกบิลพรหมได้ พอวันรุ่งขึ้นเป็นวันนัดหมาย กบิลพรหมได้มาทวงคำตอบและธรรมบาลบัณฑิตได้แก้ปัญหากทั้งสามข้อได้อย่างถูกต้องว่า...

(๑) ตอนเช้าศรีหรือศิริอยู่ที่ไหน คนเรานั้นมาตอนเช้าจึงต้องล้างหน้ารวมถึงการแปรงฟันด้วย

(๒) ตอนสายหรือเที่ยงศรีหรือศิริอยู่ที่ไหน ออก ในช่วงเที่ยงเป็นช่วงที่มีอากาศร้อน จึงต้องเอาน้ำเย็นลูบ ออก พรหมน้ำอบน้ำหอม ให้บรรเทาความร้อน

(๓) ตอนเย็นหรือตอนค่ำศรีหรือศิริอยู่ที่ไหน คนเราในตอนกลางวันที่ไปทำงานกลับเข้าบ้านอาบน้ำรับประทานอาหารเย็นก่อนจะเข้านอน ก็ต้องล้างเท้าก่อนจึงจะเข้านอน

กบิลพรหมถูกตัดศีรษะเพื่อเป็นการบูชาปัญญาของธรรมบาลบัณฑิตตามที่ได้ตกลงกันไว้ ถูกลูกว่าเสียดหรือศีรษะของกบิลพรหมนั้นศักดิ์สิทธิ์มาก ถ้าวางไว้บนแผ่นดินก็จะเกิดไฟไหม้ไปทั่วทั้งแผ่นดิน ถ้าโยนขึ้นไปในอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงไปในมหาสมุทรน้ำในมหาสมุทรก็จะเหือดแห้ง ก่อนที่จะตัดศีรษะ กบิลพรหมก็ได้เรียกธิดาทั้ง ๗ คนเอาพานมารองรับเอาเศียรและตั้งเสียดลูกสาวทั้ง ๗ คน ว่าให้เอาเศียรของพ่อหลังจากที่ตัดแล้วไปแห่รอบเขาพระสุเมรุ ครั้นเสร็จแล้วให้นำไปตั้งไว้ที่ยอดเขาไกรลาส พอถึงกำหนดขบวนปีนางเทพธิดาทั้ง ๗ ผลัดกันเชิญเอาศีรษะของพ่อ (ท้าวกบิลพรหม) มาแห่รอบเขาพระสุเมรุแล้วแห่กลับไปยังเทวโลก และลูกสาวทั้ง ๗ ของท้าวกบิลพรหมก็ได้ปฏิบัติตามที่พ่อสั่งเสียทุกประการ^{๒๔}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๘๒.

คนอีสานตลอดจนคนไทยได้ถือเอามูลเหตุที่กล่าวมาแล้ว เป็นการทำบุญตรุษสงกรานต์ นอกจากจะมีการสงฆ์น้ำพระแล้ว ยังมีการสงฆ์น้ำหรือรดน้ำคำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง ผู้ที่เป็นผู้ที่สูงชาติดำเนิน ผู้ที่มีอุปการคุณ เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ซึ่งถือว่าการรดน้ำคำหัวเพื่อขอพรให้ลูกหลานได้อยู่ร่มกิมเย็น นอกจากการสงฆ์น้ำพระและรดน้ำคำหัวผู้หลักผู้ใหญ่แล้ว ยังมีการสงฆ์น้ำเครื่องคำของคุณต่าง ๆ เช่น คุณ เขา นอ งา แฉ้วหมุดัน จันทาคด เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องคำของคุณเหล่านี้ถ้ามีอยู่บ้านใดเรือนใด จะทำให้เจ้าของเรือนนั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทอง ในเทศกาลเช่นนี้ให้นำเอาเครื่องคำของคุณเหล่านั้นออกมาสงฆ์ จะทำให้ผู้ที่เป็นเจ้าของมีความสุขความเจริญสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทอง

นอกจากนี้ยังมีการขนทรายเข้าวัดก่อเจดีย์ทราย หรือชาวอีสานเรียกกันว่า "พระทราย" คือทรายที่ก่อเป็นกองแล้วเอาธงผ้าธงกระดาศไปปักไว้บนยอดและรอบๆ โบราณอีสานเรียกว่า "กองประทาย" บ้าง เรียกว่า "กองประทราย" บ้าง หรือจะเรียกให้ตรงกับคำบาลีว่า "วาลุกเจดีย์" ซึ่งแปลว่า เจดีย์ทราย ซึ่งก็ได้แก่กองพระทรายนั่นเอง

มูลเหตุของประเพณีการก่อเจดีย์ทรายในจาริตที่ห้า นั้น มีเรื่องเล่าในพระไตรปิฎก^{๒๕} ว่า ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปัสเสนทิโกศลเสด็จไปถึงหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำใกล้เมืองพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นทรายขาวบริสุทธิ์ผุดผ่อง และมีจิตใจเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงได้กวาดเอาทรายมากองบูชาพระรัตนตรัยนับได้ ๘๔,๐๐๐ กอง เท่ากับจำนวนที่เกี่ยวกับหมวดธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ตลอดช่วงที่บำเพ็ญพุทธกิจ ๔๕ พรรษา ครั้นแล้วจึงได้เสด็จไปทูลถาม พระพุทธเจ้าถึงอานิสงฆ์ของการก่อเจดีย์ทรายถึง ๘๔,๐๐๐ องค์ หรือเจดีย์ทรายเพียงองค์เดียว ก็ได้อานิสงฆ์มาก คือจะไม่ตกนรกหลายร้อยชาติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเกิดเป็นมนุษย์สมบัติเพียบพร้อมไปด้วยยศศักดิ์บริวาร มีเกียรติชื่อเสียงขจรไปทั่วทิศานุทิศ ครั้นตายไปจะประสบสวรรค์สมบัติมีนางฟ้าเป็นบริวาร โดยอาศัยเหตุที่การก่อเจดีย์ทรายมีอานิสงฆ์มาก คนอีสานโบราณจึงนิยมก่อพระทราย หรือเจดีย์ทรายเป็นประเพณีจนทุกวันนี้^{๒๖}

ประเพณีในการทำบุญอีกอย่างหนึ่งเทศกาลนี้ คือ การปล่อยสัตว์ เช่น นก ปลา หอย เต่า เหล่านี้เป็นที่นิยมปล่อยกัน จนกระทั่งได้ปรากฏไว้ในบทพญาประจำเดือนที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น เพราะถือว่าการปล่อยสัตว์อื่นนั้นมีบุญมาก เป็นการปลดปล่อยสัตว์ให้พ้นทุกข์ในเทศกาลเดือนห้านี้ด้วย.

^{๒๕} พ.ร. (ไทย) ๒๖ / ๑๓๑ / ๑๓๕.

^{๒๖} บุญตรี ตาแก้ว (ธนิศ) , ประเพณีอีสาน , (ม.ป.ท., ม.ป.ป), หน้า ๑๔๗.

สื่อกี ๖ ประเพณีบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก

บุญเดือนหก เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน เพราะเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการขอ
ฟ้าฝนอันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน โดยที่ส่วนใหญ่แล้วคนอีสานมีอาชีพในด้านกสิกรรม
เป็นหลัก การนำเอาดินประสิว (คนอีสานเรียกว่าจี้เจีย) มาโขกหรือบดผสมกับถ่านให้แหลก ละเอียดย
(คนอีสานเรียกว่าหม้อ) แล้วบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่ค้ำให้แน่น แล้วเจาะรูใส่หางเรียกว่าบั้งไฟ
การทำบุญให้ทานและมีความเกี่ยวข้องกับบั้งไฟ เรียกว่า "บุญบั้งไฟ" อีกอย่างหนึ่งท่านเรียกว่า "บุญ
เดือนหก" เพราะมีกำหนดทำกันในเดือนหก^{๒๗} โดยในเดือนนี้ได้มีบทพญาเกี่ยวกับประเพณีการ
ทำบุญในเดือนนี้ว่า

“ฮอดเดือนหกเสียงฟ้าไขประตูล้อ
บอกข่าวเมืองคนมีแต่ฝนกับลมส่งเสียงกึกก้อง
สายตามองเห็นแล้วในใจก็หาคม่วน
เขียดอีโม้ออกเดินพ้อนเกี่ยวไ้ผู้สาว”^{๒๘}

ความหมายคือ ถึงเดือนหกเสียงฟ้าร้องไขประตูล้อ บอกข่าวชาวเมือง มีแต่ฝนกับฟ้าส่ง
เสียงกึกก้อง สายตามองไปจิตใจก็สุขสรวด์ กบเขียดโลดเด้งออกหาตัวเมีย (เพราะเสียงฟ้าร้อง)

การทำบุญบั้งไฟในเดือนหกนั้น เกิดจากความเชื่อที่ว่า พระยาคันคากได้ทำสัญญาสงบ
ศึกกับพระยาแถน หลังจากที่ต่อสู้กันแล้ว พระยาแถนเกิดพ่ายแพ้และยอมเป็นเมืองส่วย (เมืองขึ้น)
จะมอบบรรณาการด้วยการแต่งฝนฟ้าให้ทุกปี ซึ่งพอเมื่อถึงเดือนหก คนในเมืองมนุษย์ก็จะจุดบั้งไฟ
ขึ้นไปเตือนพระยาแถน เพื่อให้รู้ว่าถึงฤดูทำนาแล้วและให้พระยาแถนแต่งฝนให้ ส่วนรายละเอียดมี
ปรากฏแล้วในนิทานเรื่องลำพระยาคันคาก นอกจากนี้ บางท้องถิ่นถือว่าการจุดบั้งไฟเพื่อเหตุผล
ดังกล่าวแล้ว ยังถือว่าการเสี่ยงทายว่าฟ้าฝนปีนี้เป็นอย่างไร โดยการสังเกตจากบั้งไฟที่จุด
หากว่าบั้งไฟขึ้นดีไม่มีเหตุขัดข้องก็ถือว่าฟ้าฝนในปีนี้ ดีแต่ทว่าบั้งไฟไม่ขึ้นหรือมีอุปสรรคถือว่าฟ้า
ฝนในปีนั้นไม่ค่อยจะดี และมักจะมีการห้ามเอาช่างที่ทำบั้งไฟที่ไม่ขึ้นโยนลงบ่อโคลน เป็นการ
ลงโทษและเป็นที่สนุกสนาน เกี่ยวกับประเพณีความเชื่อในเรื่องนี้ ชาวอีสานได้ปฏิบัติเป็นประเพณี
มาจนถึงปัจจุบันนี้^{๒๙}

^{๒๗} ปรีชา พิณทอง , ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๘๗.

^{๒๘} <http://province.prd.go.th/roiet/boombuk.htm>

^{๒๙} ปรีชา พิณทอง , ประเพณีโบราณไทยอีสาน , หน้า ๘๘ - ๘๙.

การทำบุญอีกอย่างหนึ่งใน “เดือนหก ทำบุญวันวิสาขบูชา” อันเป็นประเพณีการทำบุญที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมกระทำกัน และชาวอีสานได้สืบสานประเพณีนี้มาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้มีปรากฏในบทพญาที่ได้กล่าวกริ่นนำในตอนนีว่

“เห็นแต่สี่ไสนั้นวันเพ็ญสิบห้าค่ำ วิสาขาลือล้าชาวบ้านบ่ อยู่เฉย
ไฟกะยืมเปี้ยๆ ลงวัดเวียนเทียน เดือนได้เวียนมาเจ็นพคุณคงเค้า”^{๓๐}

ความหมายคือ เห็นแสงจันทร์ส่องแสงในวันเพ็ญสิบห้าค่ำ วันวิสาขบูชา ชาวบ้านไม่อยู่เฉย ใครๆ ก็สุขใจไปวัดเวียนเทียน เดือนหกได้เวียนมาระลึกถึงพระคุณเก่า (ของพระพุทธเจ้า)

วันวิสาขจะเป็นวันที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา สาเหตุที่เรียกว่าวิสาขบูชา นั้นเดือนหกภาษาบาลีเรียกว่า เดือนวิสาขะหรือเดือนวิสาขมาส การทำบุญในเดือนวิสาขะหรือเดือนหกเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าเรียกว่า “บุญวิสาขะ” โดยวิสาขบูชานี้เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าซึ่งเหตุการณ์สำคัญเหล่านี้เกิดขึ้นในวันเดียวกัน คือวันเพ็ญเดือนหกทุกวันนี้พุทธศาสนิกชนยังคงพากันทำการบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยการเวียนเทียน และบูชาด้วยเครื่องสักการะมีดอกไม้อูป เทียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ทำการบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้า โดยการสมาทานอุโบสถศีล เจริญเมตตาภาวนาอีกด้วย ^{๓๑}

อีตที่ ๗ บุญชำระหรือบุญเดือนเจ็ด

การชำระล้างมลทิน ผงฝุ่น หรือสิ่งสกปรก รุ่งรังให้สะอาดปราศจากมลทินหรือความมัวหมอง เรียกว่า “ชำระ” หรือภาษาอีสานเรียกว่า “ชำระ” สิ่งควรเอาใจใส่ในการชำระให้สะอาดนั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ความสกปรกภายนอก ได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยที่ และความสกปรกภายใน ได้แก่ จิตที่มีความโลภ โกรธ หลง อันสิ่งที่เป็นอกุศลมูลหรือสิ่งเป็นมูลเหตุของความไม่ดีไม่งามที่จะทำให้จิตใจของคนเราเศร้าหมองได้

การชำระล้างในประเพณีนี้ได้แก่ การที่บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน มีข้าศึกมาทำลาย มีโจรปล้น เกิดรบราฆ่าฟันแย่งชิงกันเป็นใหญ่ เกิดโรคระบาด ผู้คน ช้าง ม้า วัว ควาย ล้มตายเพราะพิษเข้าเจ้าสุญ (ผีโกรธ) คนอีสานถือกันว่าบ้านเมืองเกิดเดือดร้อน ชะตาบ้านเมืองขาด จำต้องมีการชำระล้างให้หายจากเสนียดจัญไรเหล่านั้น การทำบุญเกี่ยวกับการชำระล้างบ้านเมืองนี้เรียกว่า “บุญชำระ”

^{๓๐} <http://www.surinrelations.org/index.php?lay=show&ac=article&Id=259094&Ntype=4>

^{๓๑} สว่าง บุญเจิม , มรดกอีสาน , หน้า ๕๓๘.

และมีกำหนดทำกันในเดือน ๗ จึงได้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนเจ็ด"^{๓๒} ซึ่งบุญเดือนเจ็ดนี้ นักปราชญ์โบราณอีสานได้กล่าวไว้เป็นผญาว่า...

“เดือนเจ็ดเผาความชั่วอันตรายนมาผ่าน

นิมนต์พระขึ้นบ้านเล้งเป้าเข้าใส่ธรรม

บุญสมาต้อยชู ชูส่งราศี

บารมีผลทานสืโล่มารให้เลยพ้น

ตั้งแต่คนเขาได้เคยอินมาตั้งแต่ก่อน

บุญชำระสละความเดือดร้อน เมืองบ้านสิร่มเย็น”^{๓๓}

ความหมายคือ เดือนเจ็ดเผาความชั่วร้าย อันตรายนมาผ่าน นิมนต์พระขึ้นบ้าน เพื่อ ธรรมคำสอน บุญจะคอยช่วยส่งเสริมสร้างราศี บารมีผลทานจะโล่มารให้หนีพ้น ตั้งแต่คนเราเคย ได้ยินที่ผ่านมาบุญชำระสละความเดือดร้อน บ้านเมืองจะร่มเย็นเป็นสุข

มูลเหตุที่ทำบุญชำระนี้ มีเรื่องเล่าไว้ในหนังสือพระไตรปิฎกอรุณกถา^{๓๔} ว่า สมัยหนึ่งในเมืองไพสาลี ได้เกิดข้าวยากหมากแพงและฝนแล้ง ผู้คน ช้าง ม้า วัว ควาย ล้มตายลงเป็นอันมาก เกิดมีโรคหิวคาวระบาดทั่วทั้งเมืองเต็มไปด้วยซากศพ เจ้าเมืองผู้ปกครองเมืองไพสาลี จึงได้ไปทูล นิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์อีก ๕๐๐ รูป เสด็จจากกรุงราชคฤห์มายังเมืองไพสาลี โดยทางเรือ เพื่อมาขจัดปัดเป่าหรือว่ามาชำระเสนียดจัญไรที่เกิดขึ้น การเดินทางในสมัยนั้นใช้เวลาเดินทางถึง ๗ วัน จึงเสด็จมาถึงเมืองไพสาลีได้ พอเมื่อพระองค์เสด็จมาถึงแล้วเกิดฝนตกหาใหญ่ในเมืองเกิดน้ำท่วมมีระดับประมาณหัวเข่า น้ำที่ท่วมนั้นกลายเป็นผลดีแก่เมืองไพสาลี โดยได้พัดพาเอา ซากศพของคนและสัตว์ลงสู่แม่น้ำและไหลออกสู่ทะเลในที่สุด ในครั้งนั้นพระองค์ได้ทำนํ้ามนต์ใส่ บาตรให้พระอานนท์นำนํ้ามนต์นั้นไปพรหมจนทั่วพระนคร โรคภัยไข้เจ็บก็เกิดระงับดับหายไป ด้วย อนุภาพของพระพุทธเจ้าและนํ้าพุทธมนต์นั้น คนโบราณอีสานอาศัยความเชื่ออันนี้ จึงได้พากันทำ เป็นประเพณี เมื่อถึงเดือน ๗ ของทุกๆ ปี^{๓๕} ก็จะพากันทำบุญชำระบ้านเมืองอยู่เป็นประจำ

^{๓๒} ปรีชา พินทอง , ประเพณีโบราณไทยอีสาน , หน้า ๑๑๘ – ๑๑๙.

^{๓๓} <http://www.sabaideeradio.com/redirect.php?tid=69&goto=lastpost>

^{๓๔} บ.ป.อ.(ไทย) ๓๕ / ๑ / ๒๒๓ ฉบับมหาวิทยาลัย.

^{๓๕} บุญตรี ตาแก้ว (ธนิต) , ประเพณีอีสาน , ๑๖๐.

อิตที่ ๘ บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด

เดือน ๘ เป็นเดือนอยู่ในระยะหน้าฝน และเป็นเดือนที่พระอยู่จำพรรษาตลอดสามเดือน ไม่ไปค้างคืนที่อื่น ยกเว้นแต่มีกิจที่จำเป็น บางทีพอที่จะอนุโลม ให้ไปค้างคืนที่อื่นได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน ๗ วัน ถ้าเกินนั้นถือว่าพรรษาขาด โดยปกติแล้วกำหนดเอาวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ของปีที่เป็นปกติมาส (๘ หนเดียว) เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา สำหรับปีที่เป็นอธิกมาสคือ ๘ สองหน กำหนดเอาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ หลัง เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา เพราะมีกำหนดทำกันในเดือน ๘ เป็นประจำ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนแปด"^{๓๖}

ส่วนการทำบุญในวันเข้าพรรษานี้ ส่วนใหญ่แล้วจะมีการถวายเทียนเข้าพรรษา เพื่อให้ภิกษุสามเณร ได้จุดบูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณตลอดพรรษา และอีกอย่างหนึ่งคือการถวายผ้าอาบน้ำฝน เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ใช้นุ่งอาบในหน้าฝน ตลอดทั้งการใช้ประโยชน์อย่างอื่นตามความเหมาะสมเดือนแปดนี้มีบทกวีประจําเดือนที่นักปราชญ์โบราณกล่าวไว้ว่า

“จันทร์เพ็ญแจ่มทอแสงใสสง่า
เดือนแปดมาซอดแล้วเววลีขึ้นลิ้นหลัง
เดือนนี้สงฆ์เพ็ญยังเข้าอยู่จำพรรษา
ภวานอบรมข่มใจทุกแสงเช้า
เสมาพากันเข้าอาบุญพร้อมพรำ
ถวายผ้าอาบน้ำฟ้าให้ญาท่านได้ใช้สอย”^{๓๗}

“พอถึงเดือนแปดได้ล่ำลวงมาถึง ผุ่งหมู่สังโฆเจ้าเข้าวัสสาจำจ้อย
ทำตามสอยของเจ้าพระโคดมทำก่อน บ่มีลอนเล็กร้างทำแท่สู่กาย
แล้วพากันผ่ายหาของไปเททอด ทำทานไปอย่าได้คร้านเอาไว้หมู่บุญ”^{๓๘}

ความหมายคือ พระจันทร์แจ่มทอแสงสดใส เดือนแปดมาถึงแล้ว พระภิกษุสงฆ์ท่านจะเข้าจำพรรษา ภวานอบรมข่มใจทุกเช้าเย็น พวกเราจงพร้อมเพรียงกันถวายผ้าอาบน้ำฝนให้พระภิกษุสงฆ์ได้ใช้สอย ท่อนที่สอง ว่า เมื่อเดือนแปดเข้ามาถึง หมู่พระภิกษุสงฆ์เข้าจำพรรษา ทำตามพระพุทธเจ้าผู้ทำก่อน ไม่เคยเล็กร้างทำกันมาตลอด แล้วพากันชวนหาของไปทำบุญอย่าได้ขี้เกียจ ให้ทำไว้เถิดบุญ

^{๓๖} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๓๗} http://www.student.chula.ac.th/~51370918/Tradition_08.htm

^{๓๘} สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น, ของดีอีสาน, (ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐) หน้า ๔๔

ในเดือนแปดนี้ ยังมีวันสำคัญอีกวันหนึ่งคือ วันอาสาฬหบูชา ซึ่งเป็นที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา หรือธรรมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีในครั้งนั้น ถือได้ว่าเป็นวันเกิดของพระสงฆ์ อันเป็นเหตุให้ไตรรัตน์ครบองค์สาม คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพราะหลังจากที่พระพุทธเจ้า แสดงธรรมจบลง อัญญาโกณฑัญญะพราหมณ์ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม คือการเข้าใจและรู้ความ เป็นจริงของสรรพสิ่งว่า "สิ่งใดสิ่งหนึ่งนี้เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา"^{๓๙} จึงได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบท และได้เป็นอริยสาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา

วันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่มีความครบสมบูรณ์องค์สาม แห่งพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างสมบูรณ์แบบ ตามที่ได้กล่าวแล้ว และเมื่อถึงวันนี้พุทธศาสนิกชนได้พากันทำการบูชาเหมือนกับวันสำคัญอื่นๆ ทางพระพุทธศาสนา.

อิตถี ๕ บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า

การห่อข้าวปลาอาหารและของขบเคี้ยวต่างๆ เป็นห่อๆ แล้วนำไปถวายทานบ้าง แขนวไว้ตามต้นไม้บ้าง ตามบริเวณกำแพงวัดบ้าง (คนอีสานโบราณเรียกกำแพงวัดว่า ต้ายวัด) เรียกว่าข้าวประดับดิน การทำบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล ด้วยอาศัยข้าวประดับดินเป็นมูลเหตุเรียกว่า "ข้าวประดับดิน" หรือบุญเดือนเก้า เพราะมีกำหนดทำกันจนเป็นประเพณีในเดือนเก้า^{๔๐} นักปราชญ์อีสานโบราณได้กล่าวไว้เป็นบทพญา โดยได้พรรณนาถึงความอุดมสมบูรณ์และประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ว่า

“พอถึงเดือนเก้าแล้วเป็นกลางแห่งวัสสากาล
ฝูงประชาชนชาวเมืองก็เล่าเตรียมตัวพร้อม
พากันทานยังข้าวประดับดินกินก่อน
ทยกทานให้เจ้าพระสงฆ์พร้อมสู่กาย”^{๔๑}

ความหมายคือ พอถึงเดือนเก้าเป็นกลางแห่งพรรษา ประชาชนชาวเมืองก็เตรียมตัวพร้อม พากันแบ่งข้าวประดับดินไว้ก่อน ทยกถวายทานให้พระสงฆ์ทุกอย่าง

มูลเหตุของความเป็มาของเรื่องการทำบุญข้าวประดับดินนี้ เกิดจากความเชื่อตามนิทานธรรมบท โดยปรารถถึงญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้ยักยอกเงินวัด ของสงฆ์ต่างๆ ไปเป็นของตนเอง ในสมัยพระกัสสปะพุทธเจ้า พวกอดีตญาติของพระเจ้าพิมพิสารเหล่านั้น ครั้นตายไปแล้วได้

^{๓๙} จุ.ปฎิ.(ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๕.

^{๔๐} ปรีชา พินทอง , ประเพณีโบราณไทยอีสาน , หน้า ๑๓๔ – ๑๓๕.

^{๔๑} สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น, ของดีอีสาน, หน้า ๔๕.

ไปเกิดเป็นเปรตในนรกตลอดพุทธันดร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระสมณโคตมพุทธเจ้า ในภัททกัปนี้ ก็ไม่ได้ตรวจน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่พวกญาติเหล่านั้น

พอตกกลางคืน พวกเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสารเหล่านั้น ได้มาส่งเสียงร้องอันโหยหวนและแสดงรูปร่างน่ากลัวให้แก่พระเจ้าพิมพิสารได้ยินและเห็น พอเช้าวันรุ่งขึ้นได้เสด็จไปถามพระพุทธรเจ้า พระพุทธรองค์ทรงเล่าเรื่องราวที่เป็นมูลเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารได้ทำบุญถวายทานอีก แล้วทรงอุทิศส่วนกุศลไปให้ พวกญาติที่ตายไปแล้วได้รับส่วนกุศลแล้ว ได้มาแสดงตนให้พระเจ้าพิมพิสารเห็นและทราบว่า ทุกข์ที่พวกญาติได้รับนั้นทุเลาเบาบางลงแล้ว เพราะการอุทิศส่วนกุศลของพระองค์^{๔๒}

การทำบุญข้าวประดับดินก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ตายไปแล้ว ชาวอีสานถือเป็นประเพณีที่จะต้องทำกันทุกๆ ปีมิได้ขาด โดยได้กำหนดเอาวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนเก้า เป็นเกณฑ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนเก้าดับ" บางท้องถิ่นอาจจะเรียกว่า "บุญเดือนเก้ากลับก็มี"

อิตถี ๑๐ บุญข้าวสาก(สลากภัต)หรือบุญเดือนสิบ

คำว่า “สาก” ในที่นี้มาจากคำว่า “ฉลาก” ในภาษาไทย ข้าวสากหรือฉลากภัตนี้แต่ละท้องถิ่นทำไม่เหมือนกัน เช่นในบางท้องถิ่นอาจจะจัดของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ยาตำราหลวง มาทำเป็นห่อๆ นำไปถวายพระ ก่อนจะทำพิธีถวายก็จะมีการจับฉลากก่อน ที่นี้พอตนเองจับฉลากได้เป็นชื่อของพระเณรรูปใด ก็นำไปถวายตามนั้น ลักษณะเช่น นี้ถือว่าเป็นการเสี่ยงสมภาร (บารมี) ว่าในปีนี้ดวงชะตาหรือชีวิตของตนเองจะเป็นเช่นไร มีการทำนายนไปตามลักษณะของพระหรือเณรที่ตนเองจับฉลากได้ เช่น บางคนอาจจะจับได้พระที่เป็นผู้ที่อายุพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีชีวิตมั่นคง หรือจับฉลากถูกพระเปรียญหรือเณรมหาก็ถือว่าเป็นผู้ที่สติปัญญามาก เป็นต้น

บางท้องถิ่นจะมีการทำข้าวสากหรือฉลากภัตนี้เป็นลักษณะห่อด้วยใบตองกล้วย เอาไม้กลัดหัวกลัดท้ายมีรูปลักษณะคล้ายๆ กลีบข้าวต้ม แต่ไม่พับสันตองเหมือนการห่อข้าวต้ม แล้วเย็บติดกันเป็นชุดๆ ภายในห่อนั้น บางห่อบรรจุหมาก พลู บุหรี่ ข้าวต้ม ข้าวสาร ปลา เนื้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละห่อนั้นไม่ซ้ำกัน แล้วนำไปแขวนห้อยไว้ตามต้นไม้ หรือรั้วบริเวณวัด ในตอนเช้าถึงของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เสร็จแล้วจะมีการตีโปง กลอง ฆ้อง ระฆัง เป็นสัญญาณป่าวร้องให้เปรตมารับเอาพิธีการเช่นนี้เรียกว่าแจกข้าวสาก หลังจากนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะเก็บกินมา ในบางที่มีการแย่งกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งตอนนี้เรียกว่า "ชิงเปรต" หรือ แย่งข้าวสาก โดยมีความเชื่อท้องถิ่นที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ใดแย่งข้าวสากจากคนเปรตมากิน จะเป็นคนที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ปราศจาก

^{๔๒} บุญตรี ตาแก้ว (ธนิศ) , ประเพณีอีสาน , หน้า ๑๖๖.

โรคหรือพยาธิต่างๆ ใบตองที่ห่อข้าวสาก ก็นำเอามาเก็บไว้ตามไร่นาดากกล้า (สถานที่เพาะข้าวกล้า ก่อนปักดำ) เชื่อว่าจะทำให้ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์^{๔๓}

บุญข้าวสากเป็นช่วงที่กำลังอุดมสมบูรณ์ บริบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร สังเกตได้จากบทพญา ที่นักปราชญ์อีสานได้กล่าวไว้ว่า

“ฮิตหนึ่งนั้น พอลถึงเดือนสิบแล้วทยกทอดถวายทาน

ข้าวสาคนำไปให้สังโฆทานทอด

พากันหวังยอดแก้วนิพพานพ้นที่สูง

ฝูงหมู่ลูกอาว้าคณาเนื่องน้อมส่ง

ศรัทธาลงทอดไว้ทานให้แผ่ไป

อุทิศให้ฝูงเปรตเปโต

พากันโมนานาผู้คนจนเกลี้ยง”^{๔๔}

ความหมายคือ จาริตหนึ่งนั้น พอลถึงเดือนสิบ ทยกได้ถวายทาน คือสลากภัตร แก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ ประทานสูงสุดคือพระนิพพาน ประชาชน มีลูก อาว้า เป็นต้น มีศรัทธา ถวายทานแผ่ส่วนกุศลไปให้เปรตชน แล้วพากันอนุโมนาทานด้วยกันทุกคน

ในการทำบุญข้าวสากนี้ เป็นเรื่องที่คนอีสานใส่ใจมากกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะว่าเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันที่พระญาณมภิบาล เปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษยโลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่นี้ในเมื่อพวกเปรตหรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษยโลก พวกที่ได้รับบุญกุศลที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขมีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่ต้องการและปรารถนา ในทางตรงข้าม ถ้าหากว่ามาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะน้อยเนื้อต่ำใจว่า ลูกหลานไม่ใส่ใจ ถึงแม้ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติสายโลหิตจะอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เลียใบ ตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งไม่ถึงกับอึดท้องอะไรเลย ก็ได้สาปลูก หลานที่ไม่เอาใจใส่ มัวแต่แย่งทรัพย์สมบัติมรดก ที่เขาหามาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จนกระทั่งล้มผู้มีพระคุณ ในเรื่องนี้ก็จะทำให้น่ากลัวเกรงโทษ ในการทอดทิ้งผู้มีพระคุณโดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และหลังจากที่ตายไปแล้ว

^{๔๓} ปรีชา พินทอง , ประเพณีโบราณไทยอีสาน , หน้า ๑๓๕.

^{๔๔} อุดม บัวศรี , วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

ในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ บางท้องถิ่นจะจัดให้มีการถวายทาน รักษาศีล เพื่อเป็นอุทิศส่วนกุศลไปให้ปวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่น่าสนใจส่วนมากเป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาคิดใจ และเร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ เช่น เรื่องมโหสถ เรื่องพระเจ้าสิบชาติ เรื่องท้าวคำกาคำเป็นต้น บุญเดือนสิบถือได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามของคนอีสาน ที่ควรเอาใจใส่ประพฤติดุติปฏิบัติกัน^{๔๕}

ฮีตที่ ๑๑ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด

หลังจากที่หมู่พระภิกษุสงฆ์ได้อยู่จำพรรษา ๓ เดือน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ การออกจากขอบเขตจำกัดไปพักแรมที่อื่นได้เรียกว่า "ออกพรรษา" ประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ที่นอกเหนือไปจากการทำบุญตักบาตร ให้ทานรักษาศีลแล้ว การทำบุญตามประเพณีท้องถิ่นอื่นๆในช่วงระยะนี้เรียกว่า "บุญออกพรรษา" ซึ่งมีผญาบทหนึ่งกล่าวถึงฮีตสิบเอ็ด ว่า

ฮีตสิบเอ็ดนั้น เถิงเดือนสิบเอ็ดแล้ว ก็แม่นแนวทางป่อง
เป็นคองของพระเจ้าเคยเข้าแล้วออกมา
เถิงวัดสาแล้วสามเดือนก็เลยออก
เฮียกว่าออกพรรษา ปวารณากล่าวไว้เฮาได้กล่าวมา^{๔๖}

ความหมายคือ จาริตหนึ่งนั้น เมื่อถึงเดือนสิบเอ็ด อันเป็นทางปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์เพื่อเข้าพรรษาสามเดือนแล้วจึงออก เรียกว่าออกพรรษา ปวารณากล่าวไว้ เราจึงได้กล่าวมา

ในส่วนของพระสงฆ์แล้ว มีการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันและกัน โดยไม่มีการถือโทษโกรธเคืองกัน โดยพระเถระจะตักเตือนสงฆ์ให้เล็งเห็นความสำคัญในการปวารณา เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อจะได้มีการแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น โดยปกติแล้ว คนเรามักจะไม่เห็นความผิดของตน มักจะมีความคิดว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกต้องเสมอ ซึ่งก่อนจะมีการปวารณาได้มีการสวดญัตติหรือการตั้งญัตติก่อน

ในวันออกพรรษามักจะมีกิจกรรมในการบูชาทางพุทธศาสนาหลายอย่าง โดยเฉพาะแถบอีสานบางท้องถิ่น ได้จัดให้มีการไหลเรือไฟ ตามประเพณีโปงลาง บางท้องถิ่นทำปราสาทดอกผึ้งไปถวายพระ นอกจากนี้ ยังมีการแข่งเรือหรือที่คนอีสานเรียกว่า "ช่วงเฮือ" อีกด้วย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่

^{๔๕} สว่าง บุญเจิม , มรดกอีสาน , หน้า ๖๘.

^{๔๖} อุทุม บัวศรี , วัฒนธรรมอีสาน , หน้า ๑๑๑.

กับความเชื่อและการสืบทอดประเพณีท้องถิ่นที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบๆ กันมา จนกระทั่งว่าประเพณีเหล่านั้นไม่สามารถที่จะแยกออกไปจากวิถีชีวิตของคนอีสานในแต่ละท้องถิ่นได้

นอกจากนี้ บางท้องถิ่น ก็ได้ทำปราสาทผึ้งไปถวายพระภิกษุสงฆ์ โดยถือว่า การถวายของที่มีความบริสุทธิ์แก่พระภิกษุสงฆ์นั้น ได้อานิสงส์มาก ผึ้ง หรือภาษาอีสานเรียกว่า "ผึ้ง" เป็นของที่บริสุทธิ์ไม่มีมลทิน เป็นสิ่งที่ทำให้เรามองเห็นถึงความอุตสาหะพยายาม และความสามัคคีในการอยู่ร่วมกันแบบแมลงผึ้ง นักปราชญ์โบราณอีสานได้คิดกุศโลบายนี้ และเอามาสอนคน จึงได้ให้มีการทำปราสาทผึ้งไปถวายพระภิกษุสงฆ์

ในอีกความเชื่อหนึ่งคือได้มีเรื่องเล่าไว้^{๔๗} และเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามัคคีเช่นเดียวกันว่า ในสมัยหนึ่ง พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี เกิดวิวาทกัน พระพุทธเจ้าเสด็จไปปักเตือนห้ามปราม แต่ก็ยังไม่เชื่อฟัง พระองค์จึงเสด็จไปจำพรรษาอยู่ในป่า "รักขิตวัน" โดยมีช้างและลิงเป็นพุทธอุปัฏฐาก ในขณะที่จำพรรษาในป่ารักขิตวันนั้น ช้างได้ดื่มน้ำ และดื่มน้ำร้อนถวาย ฝ่ายลิงหารวงผึ้งและน้ำผึ้ง ตลอดจนผลไม้ในป่ามาถวาย จนกระทั่งออกพรรษา ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเกิดสำนึกได้ถึงโทษของการวิวาท จึงไปกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าเสด็จกลับ

ในระหว่างที่พระพุทธเจ้าจำพรรษาอยู่นั้น วันหนึ่งลิงเกิดความดีใจที่พระพุทธเจ้ารับประทานรังผึ้ง เกิดปีติดีใจอยู่ไม่เป็นสุขตามประสาลิง กระโดดโลดเต้นจากกิ่งไม้ไปทั่วราวป่า เกิดพลาดไปจับได้กิ่งไม้ผุ กิ่งไม้หัก^{๔๘} ตกลงมาทับลงตายในขณะที่กำลังดีใจที่ได้ทำบุญ จึงได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ สำหรับพิธีถวายหลังจากที่ชาวบ้านได้ช่วยกันทำจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยภายในปราสาทนั้น จะมีขนม ข้าวต้ม กอกล้วย อ้อย เสือ หมอน เป็นต้น แล้วตั้งขบวนแห่ลงวัด เวียนขวารอบศาลาโรงธรรม ๓ รอบ แล้วนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ในเมื่อพระภิกษุสงฆ์ท่านรับแล้ว ก็จะอนุโมทนาเป็นอันเสร็จพิธี

นอกจากประเพณีต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว บางท้องถิ่นยังจัดให้มีการ "เส็งกลอง" (ตีกลองแข่งกัน) การส่วงเฮือ (แข่งเรือ) และตักบาตรเทโว ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน และได้บุญด้วยขณะเดียวกัน

^{๔๗} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมปทัฏฐคาลา แปลภาค ๑, หน้า ๖๗-๗๗.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

อิตที่ ๑๒ บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

คำว่า "กฐิน" เป็นชื่อของสังฆกรรมชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่ต้องใช้พระสงฆ์ร่วมเป็นพยานในการทำ ๕ รูปเป็นอย่างน้อย คือ ๔ รูป เป็นองค์สงฆ์หรือพยาน และอีก ๑ รูปเป็นองค์ครองผ้ากฐิน รวมเป็น ๕ รูป ภาษาสังฆกรรมของพระเรียกว่า "ปัญจวรรค"

นอกจากนี้คำว่า "กฐิน" เป็นชื่อของไม้ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้จึงในเวลาเย็บจีวรภาษาไทยเรียกว่า "ไม้สตั้ง" ภาษาบาลีใช้คำว่า "กฐิน" ขณะเดียวกันภาษาไทยได้ยืมภาษาบาลีมาเป็นภาษาของตัวเองโดยการเรียกทับศัพท์ไปเลยว่า ผ้ากฐินหรือบุญกฐิน

บุญกฐิน มีกำหนดทำกันในระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ สำหรับจุดประสงค์หลักของการทำบุญกฐินนั้น เพื่อที่จะให้พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาแล้วได้ผลัดเปลี่ยนผ้าใหม่ โดยได้มีมูลเหตุของบุญกฐินปรากฏในกฐินขันธะแห่งพระวินัยปิฎก ไว้ว่า

สมัยหนึ่ง ได้มีพระภิกษุชาวเมืองปาฐาจำนวน ๓๐ รูป^{๔๙} พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ขณะนั้นวันจำพรรษาได้ใกล้เข้ามา พระภิกษุเหล่านั้นจึงได้พากันจำพรรษาที่เมืองสาเกตุ ตลอดระยะเวลาสามเดือนที่จำพรรษาภิกษุเหล่านั้นมีความตั้งใจอยู่ตลอดเวลาว่าจะต้องไปเฝ้าพระพุทธเจ้าให้ได้ ครั้นพอออกพรรษาแล้ว พวกเขาก็ก่อนเดินทางกราบสนทนแด่ครั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

ขณะฤดูฝนยังไม่ทันจะล่วงพ้นสนิท ทำให้พวกภิกษุชาวเมืองปาฐาเหล่านั้นมีจีวรเปียกชุ่มและ เปื้อน ด้วยโคลนตม พอไปถึงพระเชตวันมหาวิหารได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเห็นใจในความยากลำบากของภิกษุเหล่านั้น จึงอนุญาตให้ใช้ผ้ากฐินว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้ว กรานกฐิน^{๕๐} การทำบุญกฐิน หรือการหาผ้ากฐินในสมัยก่อนๆ ของคนอีสานนั้นสันนิษฐานว่าเป็นเรื่องหรือเป็นกิจกรรมของพระภิกษุที่จะต้องช่วยเหลือกัน และครั้นพอทำสำเร็จแล้วก็มอบ หมายให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ปรากฏในกฐินขันธกะ แห่งพระวินัยปิฎก มีท่านผู้รู้ได้ย่อความว่า

พระที่มีคุณสมบัติ สมควรที่จะได้รับกฐิน คือ เป็นผู้มีอายุมาก มีพรรษามาก เป็นผู้ที่มีจีวรเก่า เป็นผู้ที่ยากลำบาก สามารถรู้อันสงฆ์ ๕ มาติกา ๘ รู้จักการกรานกฐิน พิณฑุ ปัจจุธรรมและอธิษฐาน และเป็นผู้ที่สามารถกระทำกฐินนัตถการกิจได้^{๕๑} คนอีสานรู้และเข้าใจดีฐานะที่ว่าครองกฐิน ในตอนว่าด้วยบุญกฐินนี้มีบทพยานที่นักปราชญ์อีสานได้กล่าวพรรณนาถึงประเพณีอิตข้อที่ ๑๒ ไว้ว่า

^{๔๙} วิ. มหา. (ไทย) ๕ / ๓๐๖ / ๑๔๕.

^{๕๐} วิ. มหา. (ไทย) ๕ / ๓๐๖ / ๑๔๖.

^{๕๑} บุญศรี ตาแก้ว (ชนิด) , ประเพณีอีสาน, หน้า ๑๓๒ -๑๓๘.

“เดือนสิบสองมาแล้วมวอยหนาวสั้น เดือนนี้หนาวสะบันบ่คือแท้แต่หลัง
 ในเดือนนี้เพิ่นว่าให้ลงทอดพายเรือ ช่วยกันบูชาผุ้งนาโคกนาเอนไว้ในพื้น
 ชื่อว่าอุสุกะนาโคกนาเอนไว้ในพื้นแผ่น สิบห้าสกุลบอกไว้บูชาให้ส่งการ”^{๕๒}

ความหมายคือ เดือนสิบสองมาถึงแล้วลมหนาวพัดมา เดือนนี้เป็นเดือนที่มีความหนาวมาก เดือนนี้ว่ากันว่าให้ลงพายเรือ (ไหลเรือไฟ) ช่วยกันบูชาผุ้งนาโคกนาเอนชื่อว่าอุสุกะอยู่ได้น้ำ ท่านบอกให้บูชาผุ้งนาโคกในวันเพ็ญสิบห้าค่ำ

เมื่องานบุญกฐินเป็นงานมหากุศลที่พุทธศาสนิกชน เลื่อมใสศรัทธา การปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดงานบุญประเพณีนี้ต้องทำให้ถูกพระธรรมวินัยจึงจะ ได้อานิสงส์ ข้อปฏิบัติที่น่าสนใจมีดังนี้ การจองกฐิน ก็คือ การแจ้งล่วงหน้าให้ทางวัดและประชาชนได้ทราบว่าจะทอดกฐินกันเป็นจำนวนมากถ้าไม่จองไว้ก่อนอาจไม่มีโอกาส จึงเกิดเป็นธรรมเนียมขึ้นว่าจะทอดกฐินต้องจองล่วงหน้า เพื่อให้มีโอกาสและเพื่อไม่ให้เกิดการทอดซ้ำ วัดหนึ่งวัดปีหนึ่งทอดกฐินได้ครั้งเดียว และในเวลาจำกัด คือหลังจากออกพรรษาแล้วเพียงเดือน เมื่อเจ้าภาพจองกฐินเพื่อที่จะนำกฐินไปทอด ณ วัดใดแล้ว กำหนดวันทอดล่วงหน้า เตรียมผ้าไตร จีวร พร้อมอัฐบริวาร ตลอดจนบริวารอื่น ๆ และเครื่องไทยทาน ก่อนนำกฐินไปทอดมักมีการคบงัน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนประทักษิณรอบวัดหรือรอบพระอุโบสถสามรอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่น ๆ ไปถวายพระสงฆ์ที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายผ้ากฐินและบริวารแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ทำพิธีรับแล้วเป็นเสร็จพิธี

๒.๓ การปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองเดิมนั้น ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าได้ถือปฏิบัติตามรูปแบบของชาวอีสานทั่ว ๆ ไป ดังนี้

(๑) บุญเข้ากรรม

การจัดทำบุญเข้ากรรมในเทศบาลตำบลเมืองเก่า เพื่อให้ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสอยู่กรรมนั้นได้จัดขึ้นทุกปี ที่จัดขึ้นเป็นประจำมี ๑ แห่ง คือ สำนักสงฆ์แก่น้ำดอน บ้านกุดกว้าง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น นอกนั้นก็มีการหมุนเวียนจัดขึ้นไปตามวัดต่าง ๆ มีพระภิกษุเข้าร่วมโดยเฉลี่ยปีละ ๓๕ รูป และมีญาติโยมไปบริจาคทาน รักษาสิล ฟังธรรมเกี่ยวกับ

^{๕๒} อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๑๑๒.

การเข้ากรรมของพระภิกษุด้วย เวลาประกอบกิจกรรมขึ้น อยู่กับสถานที่ที่จัดขึ้นตามโอกาสที่สะดวกและเหมาะสม ส่วนมากนิยมทำกันในเดือนอ้าย ไม่นิยมจัดในฤดูฝน^{๕๓}

เมื่อภิกษุสงสัยว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุต้องศึกษาว่าอยู่กรรมจึงจะพ้นจากอาบัติ ส่วนมากนิยมทำกันในเดือนอ้าย จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนอ้าย ญาติโยมผู้หวังบุญกุศลร่วมบริจาคทาน รักษาศีล ฟังธรรมเกี่ยวกับการเข้ากรรมของพระภิกษุ เรียกว่าบุญเข้ากรรม เวลาประกอบกิจกรรมขึ้นอยู่กับสถานที่ที่จัดขึ้นตามโอกาสที่สะดวกและเหมาะสม

ภิกษุผู้เข้ากรรม ต้องจัดแจงสถานที่ในบริเวณเขตที่กำหนดให้ ปักกรตเพื่อเป็นที่จำวัด ถึงเวลาและภิกษุจะเข้ากรรมนั้นห่มผ้าเหลืองบ่าไปหาสงฆ์กราบพระเถระ แล้วกล่าวคำขอปริวาสกะสงฆ์ อยู่ปริวาสครบกำหนดแล้วขอมานัต อยู่ครบมานัต ๖ ราตรี แล้วขออัพทาน เมื่อสงฆ์ให้อัพทานแล้วถือว่าออกกรรมเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว

สำหรับคฤหัสถ์ ในขณะที่พระภิกษุเข้ากรรมนั้นคอยรับใช้ท่านและถวายจตุปัจจัยไทยธรรม จนกว่าท่านจะออกจากกรรม เมื่อท่านออกจากกรรมแล้ว ก็จัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดวัน การทำบุญแก่พระผู้ออกกรรมนี้ถือกันว่าได้บุญกุศลมาก นอกจากนี้ยังมีอุบาสก อุบาสิกา บวชชีพราหมณ์ร่วมปฏิบัติธรรมอีกด้วย

(๒) บุญคูณลาน

การทำบุญคูณลานในเทศบาลตำบลเมืองเก่าในปัจจุบันไม่มี เพราะไม่จำเป็นต้องทำลานนวดข้าวอีกแล้ว เนื่องจากว่าเทคโนโลยี เครื่องมือเกี่ยวกับการประกอบการเกษตรเจริญขึ้นแต่ก่อนเคยใช้ควายไถนา คนเกี่ยวข้าว ใช้แรงคนหอบข้าวเข้าลาน ให้เกวียนบรรทุกข้าวเข้าลาน ก็เปลี่ยนเป็นใช้รถ ให้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคน แทนแรงงานสัตว์ไป

ลาน คือ สถานที่ที่ไถนวดข้าวหลังจากเกี่ยวเกี่ยวแล้ว การนำเอาข้าวที่นวดแล้วมากองขึ้นให้สูง เรียกคูณลาน (คูณ หมายถึง ทำให้สูงขึ้น) ชาวนาที่ทำนาได้ผลเมื่อต้องการบำเพ็ญกุศลก็จัดเอาลานเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกบุญคูณลาน กำหนดเอาเดือนยี่เป็นเวลาทำ เพราะมีกำหนดการทำในเดือนยี่จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนยี่

การทำบุญดังกล่าวได้เปลี่ยนรูปแบบไป โดยการจัดรวมกันที่วัด^{๕๔} เช่น วัดหัวหิน บ้านสะอาด ชาวบ้านได้รวมกันจัดขึ้นที่วัด เอาลานวัดเป็นสถานที่ทำบุญ เอาข้าวเปลือกออกมา

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระอภัย ประทุมโม ๕๘ ปี ๒๕ พรรษา เจ้าสำนักสงฆ์วัดป่าแก่นน้ำดอน ๒๓ กันยายน ๒๕๕๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติบุญญาภรณ์ อายุ ๔๔ ปี ๒๔ พรรษา เจ้าอาวาสวัดหัวหิน ๑๘ มกราคม ๒๕๕๒.

รวมกันตามกำลังศรัทธา ส่วนข้าวเปลือกที่ชาวบ้านนำออกมานั้นมีสองส่วน คือ ส่วนหนึ่งเพื่อถวายให้วัด ส่วนหนึ่งเพื่อเอากลับไปทำเป็นพันธุ์เพาะปลูกหลังจากเสร็จพิธีการทำบุญแล้ว

เกี่ยวกับพิธีนั้น ผู้นำหมู่บ้านบอกกล่าวลูกบ้านให้มาร่วมทำบุญ^{๕๕} นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จัดน้ำอบน้ำหอมไว้ประพรม มีการชิงด้วยสายสิญจน์รอบกองข้าวเมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้ว ถวายอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์อนุโมทนา ประพรมน้ำมนต์ น้ำพระพุทธมนต์โปรยข้าว นา วัว ควาย นอกจากดังกล่าวแล้ว ยังทำพิธีสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญครั้งนี้เป็นการทำร่วมกันทุกคนที่มาร่วมทำบุญ โดยถือว่าให้เกิดความสุขสวัสดิ เป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว และหมู่บ้านตลอดไป การสู่ขวัญครั้งนี้ผู้ให้เจ้าของนาและควาย โดยถือว่าให้เกิดความสุขสวัสดิ นอกจากนี้แล้วมีการทำบุญคุ้มและบุญคุ้มข้าวใหญ่^{๕๖}

(๓) บุญข้าวจี

ข้าวเหนียวที่ปั้นโรยเกลือทาไข่ไก่ แล้วจี (ย่าง) ไฟให้สุกเรียกข้าวจี การทำบุญให้ทานมีข้าวจี เป็นต้น เรียกบุญข้าวจี การทำบุญข้าวจีมีคตินิยมทำกันมาก เพราะถือว่าได้บุญกุศลมาก และเป็นกาละทานชนิดหนึ่ง เวลาทำกำหนดเอาเดือนสาม เพราะมีกำหนดเช่นนี้ จึงมีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนสาม

พิธีทำ ชาวบ้านจัดหาฟืน และไม้เสียบมาไว้ที่เรือนของตน รุ่งเช้าจุดไฟขึ้น เอาข้าวเหนียวปั้นเป็นปิ่นๆ โรยเกลือจีไฟเอาไข่ไก่ทาให้ทั่วแล้วจีไฟให้สุก เอาน้ำอ้อยยัดเข้าข้างในปั้นข้าวจีกะให้พอดีจะกินและทานแล้วนิมนต์พระสงฆ์มารวมกันที่ศาลา โรงธรรม ญาติโยมก็มาพร้อมกันแล้วอาราธนาศีล ว่าคำถวายข้าวจี เสร็จแล้วเอาไปใส่บาตรพระสวดมนต์จบแล้ว ญาติโยมยกอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วอนุโมทนา เสร็จพิธีถวายข้าวจีต่อไปพระสงฆ์จะเทศน์ฉลองข้าวจีและเทศน์หนังสือลำต่างๆ ตลอดวัน นอกจากบุญข้าวจีนี้แล้ว ปัจจุบันนี้ได้เพิ่มการทำบุญมาฆบูชานี้ตรงกับวันเพ็ญเดือนสาม^{๕๗}

ข้าวจีดังกล่าว ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปในรูปแบบการหารายได้ของคนในชุมชนบางครอบครัว ด้วยการปั้นข้าวเหนียวลักษณะแบนกลมปิ้งให้สุกปรุงด้วยเครื่องปรุงต่างๆ เพื่อเป็นการเชิญชวนให้นำรับประทาน เพื่อเป็นอาหารทางเลือก ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้คือ แจ่วบอง ในราคาถูกทั้งตอนเช้า และเย็น จะเห็นได้แทบทุกหมู่บ้านในเทศบาลตำบลเมืองเก่า

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายผล เกาะคุณ อดีตผู้ใหญ่บ้าน อายุ ๖๕ ปี ๑๘ มกราคม ๒๕๕๒.

^{๕๖} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, มปป,มปป. หน้า ๕๗-๖๑.

^{๕๗} ปรีชา พิณทอง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๖๖.

(๔) บุญพะเหวด

บุญที่มีการเทศน์พะเหวดหรือมหาชาติ เรียกบุญพะเหวด หนังสือมหาชาติหรือเวสสันดรชาดก เป็นหนังสือชาดกที่แสดงจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า คราวพระองค์เสวยพระชาติเป็นเวสสันดร เทศน์ตามหนังสือเรื่องยาวมี ๑๓ กัณฑ์(ทางภาคอีสานมี ๑๔ ผูก แยกกัณฑ์ กุมารเป็น บัณฑิต และบันปลาย) กำหนดทำในเดือนสี่ จึงเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนสี่

วิธีทำ ตามวิธีการที่ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าปฏิบัติประจำคือ วัดใดทำบุญพะเหวด พระสงฆ์จัดแบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ เพื่อให้พระเณรในวัด และจำนวนพระที่นิมนต์มาจากวัดต่าง ๆ เพื่อร่วมเทศน์มหาชาติที่จัดขึ้นของแต่ละวัด ครั้นแบ่งหนังสือแล้วก็ทำสลากให้แต่ละเรือนจับกัณฑ์เทศน์ ครั้นจับได้กัณฑ์ใดก็รับเป็นเจ้าภาพในกัณฑ์นั้น ๆ

การทำสลากนิมนต์พระต่างวัดร่วมในงานเทศน์มหาชาติ สลากนิมนต์ เขียนตัวธรรมใส่ใบลานหรือกระดาษ ข้อความว่า “วุฒิธรรมคำสูงข้าทั้งหลาย ภายในมีอาชญาธรรมเป็นคำภายนอกมีอาชญาสิทธิเป็นประธาน ได้พร้อมกันจัดให้มีการทำบุญมหาชาติ ขึ้นที่.....ในคำ.....เดือน เป็นวันโฮม มีการบวชนาคและหุดสงวัน..... คำ เป็นวันแสดงธรรม ขอนิมนต์อาชญาธรรมไปเทศนา โปรดบอกคนทั้งญาติฯ และบอกญาติโยมและเมื่อบอกเดินเฝ้าอาชญาโยมบ้านนี้ไปทำบุญด้วยกันเทอญ”

เอาสลากนี้กับหนังสือเทศน์ไปนิมนต์พระสงฆ์ ถึงวันงานท่านจะพาญาติโยมของท่านมา การต้อนรับและเลี้ยงดูพระสงฆ์และญาติโยมที่มาในงาน เป็นหน้าที่ของวัดที่จัดงานนี้ขึ้น

เมื่อถึงวันรวม ญาติโยมภายในบ้านจะรวมกันที่ศาลาโรงธรรม เพื่อจัดเตรียมเครื่องสักการะ มีข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียนทุ่ง (ธง) อย่างละพัน ทุ่งใหญ่ ๘ อัน ปักไว้ในทิศทั้ง ๘ รอบศาลาโรงธรรม ตั้งหมอน้ำมนต์ ๔ หม้อแล้วปลูกหออุปคุตขึ้นทางทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรม

พิธีแห่พะเหวดเข้าเมือง เมื่อได้เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ทางวัดจะติดกลองโฮมพระสงฆ์ และญาติจะไปรวมกันที่วัดจัดเอาหม้อกลอง และธรรมมาสน์พร้อมด้วยพระพุทธรูปแห่ไป ณ ชายป่าใกล้บ้าน ซึ่งเป็นป่าที่มีดอกไม้มาก เมื่อไปถึงแล้วต่างคนต่างเก็บเอาดอกไม้มา หักหน้าพาไหว้พระรับศีลและฟังเทศน์ การเทศน์ในพิธีนี้เทศน์เชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง จบแล้วก็แห่แห่นาคขึ้นหามพระพุทธรูปและพระสงฆ์ออกก่อน กระบวนแห่ดูเป็นการสนุกสนานครื้นเครงมาก เมื่อมาถึงศาลาโรงธรรมก็แห่รอบ ๓ ครั้ง แล้วนำดอกไม้ไปบูชาวางไว้ข้างธรรมาสน์

พิธีลงวัด พอกินแลงแล้ว ทางวัดจะติดกลองโฮมตอนนี้พระสงฆ์และญาติโยมมาลงวัดประชุมทำวัตรสวดมนต์ ฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน ฉลองพะเหวดปิดรายการด้วยนิมนต์พระ

เสียงดีให้เทศน์มัททรี ดูเป็นการเบิกบานสำราญใจ เพราะชายหนุ่มหญิงสาวผู้เฒ่าผู้แก่ที่มาในงานนี้ทั้งหมด จะมารวมกันในสถานที่นี้ เมื่อได้เวลาก็กลับบ้านไปพักผ่อน

พิธีแห่เข้าพื้นก่อน ข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ ทำเลียบไม้ กะให้ได้ ๑,๐๐๐ ก้อน เพื่อเอาบูชาคาถาพื้นเรียกข้าวพื้นก่อน เมื่อได้เวลาดีสี่ ก็จัดการแห่ข้าวพื้นก่อน

คำบูชาข้าวพื้นก่อนการแห่ข้าวพื้นก่อน แห่รอบศาลาโรงธรรม มีหัวหน้าว่าคำบูชา คนอื่น ๆ กล่าวตามดังนี้ “นะโม นะโม จอมไตรปิฎก ยกออกมาเทศนาธรรม ขันหมากเบ็งงามสะพาส ข้าวพื้นก่อนอาชัญญา ชาเฮาชา สามดวงยอดแก้ว ข้าไหว้แล้วถวายอาชัญญา” สาธุ ว่าดังนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบ ๓ รอบ แล้วขึ้นไปบนศาลาโรงธรรม

ตอนนี้ ญาติโยมพากันทำวัตรเช้า อารธนาศีลอารธนาเทศน์ สำหรับอารธนาเทศน์นี้ โบราณนิยมอารธนาเทศน์พระเวสสันดรโดยเฉพาะ เพราะการทำบุญพระเวสสันดรถือเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง

(๕) บุญสงน้ำ

การรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่เรียก สงน้ำ การทำบุญมีให้ทานเป็นต้น เกี่ยวแก่การสงน้ำเรียก บุญสงน้ำ อีกอย่างหนึ่งเรียก ทรุษสงกรานต์ ทรุษ คือ สิ้นสงกรานต์ คือการเคลื่อนย้าย ได้แก่วันที่พระอาทิตย์ เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาว ก้าวขึ้นไปสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้เรียกทรุษสงกรานต์ กำหนดเอาวันขึ้นไปสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้เรียกทรุษสงกรานต์กำหนดเอาวันที่ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนห้า เพราะมีกำหนดทำในเดือนห้า จึงมีชื่อเรียกว่าบุญเดือนห้า

พิธีทำ เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนห้า เวลาบ่าย ๓ โมง พระสงฆ์ติกลองโฮมญาติโยมจัดน้ำอบน้ำหอมมาเรือนละหับ เอามารวมกันที่ศาลาโรงธรรม พระสงฆ์จะจัดการจัดสี่พระพุทธรูปทั้งเล็กและใหญ่ เอามารวมกันไว้ที่หอโสง หรือศาลาโรงธรรม พระสงฆ์จะลงมารวมกัน ญาติโยมนำเครื่องสักการะว่าคำบูชาพระรัตนตรัย อารธนาศีล อารธนามงคล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ญาติโยมทำพิธีสู่ขวัญพระพุทธรูปแล้วนำเอาน้ำอบน้ำหอมสงพระพุทธรูป รุ่งขึ้นทำบุญเลี้ยงพระวันต่อไปเมื่อได้เวลาบ่าย ๓ โมง พระสงฆ์จะติกลองเดือนญาติโยมมาสงน้ำพระพุทธรูป ทำอย่างนี้จนถึงเพ็ญเดือน ๖ รวมเป็นเวลาหนึ่งเดือนเต็ม จึงจะเอาพระพุทธรูปขึ้นเกี่ยวกับสงน้ำนี้ มีพิธีการที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

พิธีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป^{๕๖} การนำพระพุทธรูปลงสรงน้ำนั้น จะต้องปลุกหอหรือโอง
ไว้ เพื่อสะดวกแก่ผู้จะไปสรง เวลาบ่าย ๔ โมง ญาติโยมพากันนำน้ำอบน้ำหอมไปสรงพระ
เด็กๆ หรือผู้ใหญ่บางท่านชอบไปนั่งรออาบน้ำสรงนี้ ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และก็สนุกสนาน และ
เป็นของศักดิ์สิทธิ์ส่วนผู้ใหญ่ก็ชอบเอาโธหรือขันรองเอาน้ำสรงนี้ไปรดให้ลูกหลานด้วย ถือว่าเป็น
ของศักดิ์สิทธิ์กันทุกปีสืบมาได้ และแก้โรคภัยไข้เจ็บก็หาย การเอาพระพุทธรูปซึ่งเป็นของมีราคาค่า
งวดไปไว้เช่นนี้ จะได้มีผู้รักษามิขมาลักเอาหายไป นี่ก็แสดงถึงวัฒนธรรมอันสูงส่งของคนโบราณ
ประการหนึ่ง

สรงน้ำพระสงฆ์ พระก็เป็นองค์หนึ่ง นับเนื่องในพระรัตนตรัย แม้จะได้เอาน้ำหอม
สรงพระพุทธรูปแล้วก็ตาม ก็พากันอุทิศสัพพะเอาน้ำอบน้ำหอมไปสรงพระสงฆ์อีกถึงจะไม่มีน้ำอบ
น้ำหอม ก็เอาน้ำธรรมดาไปสรงให้ท่านหรือหาบน้ำไปใส่โองให้ท่าน การที่ญาติโยมกระตือ
พระสงฆ์เช่นนี้ ทำให้พระสงฆ์มีกำลังใจ อยู่ศึกษาสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป

สรงน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง ถือเป็นหลักประกันความปลอดภัย
เรียกว่าผู้หลักผู้ใหญ่คือผู้มีอายุสูง มีความรู้สูง เกิดในตระกูลสูง โดยเป็น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย
เป็นต้น ท่านเหล่านี้เป็นผู้ควรได้รับการสักการะ สัมมาคารวะ เนื่องในเทศกาลเช่นนี้ผู้น้อยจะต้อง
นำน้ำอบน้ำหอมไปให้ท่านอาบ เพื่อท่านจะได้จิตใจ มีอายุมั่นคงขวัญยืนต่อไป ถ้าได้มีผ้าผ่อนแพร
พรรณเป็นต้นไปให้ท่านนุ่งผ้าผัดเปลี่ยนด้วยแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูทดแทนบุญพาวร
ชน ซึ่งเป็นกุศลอย่างมากและเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามไว้คู่สังคมของท้องถิ่น
ต่อไป

ก่อนพระทราย ทรายที่ก่อเป็นกอง เอาธงผ้าและธงกระดาษปักไว้ที่ยอด โบราณเรียกว่า
กองปะทายบ้าง กองพระทรายบ้างหรือจะเรียกให้ตรงกับคำว่าบาลีว่า วาลุกเจดีย์ คือเจดีย์ทราย
ซึ่งก็ได้แก่กองพระทรายนั่นเอง

พิธีทำ เมื่อเอาพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐาน ไว้แล้วชาวบ้านจะพากันก่อพระทรายใน
บริเวณวัด ถ้าบ้านอยู่ใกล้แม่น้ำชาวบ้านจะพากันไปก่อพระทรายที่หาด จัดอาหารการกินไป
รวมกันที่หาดทราย นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ไปด้วย

ถ้าไม่มีทรายชาวบ้านก็จะขุดเอาดินที่เป็นชั้นล่างถัดจากหน้าดินลงไป จากทิศต่าง ๆ
รวมแปดทิศ แล้วเอามาก่อ ๘ กอง กองใหญ่หนึ่งกองทำไว้ตรงกลาง กองเล็กแปดกองทำล้อมรอบ
กองใหญ่ ตอนเพลเมื่อได้เวลาก็ตักอาหารเพล ตอนบ่ายทุกคนจะเริ่มก่อพระทราย ตกแต่ง

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสารสุนทร อายุ ๗๐ ปี ๕๑ พรรษา เจ้าอาวาสวัดธาตุคงกว้าง เจ้าคณะ
ตำบลเมืองเก่า ๑๕ เมษายน ๒๕๕๒.

ประด้ายดอกไม้นานาชนิด เอาธงและดอกไม้รูปเทียนบูชาของพระทราย ตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์ สวดมนต์ ตอนเช้าของวันใหม่ร่วมกันทำบุญตักบาตร

การทำบุญสงกรานต์ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าดำเนินตามรูปแบบโบราณ ซึ่งชาว เทศบาลตำบลเมืองเก่ายึดถือปฏิบัติมาตลอด ขนบธรรมเนียมประเพณีสงกรานต์จึงเป็นรูปแบบของ การประเพณีปฏิบัติของคนในชุมชน ที่สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่หมู่คณะได้เป็นอย่างดีตลอด แท้ทุกวันนี้

(๖) บุญบั้งไฟ

การอาถรรพ์ประสิว (จีเจีย) มาค้ำผสมกับถ่านดำให้แหลกเรียกว่าหม้อ เอาหม้อใส่กระ บอกไม้ไผ่ดำให้แน่นแล้วเจาะรู เรียกว่าบั้งไฟ การทำบุญมีให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับการทำบั้งไฟ เรียกว่าบุญบั้งไฟ กำหนดเอาเดือนหกเป็นเวลาทำจึงมีชื่อเรียกว่า บุญเดือนหก

พิธีทำ เมื่อชาวบ้านและผู้นำหมู่บ้านประชุมกันตกลงแล้วว่าจะทำบุญบั้งไฟ เขาจะ จัดหาซื้อจีเจียดิบมา ใครจะเป็นช่างก็แบ่งจีเจียให้คนนั้น ผู้ที่เป็นช่างจะจัดหาไม้ไผ่มาทำบั้ง เอา ถ่านค้ำจีเจียผสมดำเป็นหม้อถาดิน (จีเจีย) หนักบาท มาด (กำมะถัน) หนักเฟื้องถ่านหนักสลึง เรียกว่าหม้อ ถ่านสาม หม้อนี้แรงจุดลุกเร็วมาก ต่อไปก็เอาหม้อนี้ดำในบั้งให้แน่น เต็มบั้งแล้วเจาะรู ทำเป็นบั้งไฟ ขนาดเล็ก กลาง ตลอดทั้ง บั้งไฟหมื่น (น้ำหนัก ๑๒ กก.) บั้งไฟแสน (น้ำหนัก ๑๒๐ กก.) บั้งไฟล้าน (น้ำหนัก ๑๒๐๐ กก.) เสร็จแล้วทำการประดับตกแต่ง (เอ้) ทำให้สดสวยงดงาม แล้วแขวนไว้ที่เรือนของนายช่าง

เมื่อถึงวันรวม พระสงฆ์และญาติโยมที่นิมนต์และเชื้อเชิญ จะพากันหลังไหลมา รวมกันที่วัด พักตามสถานที่ที่เจ้าศรัทธาเตรียมไว้ต้อนรับ ถ้ามีการแข่งขันบั้งไฟ พระบางรูปก็จะ นำบั้งไฟมาด้วย เพื่อร่วมจุดประชันความสูงถ้ามีการแข่งขันบั้งไฟ ตลอดกลางวันและกลางคืนจะ มีการฟ้อนรำขับร้อง (เซิ้งบั้งไฟ) กันไปตามถนนหนทางภายในหมู่บ้าน^{๕๗}

จุดบั้งไฟ รุ่งขึ้นญาติโยมหลังทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ คณะ หรือเจ้าของบั้งไฟจะนำบั้งไฟของตนออกมาแห่รอบศาลาโรงธรรม แล้วเลยไปรวมกันที่ร้านซึ่งเป็น สถานที่ใช้จุดบั้งไฟ เพื่อรอจุดต่อไป ระยะนี้ผู้คนจะพากันหลังไหลออกมาดูการจุดบั้งไฟ ถ้าของ ใครขึ้นก็ห้ามแห่เจ้าของ ถ้าของใครแตก หรือจุดแล้วไม่ขึ้นติดอยู่กับค้างก็ห้ามเจ้าของบั้งไฟลง โคลนตาม บางหมู่บ้านก็จัดทำเป็นลานโคลนไว้เพื่อเอาเจ้าของบั้งไฟลงโคลน ซึ่งเป็นการประจาน

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสาวเพ็ญแข บัวภา อายุ ๔๔ ปี ๘๔ หมู่ที่ ๑๖ ครูโรงเรียนบ้านกุดกว้างประชา สรรค์ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

ว่าช่างไม่มีฝีมือ ในงานนี้การกระทบกระทั่งเรื่องเล็ก ๆ น้อยที่เกิดขึ้นจะไม่ถือเอาความกัน ถือเป็นเรื่องปกติของความสนุกสนาน เมื่อเสร็จการจุดแล้วต่างก็เลิกราจากกันไป พวกที่เป็นเจ้าของบั้งไฟขึ้นก็จะไปพ้อนรำขอข้าวขอเงินทอง หรือเรียกว่า (นำสอยไฟ)

การเปลี่ยนแปลงที่ผิดไปจากเดิมประเพณีบั้งไฟ ในเทศบาลตำบลเมืองเก่า คือ

(๑) ส่วนมากจัดตามฤดูกาล ส่วนน้อยเลยไปถึงเดือนเจ็ด

(๒) ผิดไปจากแนวความเชื่อเดิม คือ จุดเพื่อขอฝน แต่ปัจจุบันการจุดบั้งไฟเป็นแอมพลิงด้วยการพนัน

(๓) บั้งอัคคินประสิดเดิมใช้บั้งไม้ไผ่ที่แตกง่ายไม่ค่อยจะอันตราย แต่ปัจจุบันใช้บั้งเหล็กจุดแล้วถ้าขึ้นก็สูง ชนະผู้อื่น แต่ถ้าแตกถูกใครคนใดคนหนึ่งอันตรายถึงชีวิต

(๔) ไม่ค่อยเป็นที่นิยม ในเทศบาลตำบลเมืองเก่าหลายหมู่บ้านไม่จัดบุญประเภทนี้เลย

(๓) บุญข้าชะ

การทำบุญเกี่ยวกับการป้องกันภัยต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวบ้าน ถือว่าเป็นการชำระชะล้าง โรคภัยไข้เจ็บ ความเจ็บป่วยต่าง ๆ นั้นจำต้องชำระให้หายเสนียดจัญไร การทำบุญมิให้ทานถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เป็นต้น เกี่ยวแก่การชำระนี้ ชาวอีสานจึงเรียกบุญข้าชะ และกำหนดทำในระหว่างเดือน ๗ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือน ๗

การชำระชะล้างสิ่งที่สกปรกกรงรัง ให้สะอาดปราศจากมลทิน โทษ คือ ความมัวหมองเรียกการข้าชะ สิ่งที่จะต้องชำระให้สะอาดนั้นมี ๒ อย่างคือ ๑.ความสกปรกภายนอก ได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัยสกปรก ๒. ความสกปรกภายใน ได้แก่ จิตใจเกิดความโลภ โกรธหลง เป็นต้น สิ่งที่จะต้องชำระล้างในที่นี้ได้แก่เมื่อบ้านเมืองเกิดข้าศึกมาทำลาย มีโจรมีมารมาปล้นเกิดรบราฆ่าฟันกันแย่งกันเป็นใหญ่ ผู้คนข้างม้าวัวควายล้มตายลงเพราะผีเข้าเจ้าสุญ ถือกันว่าบ้านเดือดเมืองร้อนชะตาบ้านชะตาเมืองขาด จำต้องชำระให้หายเสนียดจัญไร

พิธีทำ เมื่อถึงเดือน ๗ ประชาชนพากันรวมกันที่ศาลากลางบ้าน ถ้าไม่มีศาลากลางหมู่บ้าน ก็หาจัดสถานที่เห็นว่าเหมาะสมแล้วปลูกประรำ หรือกางเต้นท์เพื่อเป็นที่ประกอบกิจกรรม ทุกเรือนจะต้องเตรียมดอกไม้ธูปเทียน ชันน้ำ ฝ้าย ไหมหลอด ฝ้ายผูกแขน หินแ่ (กรวด) ทราย มารวมกัน ณ สถานที่ประกอบกิจกรรม เวลากลางคืนนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาต เวลาพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว ท่านจะให้พรและประพรมน้ำมนต์ให้ ทุกคนจะเอาแห่ทรายเอาไปหว่านรอบบ้านเรือน เอน้ำมนต์ไปประพรมบ้านเรือนของ

ตน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสวัสดิมงคลตลอดปี^{๕๘} การทำเช่นนี้ถือเป็นประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน แต่ถ้ามืดความเดือนร็อยวันวาย เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ โจรमार เป็นต้น จำต้องทำการชะล้างเป็นการใหญ่

(๘) บุญเข้าพรรษา

บุญเข้าพรรษา การอยู่จำในอาวาสแห่งเดียวตลอด ๓ เดือนในฤดูฝนเรียกเข้าพรรษา โดยปกติกำหนดเอาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นเวลาเข้าพรรษา เพราะมีกำหนดทำในเดือน ๘ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าบุญเดือนแปด

พิธีทำ ในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นเวลาที่พระสงฆ์จะต้องบำเพ็ญไตรสิกขา คือ สิล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ ส่วนคฤหัสถ์จะต้องบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน สิล ภาวนา ให้เต็มเปี่ยม เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๘ ตอนเช้าญาติโยมจะนำอาหารบิณฑบาตมาอังคาสพระภิกษุสงฆ์ ตอนบ่ายนำดอกไม้ธูปเทียน ข้าวสาร สบง จีวร ผ้าอาบน้ำฝนมารวมกันที่ศาลาโรงธรรม ส่วนพระภิกษุสงฆ์ก็จัดทำความสะอาดสถานที่ สบงจีวร เมื่อพร้อมกันแล้วญาติโยมจะพากันทำวัตรคำเสร็จแล้ว อาจจะมีการฟังเทศน์

ต่อจากนั้นพระสงฆ์จะพร้อมกันทำวัตรสวดมนต์ จบแล้วทำวัตรพระพุทธรูปถือด้วยว่าวันเพ็ญเดือนแปดเป็นวันพระพุทธรูปเข้าพรรษา พระสงฆ์จัดเครื่องสักการะมาแล้ว เจ้าอาวาสทำหน้าที่แทนพระพุทธรูปในอาวาส นั่งหันหน้าลงมาทางพระสงฆ์ พระสงฆ์นั่งคุกเข่ากราบ ๓ หน ยกขันดอกไม้ไปตั้งไว้ข้างหน้า แล้วว่าคำทำวัตรพระพุทธรูป

ต่อนั้นเจ้าอาวาสจะให้โอวาทเกี่ยวแก่การเข้าพรรษาของพระพุทธรูป เป็นเสร็จพิธี ในวันรุ่งขึ้นเวลาบ่ายญาติโยมจะรวมกันที่ศาลาโรงธรรม แล้วจัดดอกไม้ธูปเทียน ข้าวสาร ผ้าจีวร เป็นต้น ถวายแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์รับแล้วท่านจะอนุโมทนา แล้วทำพิธีเข้าพรรษา

พระสงฆ์เข้าพรรษา ก่อนแต่จะเข้าพรรษา ต้องทำวัตรพระสงฆ์เสียก่อน เริ่มทำแต่เจ้าอาวาสเป็นต้นลงมา คำทำวัตรพระสงฆ์เหมือนทำวัตรพระพุทธรูปทุกประการพอทำวัตรเสร็จแล้วว่า นโม ๓ จบ พร้อมกันแล้วว่าคำอธิษฐานเข้าพรรษา

การแห่เทียนจำนำพรรษา เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ คุ้มวัดต่าง ๆ จะนำต้นเทียนของตนมารวมกัน กลางคืนมีสวดมนต์และมีมหรสพคบขัน รุ่งเช้าถวายอาหารบิณฑบาตแล้วแห่ต้นเทียนไปตามถนนสายต่าง ๆ มีการประกวดต้นเทียน การตกแต่งขบวนแห่ เพื่อแข่งขันชิงรางวัล

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางผาณี โพธิ์ฝ้าย อายุ ๕๓ ปี ๒๗๓/๑ หมู่ ๕ ผู้ใหญ่บ้านคูมน้อย ๑๕ มิถุนายน

คุ้มโคชนะก็ได้รางวัล ขบวนแห่จะแห่ไปรอบศาลาโรงธรรมแล้วนำคันเทียมถวายพระสงฆ์ การถวายเทียนเล่มหรือคันเทียมเพื่อจุดถวายบูชาพระรัตนตรัย ถือว่าได้บุญกุศลมาก ดังนั้นญาติโยมจึงพากันชวนถวายถวายเทียนเป็นประจำทุกปี แบบเดิมเทียนทำเป็นเล่ม ๆ แล้วนำมาถวายพระสงฆ์ ไม่มีการแห่แห่นประกวอะไร ก็ถือว่าได้บุญได้กุศลเช่นกัน

กิจวัตรของคฤหัสถ์ ในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นเวลาที่ญาติโยมต้องบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานศีลภาวนาให้บริบูรณ์ การให้ทานเราจะทำบุญตักบาตรหรืออุปฐากพระภิกษุสงฆ์ หรือจะให้อะไรจำนวนเท่าใดเป็นทาน ก็ให้ทำเต็มความสามารถ การรักษาศีล เราจะอยู่จำพรรษาในวัดตลอดไตรมาส หรือเดือนหนึ่งสองเดือนจะรักษาอุโบสถศีล ศีล ๘ ธรรมดา หรือศีล ๕ ก็ให้รักษาได้ ตามความสามารถ การอบรมภาวนาจะตั้งใจภาวนากี่วัน วันละกี่ชั่วโมง จะเอาแบบสมถะหรือแบบวิปัสสนา ก็ให้ทำได้เต็มความสามารถ

(๕) บุญข้าวประดับดิน

การห่ออาหารและของเคี้ยวเป็นห่อ ๆ แล้วนำไปถวายทานบ้าง ไปแขวนไว้ตามต้นไม้บ้าง ไปแขวนไว้ตามต้นไม้บ้าง เรียกข้างประดับดิน การทำบุญมีให้ทานและรักษาศีลเป็นต้นเกี่ยวกับข้าวประดับดิน เรียกบุญข้าวประดับดิน เพราะมีกำหนดทำในเดือนเก้า จึงมีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนเก้า

พิธีทำ เมื่อถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๙ ญาติโยมเตรียมจัดอาหารคาวหวาน และหมากพลูบุหรีไว้ กะให้ได้ ๔ ส่วน ส่วนหนึ่งเลี้ยงคู่กันภายในครอบครัว ส่วนที่สองแจกให้ญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศให้ญาติที่ตายไป ส่วนที่ ๔ นำไปถวายพระสงฆ์ สำหรับส่วนที่จะอุทิศให้แก่ญาติที่ตายไปแล้ว เราจะห่อเป็นห่อ ๆ ให้ได้พอสมควร เอาใบกล้วยมาห่อของหวาน ๑ ห่อ ของคาว ๑ ห่อ หมากพลู บุหรี ๑ ห่อ แล้วเย็บติดกันเป็นห่อใหญ่ในระหว่างติห้าของวันรุ่งขึ้น เราจะเอาห่อเหล่านี้ไปวางไว้ตามต้นไม้ในบริเวณวัด ด้วยถือว่าญาติที่ตายไปจะมาขอรับของอยู่ที่นั่นเสร็จแล้วก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้

รุ่งเช้าก็นำเอาอาหารส่วนหนึ่งไปใส่บาตรพระสงฆ์แล้วเลี้ยงเช้าเพลแต่พระสงฆ์ท่านจะแสดงธรรมเกี่ยวแก่เรื่องนี้ให้ฟัง เสร็จแล้วก็อุทิศส่วนกุศลไปให้เป็นเสร็จพิธี

(๑๐) บุญข้าวสาก (สลากภัต)

บุญข้าวสาก คำว่า “สาก” เพี้ยนมาจากคำว่า สลาก การทำบุญข้าวสากก็คือ การถวายสลากภัตนั่นเอง^{๕๕} การเขียนชื่อใส่ลงในพาสั่ว (สำหรับ) เรียกข้าวสาก (สลาก) การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้น

การทำบุญข้าวสาก (สลาก) ของชาวบ้านปัจจุบัน คือการที่เขียนชื่อเจ้าภาพใส่ลงในพาสั่ว (พาสั่ว หมายถึง สำหรับกับข้าว) การทำบุญมีการให้ทานถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร เป็นต้น กำหนดทำในเดือนสิบ จึงเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบ”

พิธีทำ เมื่อถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ญาติโยมพากันจัดอาหารคาวหวาน และหมากพลูบูชาไว้เหมือนกับที่ทำในวันข้าวประดับดิน พอรุ่งขึ้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เขาจะนำอาหารไปใส่บาตร พอถึง ๔ โมงเช้า เขาจะนำอาหารไปใส่บาตร พระสงฆ์จะติกลองโฮมญาติโยมจะนำพาสั่วของออกมารวมกัน ณ ศาลาโรงธรรม เขียนชื่อเจ้าภาพลงในกระดาษ ม้วนใส่ลงในบาตร เมื่อพร้อมกันแล้ว หัวหน้านำว่าคำถวายสลากภัตจบแล้วยกบาตรสลากไปให้พระท่านจับใครถูกองค์ใดก็นำไปถวายของคั้นนั้น ก่อนแต่จะถวายนำพาสั่วหนึ่งพามาตั้งไว้ตรงหน้าพระเถระแล้วกล่าวคำอุปโลกน์การกล่าวคำอุปโลกน์นี้เป็นเรื่องของพระสงฆ์

(๑๑) บุญออกพรรษา

การออกพรรษา มีกำหนดการทำในระหว่างเดือนสิบเอ็ด จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบเอ็ด” เป็นการที่พระสงฆ์ออกจากเขตจำกัดจากบริเวณที่ได้อธิษฐานจำพรรษาไว้ จากนั้นพระสงฆ์ก็สามารถไปพักแรมที่อื่นได้ จึงเรียกว่า ออกพรรษา “คำว่าพรรษา หมายถึงฤดูฝน ปีหนึ่งมี ๔ เดือน คือตั้งแต่ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒” ในระยะ ๔ เดือน ๓ เดือนต้นให้พรรษา ก่อน เข้าครบกกำหนด ๓ เดือน แล้วให้ออก อีก ๑ เดือน ให้หาผ้าจีวรมาผลัดเปลี่ยน การทำบุญมีให้ทาน ถวายปัจจัยสี่ เป็นต้น เกี่ยวแก่การออกพรรษานี้ เรียกบุญออกพรรษา เพราะมีกำหนดการทำในระหว่างเดือนสิบเอ็ด จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนสิบเอ็ด

พิธีทำ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตั้งแต่เช้ามีดตีระฆัง พระสงฆ์ไปรวมกันที่โบสถ์แสดงอาบัติแล้วทำวัตรเช้า จบแล้วไม่ต้องสวดพระปาฏิโมกข์ทำปวารณาแทน การทำปวารณา คือเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ก่อนจะปวารณาให้ตั้งญัตติก่อน จะปวารณาองค์ละ ๑-๒ หรือ ๓ จบ ถ้า ๓ จบก็ได้

^{๕๕} อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๑๑๐.

สำหรับคฤหัสถ์แต่ละคุ่มมีการทำต้นดอกฝิ่ง เป็นการนำฝิ่งที่ต้มให้เปื่อยแล้วทำให้เป็นดอกหรือทำเป็นแผ่น เอาไม้ไผ่มาจักตอกสานให้เป็นหอ เอากาบกล้วยมาแทงเป็นลวดลาย ที่เรียกว่าแทงหยวก แล้วเอากาบกล้วยนั้นไปแฉ้มและมุง ใช้ดอกฝิ่งเสียบตามหลักปราสาท เรียกกันว่าปราสาทฝิ่ง

พิธีทำ ญาติโยมผู้ที่มีศรัทธาแต่ละคุ่ม เมื่อถึงวันออกพรรษาจะทำหอปราสาทฝิ่ง คือ จักหาไม้ไผ่มาจักตอกสานให้เป็นหอ เอากาบกล้วยมาแทงหยวก แฉ้มและมุงด้วยกาบกล้วย เอาฝิ่งต้มให้เปื่อยแล้วจุ่มทำเป็นดอก ๆ แล้วนำไปเสียบตามหลังปราสาท ข้างในหอนมขมน ข้าวต้ม กล้วย อ้อย สาคู หมอน ฝ้าย ข้างนอกแขวนด้วยกระดาดดินสอ ไม้จืดไฟได้เวลาทุ้มเศษ ๆ ก็แห่ออกไปทอดที่วัด เวียนรอบศาลาโรงธรรม ๓ รอบ แล้วนำไปถวายพระ พระท่านรับแล้วอนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี ต่อจากนั้นญาติโยมร่วมกันถวายผ้าจำนำพรรษา^{๖๐} เป็นผ้าที่พระภิกษุจะรับได้ต่อเมื่อจำพรรษาแล้ว แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษา จนถึงวันขึ้น ๑๕ เดือน ๔ มีเวลาถวายถึง ๕ เดือน ถ้าถวายหรือรับเลยกำหนดนี้ ไม่เรียกว่าผ้าจำนำพรรษา ผ้านี้ทายกทายิกานิยมถวายในวันออกพรรษา^{๖๑}

(๑๒) บุญกฐิน

กฐินนี้มีกำหนดเวลาทำบุญเพียง ๑ เดือน ผ้าที่ใช้ไม้สะดึงทำเป็นกรอบขึงเย็บจีวร เรียกผ้ากฐิน ผ้ากฐินนี้มีกำหนดเวลาถวายเพียง ๑ เดือน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงเพ็ญเดือน ๑๒ เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือน ๑๒ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนสิบสอง

พิธีทำ ผู้มีศรัทธาปรารถนาจะถวายกฐิน ณ วัดใดวัดหนึ่งให้เขียนสลาก (ใบจอง) ไปติดไว้ผนังโบสถ์ หรือศาลา บอกชื่อตัวสี่สกุล ตำแหน่งและที่อยู่ของตนให้ชัดเจน การทำดังกล่าวเพื่อไม่ให้ผู้อื่นจองทับ เพราะในปีหนึ่งวัดจะรับกฐินได้เพียงกองเดียว เมื่อจองแล้วก็จัดหาเครื่องบริวารและบริวารกฐินไว้ บอกกล่าวดีพี่น้องให้มาร่วมทำบุญ ถึงวันงานก็นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ฟังเทศน์ ยามกลางคืนก็มีหมอลำเสพงัน (งัน หมายถึง สมโภช) ตลอดคืน รุ่งขึ้นถวายอาหาร บิณฑบาต แล้วแห่กฐินไปทอดที่วัด แห่รอบขวา ศาลาโรงธรรม ๓ รอบ แล้วนำกฐินไปรวมไว้ที่ศาลาโรงธรรม พระสงฆ์จะมารอรับกฐินอยู่ที่ศาลาโรงธรรม หัวหน้า นำไหว้พระรับศีล จากนั้น ก็ว่าคำถวายกฐินแล้วยกผ้ากฐินไปถวายพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์รับแล้วก็ทำอุปโลกน์ ยกให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้รับ ต่อจากนั้นยกผ้าบริวารไปถวาย แล้วพระท่านจะทำ

^{๖๐} สัมภาษณ์ พ่อบุญ โยมะบุตร อายุ ๖๗ ปี ประชาชนบ้าน ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๒.

^{๖๑} ประมวล พิมพ์เสน , อีต ๑๒ กอง ๑๔ ประเพณีผูกเสี่ยว, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๖) หน้า ๔๔-๔๕.

การอนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี สำหรับคฤหัสถ์ต่อจากนั้นพระสงฆ์จะนำผ้ากฐินไปในโบสถ์ เพื่อทำการกรานและอนุโมทนา กฐินเป็นเสร็จพิธีฝ่ายผู้รับ

๒.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับประเพณีฮีตสิบสอง

ประเพณีฮีตสิบสองเป็นประเพณีที่ดั่งามของชาวอีสาน ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งฮีตสิบสองนี้มีหลายส่วนที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคำสอนทางพระพุทธศาสนาและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา ประกอบด้วยฮีตสิบสอง เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความ เป็นชาติเก่าแก่และเจริญ รุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น และมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป คนไทยเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาพระภิกษุมาน เนื่องจากเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไ้ความกลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นทางที่เป็นมงคลและอัปมงคลส่วน วัด นั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่างๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี

ฮีตสิบสองจึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาส ต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

บุญเข้ากรรม หรือบุญเดือนเก้า เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยตรงในปัจจุบันเมื่อพระสงฆ์เข้าอยู่ปริวาสกรรมพุทธศาสนิกชน ก็มีการทำบุญตักบาตรพระอยู่ปริวาสกรรม เพราะมีความเชื่อว่าพระภิกษุผู้อยู่กรรมนั้นชำระล้างจิตใจให้สะอาดจึงเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ทำบุญด้วยจะได้บุญมากจึงนิยมทำกันนี้เป็นความ สัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือพระพุทธศาสนากับประเพณีฮีตสิบสอง

บุญคูณลาน เป็นประเพณีที่ชาวบ้านยึดถือตามคติทางพระพุทธศาสนาเมื่อถึงฤดูกาลทำนาได้ข้าวแล้วเอามารวมกันเป็นกองไว้ในที่นาของตนเสร็จแล้วก็นิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว ถึงแม้บางหมู่บ้านเลิกจัดบุญคูณลานแล้วแต่ก็มีการเปลี่ยนรูปแบบในการทำบุญคูณลานมาเป็นบุญกุ่มข้าวใหญ่ ซึ่งนำข้าวมารวมกันทำบุญที่วัดในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ถือเอาวัดเป็นศูนย์กลางเชื่อมความสัมพันธ์กันฉันพี่น้องแสดงถึงความสามัคคีปรองดองกัน ประเพณีบุญคูณลานมีจึงมีความสัมพันธ์กันกับพระพุทธศาสนาโดยแยกไม่ออก

บุญข้าวจี หรือบุญเดือนสามเมื่อถึงฤดูกาลนี้ แล้วชาวบ้านจะพากันจ้ข้าวแล้วนำไปถวายพระที่วัดร่วมกันทำบุญถวายข้าวจีให้กับพระสงฆ์ มีการเจริญพระพุทธมนต์เพื่อฉลองข้าวจี และมีการเทศน์อานิสงส์ในการถวายข้าวจีด้วย เป็นประเพณีที่ทำกันมาแต่โบราณแต่ปัจจุบันนี้ ความสัมพันธ์ของประเพณีบุญข้าวจีกับพระพุทธศาสนาก็ยังคงอยู่ แต่จะเปลี่ยนรูปแบบไป เหลือแต่การจ้ข้าวแล้วนำไปใส่บาตรพระเวลาพระบิณฑบาตเป็นส่วนมาก และไม่มีมีการเจริญพระพุทธมนต์ฟังเทศน์อานิสงส์เหมือนแต่ก่อน ถึงอย่างไรก็ตามพระก็เข้าไปเกี่ยวข้องกับประเพณีนี้อยู่ดี ฉะนั้นประเพณีฮิตสิบสองกับพระพุทธศาสนาก็มีความสัมพันธ์กัน

บุญผะเหวด การทำบุญผะเหวดมักทำกันในเดือนสี่ ทางภาคอีสาน ยังนิยมทำกันเป็นปกติเพียงแต่รูปแบบอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่นการเทศน์พระเวสสันดรสิบสามกัณฑ์ พระจะแบ่งกันเทศน์รูปละกัณฑ์สองกัณฑ์ตามความเหมาะสม ปัจจุบันนี้นิยมนิมนต์พระเทศน์ทำนองสรภัญญะหรือเทศน์แหล่ สามธรรมาสน์ มีพระสามรูปเพื่อเกิดความเพลิดเพลินในเนื้อหาสาระของพระเวสสันดรชาดก ถึงแม้การทำบุญผะเหวดจะมีการเปลี่ยนวิธีการบ้างเล็กน้อยแต่เนื้อหาใจความก็ยังคงเดิม เมื่อถึงฤดูเดือนสี่ บุญผะเหวด พระสงฆ์และชาวบ้านก็จะประชุมปรึกษาหารือกันแล้วก็ร่วมมือกันจัดงานบุญขึ้นเป็นการร่วมมือกันระหว่างวัดกับบ้าน จนจัดงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ประเพณีนี้จึงมีความสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธศาสนากับประเพณีฮิตสิบสอง

บุญสงกรานต์ หรือบุญเดือนห้าก็มีความสัมพันธ์กันอย่างมากกับพระพุทธศาสนาเพราะชาวบ้านจะพากันไปสรงน้ำพระพุทธรูปตลอดจนพระภิกษุสงฆ์สามเณรภายในวัดในวันตรุษสงกรานต์ ยึดเอาเป็นหลักใจ และเป็นการขอขมาลาโทษจากพระภิกษุที่เคยประพฤติดล่่วงเกินด้วยกาย วาจา ใจตลอดจนขอพรจากพระภิกษุสงฆ์ และนอกจากนั้นก็มีการรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้าน หรือลูกๆ หลานๆ ในช่วงวันตรุษสงกรานต์

บุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก เดิมทีนั้นงานบุญบั้งไฟอาจไม่ใช่งานบุญหรืองานประเพณีทางศาสนา เพราะเป็นการบูชาเทวดา ผีฟ้า แต่ต่อมาชาวไทย ลาว คงได้ผนว่งงานบุญบั้งไฟนี้ให้เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาประกอบเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญบั้งไฟ เช่น งานบวช และการ "ฮอดสงฆ์" ซึ่งเป็นการถวายสมณศักดิ์ในระดับชาวบ้าน เพื่อยกย่องพระดี มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของการจัดงานบุญบั้งไฟ เพราะเป็นแหล่งรวมความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งการทำบั้งไฟด้วย

ก่อนงานหนึ่งวัน ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ไปศาลปู่ตาของหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีเช่นสรงและจุดบั้งไฟขนาดเล็กที่เรียกว่า "บั้งเสียง" เพื่อทำนายนถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาในปีนั้น เสร็จแล้วจะดื่มเหล้าและฟ้อนร่ำรอบ ๆ ศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งขบวนแห่นี้เป็นผู้ชายล้วน ๆ จากนั้นขบวนแห่ต่าง ๆ จะไปรวมตัวกันที่วัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการจัดงาน

รุ่งเช้าของวันงาน จะมีการถวายจันทน์พระสงฆ์ (ถวายภัตตาหาร) เมื่อตกบ่ายจึงแห่บั้งไฟไปยัง "ค้าง" ที่จัดเตรียมไว้ เพื่อจุดบั้งไฟให้ทะยานขึ้นสู่ฟ้า ซึ่งจะแข่งขันกันว่าบั้งไฟของบ้านใดจะยิ่งขึ้นไปได้สูงกว่ากัน เพื่อแสดงความสามารถของช่างบั้งไฟบ้านนั้น บั้งไฟบ้านใดขึ้นได้ดี ก็อาจนำเอาช่างบั้งไฟไปสร่งน้ำ แต่หากบั้งไฟบั้งใดจุดแล้วไม่ขึ้นช่างผู้ทำก็จะถูกโยนลงตม (โคลน) เป็นที่สนุกสนานกัน

บุญช่าชะ หรือบุญเดือนเจ็ด นิยมทำกันในเดือนเจ็ด จัดทำได้ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม การช่าชะ(ชำระ) สะสางสิ่งสกปรกโสโครกให้สะอาดปราศจากมลพิษหรือความมัวหมอง เรียกว่า การชำระสิ่งที่ต้องการทำให้สะอาดนั้นมีสอง อย่างคือ ความสกปรกภายนอกได้แก่ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และความสกปรกภายใน ได้แก่จิตใจเกิดความความโลภมากโลภโกรธหลง เป็นต้น แต่สิ่งที่จะต้องชำระในที่นี้คือ บุญชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดข้าศึกมาราวิทำลาย เกิดผู้ร้ายโจรมาปล้นเกิดรบราฆ่าฟันแย่งกันเป็นใหญ่ผู้คนฆ่าฆ่าว้าวควายล้ม ตาย ถือกันว่าบ้านเดือดเมืองร้อนชะตาบ้านชะตาเมืองขาด จำต้องชำระให้หายเสนียดจัญไร การทำบุญมีการรักษาศีลให้ทานเป็นต้นเกี่ยวกับการชำระนี้เรียกว่า บุญชำระมีการนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพุทธมนต์เพื่อขับไล่เสนียดจัญไรให้ชาวบ้านนั้นอยู่เย็นเป็นสุขเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญกลางบ้าน

บุญเข้าพรรษา ในวันเข้าพรรษานี้ตามประวัติ ชาวไทยเราได้ประกอบพิธีทางศาสนา เนื่องในวันเข้าพรรษา มาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ซึ่งมีทั้ง พิธีหลวง และ พิธีราษฎร์ กิจกรรมที่กระทำก็มีการเตรียมเสนาสนะ ให้อยู่ในสภาพที่ดี สำหรับจะได้จำพรรษาอยู่ตลอดสามเดือน จัดทำเทียนจำนำพรรษา เพื่อใช้จุดบูชาพระบรมธาตุ พระพุทธปฏิมา พระปริยัติธรรม ตลอดทั้งสามเดือน ถวายรูป เทียน ขวาลา น้ำมันตามไล่ประทีปแก่พระภิกษุสงฆ์ ที่อยู่จำพรรษาในพระอาราม

สำหรับเทียนจำนำพรรษาก็มีการ แห่เทียน ไปยังพระอารามทั้งทางบกและทางน้ำ ตามแต่หนทางที่ไปจะอำนวยให้ เพื่อนำเทียนเข้าไปตั้งในพระอุโบสถหรือพระวิหาร แล้วก็จะจุดเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย

สำหรับการปฏิบัติอื่นๆ ก็จะมีการถวาย ผ้าอาบน้ำฝน การอธิษฐานตนว่าจะประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลห้า ศีลแปด ฟังเทศน์ฟังธรรม ตามระยะเวลาที่กำหนดโดยเคร่งครัด ตามกำลังศรัทธาและขีดความสามารถของตน นับว่าวันเข้าพรรษาเป็นโอกาสอันดีที่พุทธศาสนิกชนจะได้ประพฤติปฏิบัติตนในกรอบของพระพุทธศาสนาได้เข้มข้นยิ่งขึ้น ไปอีกระดับหนึ่ง จะเห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับพระพุทธศาสนา

บุญข้าวประดับดิน หรือบุญเดือนเก้า การทำบุญข้าวประดับดินก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ตายไปแล้ว ชาวอีสานถือเป็นประเพณีที่จะต้องทำกันทุกๆ ปีมิได้ขาด โดยได้กำหนดเอาวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า เป็นเกณฑ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนเก้าดับ" บางท้องถิ่น

อาจจะเรียกว่า "บุญเดือนเก้าลับ" ก็มี การทำบุญข้าวประดับดิน เป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสอง
 นิยมทำกันในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า หรือที่เรียกว่า บุญเดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นบุญที่ทำ
 เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต (ชาวอีสานบางถิ่นเรียก ผต) หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ข้าวประดับ
 ดิน ได้แก่ ข้าวและอาหารคาวหวาน พร้อมหมากพลู บุหรี่ที่ห่อด้วยใบตอง กล้วย นำไปวางไว้ตาม
 ใต้ต้นไม้ แหว่นไว้ตามกิ่งไม้ ตามบริเวณกำแพงวัดบ้าง (คนอีสานโบราณเรียกกำแพงวัดว่า ด้ายวัด)
 หรือวางไว้ตามพื้นดิน เรียกว่า "ห่อข้าวน้อย" พร้อมกับเชิญวิญญาณของญาติมิตร นำภัตตาหารไป
 ถวายแด่พระภิกษุ สามเณร เรียกว่า "ห่อข้าใหญ่" แล้วอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย โดยหยาดน้ำ
 (กรวดน้ำ) ไปให้ด้วย มีการสมทานศีลฟังเทศน์ และกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับต่อไป
 การทำบุญข้าวประดับดิน บางท้องถิ่นมีการห่ออาหารคาว อาหารหวาน หมาก พลู บุหรี่ ไปวางไว้
 ตามที่ต่างๆ บริเวณวัด ภายหลังการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรแล้วก็มี เป็นเสร็จพิธีทำบุญ
 ข้าวประดับดิน บุญเดือนเก้านี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับพระพุทธศาสนา

บุญข้าวสาก หรือบุญเดือนสิบ หมายถึงบุญที่ให้พระเณรทั้งวัด จับสลากเพื่อจะรับ
 ปัจจัยไทยทาน ตลอดจนสำหรับข้าว ที่ญาติโยมนำมาถวายและบุญนี้จะทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบ
 จึงเรียกชื่ออีกอย่างว่า บุญเดือนสิบ ในการทำบุญข้าวสากนี้เป็นเรื่องที่คนอีสานใส่ใจมากกว่าบุญ
 ข้าวประดับดิน เพราะว่าเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันที่พระยายม
 ภิบาล เปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ใน มนุษย์โลก ตั้งแต่
 เทียงคืนถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่นี้ในเมื่อพวกเปรตหรือสัตว์นรกเหล่านั้น
 มารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก พวกที่ได้รับบุญกุศล ที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้
 ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่ง ที่ต้องการและปรารถนา ในทาง
 ตรงข้าม ถ้าหากว่ามาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะน้อยเนื้อต่ำใจว่า ลูกหลานไม่ใส่ใจ ถึงแม้
 ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติสายโลหิตจะอุทิศส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เลียใบตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งไม่ถึง
 กับอ้อมท้องอะไรเลย ก็ได้สาปแช่ง ลูกหลานที่ไม่เอาใจใส่ มัวแต่แย่งทรัพย์สมบัติมรดก ที่เขาหามา
 ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จนกระทั่งล้มผู้มีพระคุณ ในเรื่องนี้ออกจะทำให้หน้ากลัวเกรงโทษในการทอดทิ้ง
 ผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะที่ยังมี
 ชีวิตอยู่ และหลังจากที่ตายไปแล้ว ประเพณีนี้จึงเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับพระพุทธศาสนา

บุญออกพรรษา หรือ บุญเดือนสิบเอ็ด เป็นงานบุญที่กระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน
 ๑๑ ของทุกปี จึงเรียกบุญประจำเดือนนี้ว่า บุญเดือนสิบเอ็ด นับเป็นฮีตที่ ๑๑ ของชาวอีสาน และเพื่อ
 เปิดโอกาสให้ภิกษุสงฆ์กล่าวคำตักเตือนกันได้ พระสงฆ์ทำพิธีออกพรรษตามหลักธรรมวินัย คือ
 ปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๑ และพระภิกษุสงฆ์จะได้จาริกไปในที่ต่างๆ เพื่อเที่ยวสั่งสอน สืบธรรม
 และธรรมะแก่ประชาชน หรือแสวงหาความสงบวิเวก ในการปฏิบัติธรรมตามที่ต่างๆ ได้ โดยไม่

ต้องกลับมาค้างแรมที่วัดเหมือนสามเดือนที่ผ่านมา บุญเดือนนี้เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยตรง แต่ชาวบ้านก็ถือโอกาสทำบุญให้กับพระสงฆ์ผู้จำพรรษาในวัดในหมู่บ้านของตน บุญเดือนนี้จึงมีความสัมพันธ์กันระหว่างชาวบ้านกับวัดโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้

บุญกฐิน หรือบุญเดือนสิบสอง การทอดกฐินถือเป็นประเพณีที่อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน เชื่อกันว่าการทอดกฐินนั้นเป็น "มหาสังฆทาน" ที่มีกุศลแรง เพราะเป็นกาลทานที่ทำได้เพียงวัดครั้งต่อปี ในช่วงแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปถึงวันเพ็ญ กลางเดือน ๑๒ เท่านั้น เมื่องานบุญกฐินเป็นงานมหากุศลที่พุทธศาสนิกชน เลื่อมใสศรัทธา การปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดงานบุญประเพณีนี้ต้องทำให้ถูกต้องพระธรรมวินัย การทำบุญทอดกฐินเจ้าภาพจะมีการจองวัดและกำหนดวันทอดล่วงหน้าเตรียม ผ้าไตร จีวร พร้อมอัฐบริวาร ตลอดจนบริวารอื่น ๆ และเครื่องไทยทาน ก่อนนำกฐินไปทอดมักมีการคบขัน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนประทักษิณรอบวัดหรือรอบพระอุโบสถสามรอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่น ๆ ไปถวายพระสงฆ์ที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายผ้ากฐินและบริวารแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ทำพิธีรับแล้วเป็นเสร็จพิธี อย่างไรก็ตาม บุญนี้มีความสัมพันธ์กันระหว่างวัดกับบ้าน เกี่ยวข้องกันทั้งสองฝ่าย มีความร่วมมือกันทำจึงเป็นผลสำเร็จ

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ฮิตสิบสองเป็นพิธีกรรมตามปฏิทินในรอบปี ที่มีการถือปฏิบัติกันเป็นประจำ จะเห็นได้ว่าศูนย์กลางแห่งศรัทธาคือ “วัด” กับการทำบุญบำรุงพุทธศาสนาตลอดทั้งปี กิจกรรมของการทำนาก็เป็นหัวใจสำคัญของฮิตสิบสองเช่นกัน กฎธรรมชาติดูแล “ฤดูกาล” ส่วน “ผีปู่ตา ยาย” และผีอื่นๆในธรรมชาติ รวมถึงเทวดาอารักษ์โดยเฉพาะ “เถน” หรือผีฟ้า ก็เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ การแสดงออกในพิธีกรรมต่างๆ ในรอบปี เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อและความยึดถือของพุทธศาสนิกชน เมื่อจำแนกออกให้เห็นชัดว่าบุญเดือนไหนเกี่ยวข้องกับอะไรมีดังนี้

๑. บุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง บุญลักษณะนี้จะมี ๖ บุญ หรือ ๖ เดือน คือ บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และบุญกฐิน

๒. บุญที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน บุญลักษณะนี้จะเกี่ยวกับการขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลดบันดาลความ อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้ เช่น ฟ้าฝน ข้าวปลาอาหาร เป็นต้น จะมีอยู่ ๒ บุญ คือ บุญคูณลาน และบุญบั้งไฟ

๓. บุญเกี่ยวกับขวัญกำลังใจใน การดำรงชีพ บุญลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุข สวัสดิภาพให้มี ๒ บุญคือ บุญสงกรานต์และบุญซำชะ

๔. บุญที่เกี่ยวกับความกตัญญู บุญลักษณะนี้จะเน้นที่การทำบุญอุทิศเป็นสำคัญมี ๒ บุญคือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก

๒.๕ สรุปประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ประเพณีฮีตสิบสองมีความสำคัญกับชุมชนชาวอีสานโดยทั่วไป กล่าวคือ ประเพณีการเข้ากรรม เป็นการอยู่ปรึษากรรมของภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเรื่องของพระที่ล่วงละเมิดพระวินัยหรือศีลแล้วเกิดโทษหรือความผิด ในสังคมของพระมีกฎระเบียบคือศีลของพระ หรือพระวินัยเมื่อเกิดความผิดหรือการล่วงละเมิดศีลเกิดขึ้นก็ได้มีการชำระโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความผิดที่เกิดขึ้น ที่หนักที่สุดสำหรับพระคือการขาดจากความเป็นพระ หรือการต้องอาบัติปาราชิกนั่นเอง สำหรับการอยู่ปรึษากรรมเป็นการลงโทษพระที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติที่มีโทษอย่างหนักแต่พอแก้ไขได้ เมื่ออยู่ปรึษาและออกจากปรึษาเรียบร้อยแล้ว ถือว่าเป็นผู้มีศีลที่บริสุทธิ์ เป็นภิกษุภาวะที่สมบูรณ์แบบ การอยู่ปรึษานี้ไม่ใช่เรื่องของการล้างบาป แต่เป็นเรื่องของการลงโทษแก่ผู้ประพฤติดิพพระวินัย ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาๆ ของพระภิกษุสงฆ์ผู้ประพฤติดิพพระวินัยบัญญัติเท่านั้นเอง

ในกิจกรรมของพระในการนี้พุทธศาสนิกชนผู้หวังบุญกุศลก็ร่วมกันดูแลปฏิบัติรักษาพระสงฆ์ที่เข้าอยู่กรรม บริจาคทาน รักษาศีล ฟังธรรม เกี่ยวกับการเข้าอยู่ปรึษากรรมของพระภิกษุเรียกว่า “บุญเข้ากรรม” ส่วนกำหนดการทำบุญดังกล่าวได้กำหนดเอาเดือนอ้าย ส่วนจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ เพราะมีกำหนดทำกันในระหว่างเดือนอ้ายนี้เอง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนอ้าย” นอกจากนี้ประเพณีฮีตสิบสองเกือบทั้งหมดที่สัมพันธ์กับชุมชนและพระพุทธศาสนา ได้แก่ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวจ้หรือบุญเดือนสาม บุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ บุญสงน้ำหรือบุญเดือนห้า บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก บุญซำฮะหรือบุญเดือนเจ็ด บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า บุญข้าวสาก สลากภัตรหรือบุญเดือนสิบ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

เรื่องฮีต ๑๒ นี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประเพณีที่ดั่งามของชาวอีสาน ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ฮีตหรือจารีตประเพณีบางอย่างในบางท้องถิ่นอาจจะไม่เหลือให้เห็น แต่ว่าบางท้องถิ่นก็ยังมีการรักษาปฏิบัติสืบทอดกันมาพอให้เห็นอยู่^{๖๐} ประเพณีฮีตสิบสองดังกล่าวนี้ชาวตำบลเมืองเก่าได้ถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันนี้

^{๖๐} พระมหาโกวิทย์ สิริวัฒน และคณะ , มรดกอีสาน , (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๓) , หน้า ๓๕-๖๘.

บทที่ ๓

ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางประเพณีฮิลิบสองในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ย่อมมีสาเหตุและปัจจัย ประเพณีฮิลิบสองในตำบลเมืองเก่า ที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมบางประเภท เกิดจากปัจจัยดังนี้

๓.๑ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงฮิลิบสอง ประกอบด้วย ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบสาธารณสุข และความเชื่อตามประเพณี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก) ระบบครอบครัวและเครือญาติ

ระบบครอบครัวและเครือญาติ คำว่า “ครอบครัว” หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคม ที่ประกอบด้วยสามีภริยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย”^๓ เป็นภาษาอังกฤษว่า “family ; a group consisting of one or two parents and their children.”^๔ “ญาติ” เป็นคำที่สังคมวัฒนธรรม กำหนดขึ้นมา แล้วใช้เรียกผู้ที่มีความสัมพันธ์กันในทางสายเลือดและการแต่งงาน ในแต่ละวัฒนธรรมก็มีระบบของคำเรียกญาติต่างกันไป ซึ่งจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบ ครอบครัวและเครือญาติในสังคมนั้นๆ โดยทั่วไปคำเรียกญาติแต่ละคำจะแยกให้เห็นถึงความ ต่างกันของคนแต่ละรุ่น เช่น คำว่า ปู่ ย่า ตา ยาย จะบอกว่าเป็นคนรุ่นก่อนรุ่นพ่อแม่ของเราหรือจะ แยกให้เห็นถึงความต่างเพศ เช่น คำว่าปู่ บอกว่าเป็นญาติเพศชายรุ่นพ่อของพ่อ และย่าเป็นญาติเพศ หญิงรุ่นแม่ของพ่อ หรือจะแยกให้เห็นถึงความต่างวัย เช่น คำว่าพี่ บอกถึงความมีวัยสูงกว่าผู้พูด และคำว้าน้องบอกถึงความมีวัยต่ำกว่าผู้พูด หรือแยกให้เห็นว่าเป็นญาติทางสายเลือดหรือการ แต่งงาน ลูกเขย สะใภ้ บอกถึงผู้ที่มาแต่งงานกับลูกสาวหรือลูกชาย^๕

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานบุคส์พับลิเคชั่น จำกัด , ๒๕๔๖) , หน้า ๒๒๐.

^๔ A S Hornby , Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English , Page 421.

^๕ Google . ระบบครอบครัว . www . human . cmu . ac . th . วารุณี ภูริสินสิทธิ์ . ภาควิชาสังคม วิทยา – มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาถิ่นของชาวดำบลเมืองเก่า คือ ภาษาอีสาน ในระบบครอบครัวการพูดจาสนทนากันใช้ภาษาถิ่นซึ่งถือว่าการรักษาวัฒนธรรมทางภาษา การเรียกชื่อในเครือญาติชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่ากำหนดตายตัวไว้ดังนี้

ความหมายภาษาไทย		ความหมายภาษาถิ่นอีสาน
๑. พ่อ แม่	เรียก	พ่อ แม่ หรือ อีพ่อ อีแม่
๒. ปู่ ย่า	เรียก	ปู่ หรือ พ่อปู่, ย่า หรือ แม่ย่า
๓. ตา ยาย	เรียก	พ่อตา แม่ยาย หรือ ตา ยาย
๔. พ่อภรรยา	เรียก	พ่อเต๋า
๕. แม่ภรรยา	เรียก	แม่เต๋า
๖. เขย	เรียก	ลูกเขย หรือ เขย
๗. สะใภ้	เรียก	ลูกสะใภ้
๘. พี่เขย	เรียก	พี่อ้าย
๙. พี่สะใภ้	เรียก	พี่น้อง
๑๐. พี่ชายพ่อ	เรียก	ลุง
๑๑. พี่ชายแม่	เรียก	ลุง
๑๒. พี่สาวพ่อ	เรียก	ป้า
๑๓. พี่สาวแม่	เรียก	ป้า
๑๔. น้องชายพ่อ	เรียก	อาว
๑๕. น้องสาวพ่อ	เรียก	อา
๑๖. น้องชายแม่	เรียก	พ่อบ่าว (บางหมู่บ้านเรียก หน้าบ่าว)
๑๗. น้องสาวแม่	เรียก	แม่สาว (บางหมู่บ้านเรียก หน้าสาว)
๑๘. พี่ชาย	เรียก	อ้าย
๑๙. พี่สาว	เรียก	เอื้อย ^๖

การเรียกชื่อแทนกลุ่มคนที่ถัดจากลูกลงไป เรียกได้ดังนี้

ลูกของพ่อ แม่	เรียก	ลูก
ลูกของลูก	เรียก	หลาน
ลูกของหลาน	เรียก	เหลน
ลูกของเหลน	เรียก	เหล่อน

^๖ อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๑๒๕.

ถัดจากนี้ยังไม่สามารถติดตามได้ว่า เรียกกันอย่างไรแน่นอน แต่คาดว่าจะหมด
เพียงเท่านี้

มีบางคำที่มักคุ้นหูของคนทั่วไป เช่น

เผ่าคอง หมายถึง คำที่ใช้เรียกคนที่เป็ญญาติโดยการเก็ยวคอง

เผ่าจั่ว เรียกคนที่ติดต่อรหว้างผิปูตา กับประชาชนในหมู่บ้าน

พ่อโซ่น แม่โซ่น พ่อตู้ แม่ตู้ ใช้เรียกผู้เฒ่าผู้เกาในหมู่บ้าน เป็ญคำใช้เรียกโดยทั่วไป
เช่นกับคำว่า พ่อใหญ่ แม่ใหญ่

มีคำที่ใช้เป็ญสากลในการเรียกชื่ออีก ๒ คำ นิยมนำไปเรียกชื่อเด็กเป็ญชื่อสำรองที่คน
ทั่วไปในบ้านสามารถนำไปใช้กับลูก ๆ

ชาย เรียก บักห้า อ้ายห้า ห้า (หรือบักห้าน้อย)

หญิง เรียก นาง หรือ อีนาง^๗ (บางหมู่บ้านเรียก อีหล้า)

จากตัวอย่างคำนาม คำสรรพนามในภาษาไทย ที่มีความหมายตรงภาษาถิ่นอีสาน ที่ยก
มาพิจารณาข้างต้นนี้ พอจะสรุปได้ว่า คำนาม คำสรรพนามที่กล่าวนี้เป็นสิ่งที่ผูกพันกับวัฒนธรรม
ไทย วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน คำเหล่านี้มิใช่เพียงคำแทนตัวผู้พูดหรือผู้ฟังอย่างลอย ๆ เท่านั้น
หากเป็ญคำที่แสดงลักษณะประจำตัวของผู้พูดและผู้ฟัง แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง
แสดงอารมณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แสดงค่านิยมและแสดงความผันแปรของวัฒนธรรมอย่างไม่
หยุดนิ่ง เราจึงควรให้ความสนใจกับการใช้คำสรรพนามในภาษาของเราโดยใช้ให้ถูกต้อง ใช้ให้
เหมาะสม และใช้เพื่อรักษาวัฒนธรรมของชาติให้ยั่งยืนสืบไป

เมื่อกล่าวโดยสรุป ระบบเครือญาตินี้ก็เป็ญสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี
ฮิตสิบสองเหมือนกัน เพราะมาจากการที่ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า แทบทุกหมู่บ้านล้วนมีสามีเป็น
ชาวต่างชาติในบางส่วน ส่วนผลกระทบทางด้านประเพณีวัฒนธรรม การแต่งงานกับชาวต่างชาติส่ง
ผล ให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมไทยอีสานและวัฒนธรรม
ของชาวตะวันตก ดังจะเห็นได้จากการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารกับบุตรมากขึ้น มีการใช้
ภาษาอังกฤษในร้านค้าเพื่อติดป้ายราคา หรือในร้านอาหารที่มีรายการอาหารเป็นภาษาอังกฤษมาก
ขึ้น จากแต่เดิมที่มีแต่รายการอาหารพื้นเมือง นอกจากนี้สตรีอีสานที่แต่งงานกับชาวต่างชาติมีความ
ต้องการที่จะรับประทาน อาหารตามอย่างสามีมากขึ้น พร้อมๆ กันนั้นก็มีความสนใจและมีส่วนร่วม
ในประเพณีของสามีเช่น วันคริสต์มาส มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันสามีชาวต่างชาติก็หันมาให้ความสนใจ
และเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีอีสาน เช่น เทศกาลสงกรานต์ หรือวันเข้าพรรษา

^๗ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

มากขึ้น แล้วนำเอาวัฒนธรรมของตนผสมผสานกันเข้า คือค่อยๆ กลมเกลียวกัน นี่ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีและวัฒนธรรมอีสาน

ข) การศึกษา

การศึกษาในปัจจุบันมีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิด “สังคมเรียนรู้ (Knowledge society)” ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม ต้องมีความใฝ่รู้อันนำไปสู่ “สังคมแห่งความคิด (Thinking society)” เพราะในอนาคตการวัดความเจริญทางสังคมจาก อัตราการรู้คิด (Metal literacy rate) และอัตราการรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเองของคนในสังคมมากกว่าการที่จะวัดจากอัตราการรู้หนังสือ (Literacy rate) เพียงอย่างเดียว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสังคมที่มีความเจริญแล้วการศึกษาต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการคัดแยก (Classify) คน เพื่อเข้าสู่การศึกษาที่ผูกพันกับอาชีพในอนาคต (Career-oriented curricular) อันเป็นแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับการศึกษาย่อมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแท้จริง

การประกอบกิจทั้งหลาย ย่อมมีจุดมุ่งหมายด้วยกันทั้งนั้น การศึกษาเป็นกิจที่ใหญ่ยิ่งของชาติต้องมีจุดมุ่งหมายเหมือนกันในระดับการศึกษาของชาติ รัฐเป็นผู้วางแบบจุดมุ่งหมายของการศึกษาชาติขึ้นไว้ในโครงการศึกษาชาติ แต่ละชาติแต่ละประเทศต่างก็มีจุดมุ่งหมายต่างกันแล้วแต่ละความเชื่อถือและความต้องการของแต่ละชาตินั้นๆ^๔

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรวดเร็วมีผลทำให้การศึกษาเจริญมากขึ้น ยิ่งเรียนรู้โลกมากขึ้นก็ปรับตัวเข้ากับโลกมากขึ้น จากการเรียนรู้ภายนอกจึงมีการนำเอาความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ความเป็นอยู่ของตน การเรียนรู้จึงเป็นเหตุผลหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีวัฒนธรรม

ระบบของสังคม ธรรมชาติของคนในสังคม ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม และศาสนาในสังคม ความเปลี่ยนแปลงทางประเพณีวัฒนธรรมของคนในสังคมก็เพราะอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศ การขยายตัวทางอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงประชากร การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในครอบครัว ประเพณีวัฒนธรรมจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากการศึกษาเรียนรู้

ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่ามีการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ๑ แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ ๗ บ้านคอนบม และมีโรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาจำนวน ๔ แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน ๑ แห่ง

^๔ ชำนะ พาเชื้อ, “ปรัชญาไทย”, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), (อัดสำเนา), หน้า ๕๕.

โรงเรียนพระปริยัติธรรม ๑ แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน ๒ แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประจำตำบล ๒ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดประชาชนจำนวน ๕ แห่ง

การศึกษามีความก้าวไกลไปข้างหน้าประชาคมโลกล้วนต้องศึกษาเรียนรู้โลกให้กว้างไกลเพื่อทันต่อเหตุการณ์โลก จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องศึกษาเรียนรู้และนำเอาประเพณีวัฒนธรรมใหม่เข้ามาปรับใช้ให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าก็เป็นเช่นเดียวกันกับประชาคมโลกส่วนใหญ่ นี่ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนประเพณีฮีตสิบสองก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน

ค) ระบบสาธารณสุข

ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าแต่ก่อนนั้นการรักษาพยาบาลกันตามหมอชาวบ้าน และเชื่อตามประเพณี บางเรื่องถือว่าผิติดผิติดครอง เช่นคนปวดท้องเพราะการรับประทานอาหารซึ่งไม่ถูกหลักอนามัย บอกว่าทำผิติดครองจึงถูกผีบ้านผีเรือนลงโทษ และต่อไปจะไม่กล้าทำผิติดอีก ปัจจุบันส่วนมากนั้น ประชาชนเป็นผู้มีสุขภาพดี แต่ก็ยังมีโรคประจำตัวที่เป็นกันอยู่เล็กน้อยในเรื่องของสิทธิการรักษาพยาบาลนั้นประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าส่วนใหญ่มีบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าซึ่งประชาชนมีความพึงพอใจที่อยู่ในระดับดี จากการที่ประชาชนไม่ค่อยมีโรค เนื่องจากมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอซึ่งประเภทในการออกกำลังกาย คือ การเดิน วิ่ง ซึ่งเป็นวิธีการออกกำลังกายที่ทำได้ง่ายและสามารถทำได้ในขณะเวลาทำงาน และเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าหันมาให้ความสำคัญต่อการออกกำลังกายมากขึ้นทางนักศึกษาโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน

ง) ความเชื่อตามประเพณี

ชาวตำบลเมืองเก่า มีประเพณีและวัฒนธรรมในการเกิด การบวช การตาย และการแต่งงานส่วนประเพณีและวัฒนธรรมของการทำบุญ นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก และยึดมั่นในศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้มีประเพณีวัฒนธรรมฮีตสิบสองของชาวอีสานซึ่งกำหนดในแต่ละเดือนต่าง ๆ ดังนี้ ๑. เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม ๒. เดือนยี่ บุญกุ่มข้าว(คูณลาน) ๓. เดือนสาม ทำบุญข้าวจ้ะ และ บุญมาฆบูชา ๔. เดือนสี่ บุญพระเวศหรือบุญมหาชาติ ๕. เดือนห้า บุญสงกรานต์ ๖. เดือนหก บุญบั้งไฟ และ บุญวันวิสาขบูชา ๗. เดือนเจ็ด บุญซำฮะ ๘. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา ๙. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ๑๐. เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือ ข้าวสาทร ๑๑. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ๑๒. เดือนสิบสอง บุญกฐิน^๕

^๕ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๕๗-๑๕๔.

จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ ของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า ก็ทำให้ทราบว่า ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าก็มีความเชื่อด้านผีสาร และ การชะดำ (แสดง) เหมือนๆ กับชาวอีสานแถบอื่น แต่จะพิเศษกว่าที่อื่นนั่นก็คือความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญพะเหวด

จึงเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีสานต่างก็เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในทุกแง่มุมทั้งความเชื่อ วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรม เป็นสิ่งบ่งบอกว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมานานแสนนานในดินแดนนี้ จนผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนในถิ่นนี้ โดยสังเกตจากวัฒนธรรมประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่ ที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมาจนเป็นเอกลักษณ์ และยึดถือถึงความศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาของคนถิ่นนี้และงานบุญประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่ซึ่งเป็นวิถีชีวิตทั้งดงามของวัฒนธรรมของคนอีสานสะท้อนถึงความกตัญญู ความสามัคคีโดยพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา ที่มีความภาคภูมิใจยิ่งนักกับพระพุทธศาสนา แต่สิ่งหนึ่งที่รู้สึกวิตกกังวลเป็นอย่างมาก นั่นคือ ระบบทุนนิยมเสรีที่กำลังแพร่ระบาดทำให้คนหลงลืมวัฒนธรรมโดยผ่าน สื่อที่ทันสมัย เช่น โทรศัพท์ มือถือ รายการโทรทัศน์ ที่ไม่สร้างสรรค์ นับวันจะทำให้วัฒนธรรมทั้งดงามในตำบลในหมู่บ้านถูกลืมเลือน ไป^{๙๙}

๓.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีฮีตสิบสอง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้เกิดขึ้นจากผลการผลิตทางด้านเทคโนโลยี ซึ่งมนุษย์ได้คิดดัดแปลงสร้างสรรค์ขึ้นมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และมนุษย์ได้นำเอาวิธีการใหม่ๆ มาใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติ การประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องจักรกล และพัฒนาวิธีการทำการเกษตรแผนใหม่ โดยการใช้เครื่องทุ่นแรง การใช้ปุ๋ย การใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ เป็นต้น^{๑๐๐} ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีฮีตสิบสองและวัฒนธรรมในตำบลเมืองเก่า ประกอบด้วย ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ ปัจจัยภายนอก

การรับเอาวัฒนธรรมใหม่ จะเกิดขึ้นในสภาวะแห่งการสอดคล้อง ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกันเมื่อวัฒนธรรมหนึ่งประสบกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เช่น การขยายตัวทางการศึกษา และเทคนิคการผลิตแบบตะวันตก ที่คนในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่ารับเอามาเป็นแบบในการดำเนินชีวิตของตน เหตุที่คนไทยยอมรับเพราะค่านิยมของไทยยอมรับผู้มีการศึกษา และความ

^{๙๙} สำนักงานพัฒนาการกีฬาและนันทนาการ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, “นันทนาการ” <http://bufa.bu.ac.th/index.php>, December, 8, 2008.

^{๑๐๐} วราคม ที่สุกะ, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๒๓), หน้า ๔๕๓.

ต้องการเพิ่มผลผลิตเนื่องจากมีจำนวนพลเมืองมากขึ้น “ นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมตะวันตกอย่างอื่นเข้ามาอยู่ในสังคมไทย”^{๑๒} โดยคนไทยยินดีรับเอาโดยไม่รังเกียจแต่กลับชื่นชม เช่น ระบบเศรษฐกิจแบบเสรี สภาพยอมรับเอาวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นมาเป็นวัฒนธรรมของตนเองนั้น ในบางครั้งสังคมนั้นมีความจำเป็นต้องรับเอามาทั้งหมดโดยไม่มีการคัดแปลง เนื่องจากว่าวัฒนธรรมที่รับเอามานั้นสูงกว่าวัฒนธรรมเดิม และเป็นประโยชน์ในปัจจุบันกล่าวคือนำมาใช้ได้ ปัจจุบันภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในตำบลเมืองเก่าประกอบด้วย สาธารณูปโภคการแพร่หลายทางวัฒนธรรมภายนอก การสื่อสารมวลชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก) สาธารณูปโภค

ศาสตราจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม เคยเขียนอธิบายเกี่ยวกับคำนี้ไว้ในหนังสือภาษาไทยใจว่า สาธารณูปโภค เกิดจากการนำคำว่า สาธารณะ ซึ่งแปลว่า ทั่วไป, เพื่อประชาชนทั่วไป มาสนธิกับคำว่า อุปโภค ซึ่งหมายความว่า เอามาใช้ให้เกิดประโยชน์ สาธารณูปโภค หมายถึง การประกอบการเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป ไม่ใช่เพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การไฟฟ้า การประปา การโทรศัพท์ เป็นต้น^{๑๓}

การบริการ สาธารณูปโภค ด้านต่าง ๆ ในปัจจุบันเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า มีดังนี้
ขนส่งสินค้าโดยรถบรรทุก เคเบิลทีวี ซูเปอร์มาร์เก็ต ธุรกิจขายเครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร ธุรกิจค้าส่งคอมพิวเตอร์ ธุรกิจคลังสินค้า ธุรกิจซักกรีด ธุรกิจรับเหมาติดตั้งระบบวิศวกรรม บริการตัดผมและเสริมสวย บริการบำบัดและกำจัดของเสียประกันภัย ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต รถเช่า ร้านขายทองรูปพรรณ ร้านขายปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช ร้านขายรถจักรยานยนต์ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านจัดดอกไม้ ร้านจำหน่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ ร้านจำหน่ายยางรถยนต์ ร้านแว่นตา ร้านขายหนังสือ ร้านอาหาร ร้านอัดและขยายภาพ โรงพยาบาลเอกชน โรงภาพยนตร์ โรงแรม การประชุมและสัมมนา ศูนย์จำหน่ายวัสดุก่อสร้างและตกแต่ง สถานลดน้ำหนักและดูแลสัดส่วน สถานีบริการก๊าซธรรมชาติ (เอ็นจีวี) สถานีบริการน้ำมัน สถาบันอุดมศึกษาเอกชน สพานวดแผนไทย สื่อออกอากาศทางวิทยุชุมชน ห้างสรรพสินค้า เช่น โลตัส บิ๊กซี แมคโคร อู่อ้อมรถยนต์ จักรยานยนต์

เมื่อประชาชนได้รับความสะดวกสบายจากเครื่องอำนวยความสะดวกสบายที่กล่าวมาข้างต้น จากการที่เคยทำเองกลับมีผู้อื่นช่วยอำนวยความสะดวกทำให้ เพียงแต่มีเงินตราเท่านั้น

^{๑๒} แสงอรุณ โปร่งธุระ และคณะ , สังคม ๒๑๑ สังคมวิทยาชนบทและเมือง , (วิทยาลัยครูธนบุรี , ๒๕๒๑) , หน้า ๑๔.

^{๑๓} <http://www.nationejob.com/citylife/content.php?ContentID=1539> , นสพ. คม-ชัด-ลึก

ความสะดวกสบายเหล่านั้นก็จะตามมา สังคมเดิมๆ ของชาวตำบลเมืองเก่าที่เคยทำเองเช่น ตักน้ำจากบ่อมาอาบเอง ทุกวันนี้มีระบบประปา เคยใช้ตะเกียง ทุกวันนี้มีระบบการไฟฟ้าในเขตตำบลเมืองเก่า เคยจัดตกแต่งสิ่งของกันเองเมื่อถึงเทศกาลบุญประเพณีฮีตสิบสองไปทำบุญที่วัด ทุกวันนี้มีร้านส่งภัณฑ์อำนวยความสะดวกให้ แต่ก่อนวิหหนุ่มสาวเคยมีเวลาให้กับวัดวาอารามทุกวันนี้มีการงานที่ทำในโรงงาน เช่น โรงงานทำพลาสติก โรงงานแหวนที่หมู่บ้านขามเจริญ จึงมีเวลาให้กับวัดวาอารามน้อยลง จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางประเพณีฮีตสิบสอง

ข) การแพร่หลายทางวัฒนธรรมภายนอก

การแพร่หลายในด้านวัฒนธรรมภายนอกนี้หมายถึง ค่านิยมทางวัฒนธรรม (Cultural value) อันได้แก่แนวคิด แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ที่คนในแต่ละวัฒนธรรมมีความนิยมชมชอบเลือกหรือยึดถือเอามาเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของตน ตัวอย่างเช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ค่านิยมเกี่ยวกับความสวยงาม ศิลปะการบันเทิง ค่านิยมเกี่ยวกับความทุกข์ ความสุขของคน ค่านิยมเกี่ยวกับตนเองและคนอื่น ค่านิยมเกี่ยวกับการเกิด การตาย ความสัมพันธ์ระหว่างการเกิดกับการตาย ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมในสังคมไทยนี้เราพบว่าในสมัยก่อนที่เรายังไม่ได้ติดต่อกับสังคมอื่น หรือมีการติดต่อแต่น้อยมากนั้นค่านิยมทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมของคนไทยจะเปลี่ยนแปลงไปน้อยมากหรือเกือบจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย ตัวอย่างเช่น ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์คนไทยทั่ว ๆ ไปยังมีค่านิยมทางวัฒนธรรมเรื่องความรักสนุกอย่างเด่นชัด ดังนั้น พฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมรักสนุกจะไม่ค่อยขยับขันแข็ง ไม่ค่อยอดทน ไม่ค่อยริบเร่ง แต่มาปัจจุบันนี้ ค่านิยมด้านรักสนุกได้ลดน้อยลงไปโดยเฉพาะในสังคมเมืองใหญ่ ๆ จะเป็นที่แลกเปลี่ยนทางด้านค่านิยมทางวัฒนธรรมกับต่างชาติ ประกอบกับการดำรงชีวิตที่ต้องแข่งขันทำให้คนไทยยอมรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้าไว้อย่างมาก คนไทยในเมืองใหญ่ ๆ จะขยับขันแข็งมีความริบเร่งขึ้น อดทน อดออมมากขึ้นกว่าในชนบท หรืออีกตัวอย่างหนึ่งของค่านิยมเรื่องความรักสนุก ก็คือ การบริโภคสิ่งของต่าง ๆ ของคนไทยที่ฟุ่มเฟือย เน้นความมีหน้ามีตา ความสะดวกสบาย ต่าง ๆ ซึ่งสมัยก่อนพฤติกรรมของคนไทยสอดคล้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรมอันนี้อยู่มาก เช่น การจัดงานบุญงานกุศล งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน จะจัดงานกันอย่างฟุ่มเฟือยแบบดำนํ้าพริกละลายแม่น้ำ แต่ในปัจจุบันนี้ได้ลดลงไปมากอย่างสังเกตได้ เพราะค่านิยมทางวัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องของความประหยัดอดออมที่สังคมไทยรับเอาเข้ามาใหม่

วัฒนธรรมซึ่งเราแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ๑). วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเช่น บ้าน โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และ ๒). วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ค่านิยมนี้ถ้าพิจารณาให้ดีจะพบว่า วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุดังกล่าวเป็นผลมาจากวัฒนธรรมนี้ไม่ใช่วัตถุทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะว่าวัฒนธรรมที่

ไม่ใช่วัตถุเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนและวัฒนธรรมทางวัตถุต่าง ๆ ก็เป็นผลมาจากพฤติกรรมของคนเราทั้งสิ้น เช่น บ้านเป็นผลมาจากพฤติกรรมการอยู่อาศัย โต๊ะ เก้าอี้ เป็นผลมาจากพฤติกรรมการนั่ง ดินสอ ปากกาเป็นผลมาจากพฤติกรรมการเขียนด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมประเภทไม่ใช่วัตถุ เช่น ค่านิยมทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญสูงสุดที่จะกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกสังคมนั้น ๆ

สนธิ สมักรการ^{๑๔} ได้เสนอไว้ในรายการวิจัย โดยใช้ให้เห็นถึงค่านิยมดั้งเดิมของไทย และค่านิยมต่างชาติทั้งแพร่กระจายเข้ามาในสังคมไทย มีผลทำให้ค่านิยมทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป สาเหตุแห่งความเปลี่ยนแปลงในค่านิยมเด่น ๆ ของไทยสืบเนื่องมาจากการติดต่อกับวัฒนธรรมอื่นเป็นส่วนใหญ่ การติดต่อกับวัฒนธรรมอื่น ๆ พอจะแบ่งออกเป็น ๒ กรณีด้วยกันคือ การติดต่อกับวัฒนธรรมตะวันตก และการติดต่อกับวัฒนธรรมจีน ซึ่งจะได้พิจารณาในรายละเอียดต่อไปนี้

โดยทางฝ่ายตัวแทนรัฐบาลและนักการค้าเดินทางของเรือฝ่ายตะวันตกที่เดินทางมาติดต่อเอง โดยการส่งผู้คนของเราออกไปศึกษาเล่าเรียนในประเทศตะวันตกกลับเข้ามาพร้อมด้วยค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยสื่อมวลชน สื่อบันเทิงต่าง ๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เป็นต้น

ส่วนการติดต่อกับวัฒนธรรมจีนนั้นส่วนใหญ่เป็นการติดต่อเผยแพร่โดยคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินอยู่ในประเทศไทย สิ่งที่คนจีนนำติดตัวเข้ามาเผยแพร่ต่อคนไทยในสังคมไทยที่นับว่าสำคัญมากก็คือ วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะค่านิยมเรื่องการทำงานหนัก การรู้จักเก็บออมและรู้จักแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของตนเอง

ความขัดแย้งระหว่างค่านิยมดั้งเดิมกับค่านิยมใหม่ หากว่าค่านิยมใหม่ที่น่าเข้ามาในสังคมเป็นค่านิยมที่คล้ายคลึงกับค่านิยมเดิมหรือแตกต่างกันไม่มากนัก ความแตกต่างระหว่างค่านิยมจะไม่สร้างปัญหาในระดับพฤติกรรมเท่าใดนัก แต่ถ้าค่านิยมใหม่ที่น่าเข้ามาแตกต่างจากเดิมมาก ความขัดแย้งระหว่างค่านิยมก็ย่อมจะก่อให้เกิด ปัญหาในระดับพฤติกรรมมาก คนรุ่นใหม่จะพบว่ามิปทัฏฐานทางสังคมอยู่หลายอย่างที่ขัดแย้งทางสังคมอยู่หลายอย่างที่ขัดแย้งกันในเรื่องเดียวกัน จึงยากแก่การจะตัดสินใจบุคคลที่คบหาสมาคมด้วยก็มีทั้งฝ่ายนิยมวัฒนธรรมเดิม และฝ่ายนิยมวัฒนธรรมใหม่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สำหรับคนที่มิผู้แนะนำหรือแนะแนวที่ดีและรอบรู้พอสมควร

^{๑๔} สนธิ สมักรการ , การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการสังคม , (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ , ๒๕๒๕) , หน้า ๑๔๘.

ก็สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้บ้าง แต่คนจำนวนไม่น้อยจะ “หลงทาง” คืออาจเลือกเส้นทางที่ไม่ถูกต้องได้^{๙๕}

การเปลี่ยนแปลงเพราะความแพร่หลายทางวัฒนธรรมประเพณีจากเหตุปัจจัยภายนอกที่เกิดขึ้นทั้งแบบรวดเร็วหรือแบบค่อยเป็นค่อยไป มีผลกระทบต่อมนุษย์เสมอ ตลอดจนชาวตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีจากเหตุปัจจัยภายนอกที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์จะต้องเข้าไปทำการแก้ไขเสมอ เพราะยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีใด ๆ ที่มนุษย์พึงพอใจอย่างสมบูรณ์แบบ ยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตราบเท่าที่ยังมีมนุษย์อยู่ในโลกนี้

ค) การสื่อสารมวลชน

สื่อมวลชน (mass media) เป็นสื่อที่สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารจากบุคคลหนึ่งหรือจากองค์กรหนึ่ง ไปยังมวลชนจำนวนมากโดยเฉพาะประชาชนทั้งประเทศ ในเวลาอันรวดเร็ว ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ การเผยแพร่ในสื่อมวลชนส่วนหนึ่งต้องจ่ายเงินเพื่อซื้อเวลา ชื่อพื้นที่ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร อย่างไรก็ตามองค์กรสามารถใช้สื่อมวลชนแบบให้เปล่าได้ หากองค์กรนั้นมีเรื่องราวที่น่าสนใจแก่การเผยแพร่ หรือบังคับโดยข้อกฎหมาย^{๙๖}

จากสื่อสารมวลชนนี้ก็เป็นเหตุปัจจัยที่สามารถทำให้การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีฮิตสิบสองมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างการถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาทั่วโลกทุกคนล้วนให้ความสนใจ ในแต่ละชาติที่เป็นเจ้าภาพก็จะนำเสนอประเพณีวัฒนธรรมของตนให้ชาวโลกได้เห็น หลังจากนั้น ถ้าส่วนไหนดี ก็จะนำเอาส่วนนั้นมาประยุกต์ใช้ในวัฒนธรรมของตน ชาวตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ก็เป็นเช่นเดียวกับกับชาวโลกทั่วไป ย่อมรับเอาสิ่งดีๆ ที่ได้จากสื่อสารมวลชนต่าง มาประยุกต์ใช้ เช่นเดียวกัน

๓.๒.๒ ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในมีความสำคัญต่อการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย

^{๙๕} วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. (กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์. ๒๕๒๕), หน้า ๕๐-๕๓.

^{๙๖} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, Google, <http://th.wikipedia.org/wiki/>

ก) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

จากการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ในด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะดังนี้

(๑) สำรวจข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรป่าไม้ ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่ามีสภาพความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำชี ห้วย หนอง คลอง บึง ส่วนใหญ่จะเป็น ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์

(๒) ทรัพยากรน้ำ แหล่งน้ำในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลเมืองเก่ามีแหล่งน้ำที่เกิดจากธรรมชาติมากมายเพราะเป็นพื้นที่ที่ติดริมฝั่งแม่น้ำชี ลำห้วยต่าง ๆ ก็มีทิศทางการไหลลงสู่แม่น้ำชี ในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลเมืองเก่านี้ด้วยกันหลายสาย จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้มีทรัพยากรน้ำอย่างเพียงพอไม่ว่าจะเป็นในการเกษตร การประมงแหล่งน้ำในแก่งน้ำต้อน เป็นต้น

(๓) ทรัพยากรดิน ลักษณะทั่วไปของดินในเขตตำบลเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าเนื้อดินเป็นดินร่วน ปนทราย ดินทราย ดินข้างล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายหรือดินร่วนเหนียวสีน้ำตาลอ่อนเป็นดินลิกมากระบายน้ำค่อนข้างเร็วมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ

ข) ความเชื่อต่อประเพณี

ประเพณี มีความหมายรวมถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบ แบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่ใน อดีต ลักษณะของประเพณี ถือเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิด หรือการกระทำที่สืบทอดกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

ประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ ฉะนั้น ประเพณี คือ ความประพฤติดของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบทอดกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริม สร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้

ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีกว่าถูกต้องกว่า หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ใน สังคมและมีการปฏิบัติสืบทอดกันมา

ประเพณีคือ ความประพฤดิที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เป็นนิสัยสังคม ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตน หากจะกล่าวถึงประเพณีไทยก็หมายถึง นิสัยสังคม ของคนไทยซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาแต่ดั้งเดิมและมองเห็นได้ในทุกภาคของไทย

ประเพณี เป็นเรื่องของความประเพณีของกลุ่มชน ยึดถือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมานาน ถ้าใครประพฤตินอก แบบถือเป็นการผิดประเพณี เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติอีกอย่าง โดยเนื้อหาสาระแล้ว ประเพณี กับ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กลุ่มชนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้น แต่ประเพณีเป็นวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขที่ค่อนข้าง ชัดเจน กล่าวคือ เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเป็นมรดกคนรุ่นหลังจะต้องรับไว้ และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปรวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่น ๆ ด้วย^{๑๑}

ค) ทักษะทัศนคติส่วนบุคคล

ทัศนคติ (Attitude) หมายถึง คุณค่าในจิตใจของผู้บริโภคที่มีผลจากสิ่งแวดล้อมซึ่งแสดงออกในลักษณะของความชอบ ไม่ชอบที่มีต่อบุคคล วัตถุหรือสิ่งของ เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ^{๑๒} ทัศนคติ เป็นความสัมพันธ์ที่คาบเกี่ยวกันระหว่างความรู้สึก และความเชื่อ หรือการรับรู้ของบุคคล กับแนวโน้มที่จะมี พฤติกรรมในทางใดทางหนึ่งต่อเป้าหมายของ ทัศนคติ นั้น ทัศนคติ ในที่นี้เป็นเรื่องของ จิตใจ ทำที่ ความรู้สึกนึกคิด และความโน้มเอียงของบุคคล ที่มีต่อข้อมูลข่าวสาร และการเปิดรับ รายการกรองสถานการณ์ ที่ได้รับมา ซึ่งเป็นไปได้ทั้งเชิงบวก และเชิงลบ ทัศนคติ มีผลให้มีการแสดง พฤติกรรม ออกมา จะเห็นได้ว่า ทัศนคติ ประกอบด้วย ความคิดที่มีผลต่ออารมณ์ และความรู้สึกนั้น ออกมาโดยทางพฤติกรรม

ในปัจจุบันได้มีการยอมรับแล้วว่า ทัศนคติเป็นการแสดงออกถึงความชอบ ไม่ชอบทางบวก ทางลบต่อบุคคล วัตถุและเรื่องราวต่าง ๆ โดยทัศนคติทำหน้าที่เหมือนไกปืนที่จะผลักดันให้ผู้บริโภคแสดงพฤติกรรมการตัดสินใจ ทัศนคติ เป็นลักษณะของแนวโน้มตามปกติของตัวบุคคล ในการที่จะชอบหรือเกลียดสิ่งของ บุคคล และปรากฏการณ์ต่าง ๆ กล่าวคือ ทัศนคติจะเป็นลักษณะของระบบ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ (A system of evaluative orientation) และสำหรับแต่ละคน ทัศนคติของแต่ละคนก็คือโลกแห่งความเป็นจริงของเขานั้นเอง

ทัศนคติจะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ประกอบขึ้นจากส่วนประกอบที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ บุคลิกภาพ ทำทาง และสิ่งจูงใจ และข้อมูลที่เก็บสะสมมาและประสบการณ์ในอดีต ดังนั้นคำจำกัดความของทัศนคติ คือ ระเบียบของแนวความคิด ความเชื่อ อุปนิสัย และสิ่งจูงใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ จะเห็นได้ว่า ประเด็นสำคัญก็คือ เป็นเรื่องของการจัดระเบียบของ

^{๑๑} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “ประเพณี”, <http://th.wikipedia.org/wiki>, วันที่ 6 มกราคม 2006.

^{๑๒} Schiffman, L. G., & Kanuk L. L. **Consumer Behavior**. (New Jersey: Prentice-Hall. 1994),

ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่กล่าวมาในเชิงที่ทำการประเมิน ทั้งตัวบุคคล สิ่งของ เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ลักษณะที่มีสิ่งซึ่งเป็นทัศนคติแทรกออกมาเสมอ^{๒๐}

เนื่องจากปัญหาที่มนุษย์ประสบอยู่ในสังคม ปัจจุบันมีหลายประการ นับเป็น สิ่งที่สำคัญที่ทำให้ผลกระทบต่อประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งมักจะไปด้วยกันเสมอ และสิ่งเหล่านี้ก็มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมด้วย

ประเพณีวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดแต่การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มาเกี่ยวข้องเช่นระดับ การศึกษาของคนในสังคมการสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การนำมาเปลี่ยนแปลงประเพณีวัฒนธรรมกับสังคมเป็นของกลุ่มกัน ต้องไปด้วยกันเสมอ ถ้าสังคมเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรมก็เปลี่ยนสังคมก็เปลี่ยน มีผลเกี่ยวเนื่องกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นการค้นพบ การประดิษฐ์ การขัดแย้ง การแข่งขันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และประเพณีวัฒนธรรมมีผลทำให้ระบบรูปแบบทางสังคมและวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุเปลี่ยนแปลง

ประเพณีวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด เนื่องจากปัญหาที่มนุษย์ประสบอยู่ในสังคมเป็นประจำประกอบกับมีความต้องการจะปรับปรุงวิถีชีวิตของตนเองและครอบครัวให้มีสภาพดีขึ้นกว่าเดิม จะเห็นว่า วัฒนธรรมกับสังคมต้องไปด้วยกันเสมอ มีผลเกี่ยวเนื่องกัน โดยเฉพาะในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมด้วย เช่นการรับเอาแบบอย่างความเป็นอยู่ในเรื่องอาหารการกินการแต่งกาย การพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ โดยสิ่งเหล่านี้ไม่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวันเสียแต่การเปลี่ยนแปลงทางประเพณี วัฒนธรรม มีผลสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลแตกต่างไปจากที่เคยเป็นอยู่มาแต่เดิม

ง) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีที่ปรับตัวได้ และปรับตัวไม่ได้มีผลดังนี้

(๑) ทำให้เกิดการคิดค้นนำประเพณีวัฒนธรรมใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อเหตุการณ์ มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมประเพณีวัฒนธรรมและพัฒนาประเทศไปในทางที่ดีขึ้นเช่น ทำให้เกิดการขยายวัฒนธรรมประเพณีในทางที่ปรับตัวได้ดียิ่งขึ้น จากความยึดเอื้อก็ทำให้มีการลดเวลาในการปฏิบัติลง เช่นการทำบุญคูณลาน ต้องทำกันทุกครัวเรือน ซึ่งเป็นการยุ่งยากพอสมควรเนื่องจากปัจจัยหลายเหตุผล ปรับมาทำเป็นบุญกุ่มข้าวใหญ่ ทำรวมกันทุกครัวเรือนที่ศูนย์กลาง ซึ่งเอาวัดเป็น

^{๒๐} Katz D, The Functional Approach to the Study of Attitudes. (Public Opinion Quarterly, 1960), p. 163-191.

ศูนย์กลางในการจัดบุญเดือนสองหรือบุญคูณลาน บุญพะเหวดแต่ก่อนทำกันสามวันโดยประมาณ
ปรับมาเป็นเทศน์ทำนองสรภัญญะ ซึ่งจัดในวันเดียวหรือสองวันก็สำเร็จ

(๒) ด้านที่ปรับตัวไม่ได้ ด้วยอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี
วัฒนธรรม ไม่เท่ากัน เมื่อวัฒนธรรมทางวัตถุที่เจริญก้าวหน้า แต่วัฒนธรรมประเพณีที่ไม่ใช่วัตถุ
เช่น ความคิด ความเชื่อ วิถีการปฏิบัติยังคงเป็นแบบเดิมๆ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัว เช่น การ
ขยายตัวทางด้านการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไม่สามารถตามทันหรือ
ปรับตัวเข้ากันไม่ได้ ก็จะเกิดการหักล้างทางวัฒนธรรมประเพณี จากการปรับตัวไม่ทันนี้ก็จะเกิด
ปัญหาตามมา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี จึงควรเป็นไปอย่างสมดุล
และสัมพันธ์กัน

๓.๓ สรุปปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงประเพณีอีตลีสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เมื่อกล่าวถึงสาเหตุที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงของประเพณีวัฒนธรรมของสังคมในเขต
ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นพอที่จะสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระบบ
ครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบสาธารณสุข และความเชื่อตามประเพณี

ประเพณี เป็นเรื่องของความประพฤติกของกลุ่มชน ยึดถือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมานาน
ถ้าใครประพฤตินอกแบบถือเป็นการผิดประเพณี เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติอีกอย่าง โดย
เนื้อหาสาระแล้ว ประเพณี กับ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กลุ่มชนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้น แต่ประเพณี
เป็นวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขที่ค่อนข้าง ชัดเจน กล่าวคือ เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเป็นมรดก คนรุ่นหลัง
จะต้องปฏิบัติสืบๆ กันไปจนกว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงปรับปรุงแก้ไขเป็นอย่างอื่นอีกและให้ดียิ่ง ๆ
ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่น

ตลอดจนการศึกษาก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีจุดมุ่งหมายด้วยกันทั้งนั้น การศึกษาเป็น
ภารกิจที่ใหญ่ยิ่ง ของชาติต้องมีจุดมุ่งหมาย โดยรัฐเป็นผู้วางแบบแผน จุดมุ่งหมายของการศึกษา
ชาติขึ้นไว้ ก็จึงเป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้มีผลคือการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีวัฒนธรรม
เพราะประชาชนจะต้องรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่ตามมากับการศึกษาของชนรุ่นใหม่ ชาวเทศบาล
ตำบลเมืองเก่าก็ได้รับปัจจัยนี้เช่นเดียวกัน

โดยทั่วไป การเปลี่ยนแปลงประเพณีต่างๆ มักจะริเริ่มมาจากชาวกรุงหรือชาวเมืองก่อน
แล้วค่อยแพร่หลายไปยังที่อื่นๆ ตามความเจริญที่มีการศึกษาเป็นพื้นฐาน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า
ประเพณีของเดิมจะอยู่คงทนได้ มักเกิดจากคนนอกกรุงนอกเมืองเป็นผู้รักษา เพราะมีความเจริญช้า

กว่า ความเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีจึงเป็นไปอย่างช้าๆ ซึ่งเรื่องนี้ก็ยังเป็นจริงอยู่ แม้ปัจจุบัน เราจะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วก็ตาม อย่างไรก็ดี มีกฎธรรมดาอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า สิ่งใดก็ตามหากอยู่คงที่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งนั้นก็จะหยุด ไม่ก้าวหน้า และในที่สุดก็ต้องตายไป แต่ถ้าสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไปเร็ว ไม่ค่อยเป็นค่อยไปตามส่วนสัมพันธ์ที่ควรเป็นไป สิ่งนั้นก็จะกลาย และลักษณะของตนก็จะหายไปในที่สุด หรือพูดง่ายๆว่า อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของสิ่งนั้นๆ จะไม่เหลืออยู่อีกต่อไป ไม่ว่าจะเป็นประเพณีท้องถิ่นหรือส่วนรวม เช่น หากเด็กๆ หรือหนุ่มๆ สาวๆ แต่ละภาค ไม่อยากนุ่งห่มแบบท้องถิ่นตน อยากจะนุ่งแต่เสื้อยืด กางเกงยีนส์ตามวัฒนธรรมตะวันตกเพื่อความทันสมัย นานๆ ไป การนุ่งแบบพื้นบ้านก็จะไม่มีให้เห็น และสูญไปในที่สุด และเมื่อคนต่างถิ่นหรือคนต่างชาติไปเที่ยว ก็คงจะแยกไม่ออกว่าตนไปภาคไหน เพราะดูเหมือนกัน กันไปหมด นี่พูดเฉพาะเครื่องแต่งกายเท่านั้น ยังไม่รวมถึงเอกลักษณ์อื่นๆ ที่อาจถูกกลืนหายไปในอนาคต

กล่าวโดยสรุป ประเพณี อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ก็คือ ความประพฤติดังที่คนส่วนรวมถือกันเป็นธรรมเนียมหรือเป็นระเบียบแบบแผน และปฏิบัติสืบต่อกันมานาน จนลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน ซึ่งประเพณีใดถ้ามีมูลฐานเข้ากับจิตใจและนิสัยของคน และไม่เป็นการเสียหายแล้ว คนส่วนใหญ่ยังจะรักษาสืบทอดต่อเนื่องกันไป เพราะถือว่ายังมีประโยชน์ต่อสังคมอยู่ และยังถือเป็นสัญลักษณ์ หรือบุคลิกลักษณะของชาตินั้นๆ ซึ่งหากชาติใดไม่มีประเพณีของตนสืบต่อมาแต่อดีต เป็นเสมือนสะพานคอยเชื่อมเก่าและใหม่ หรืออดีตและปัจจุบันให้ต่อกันแล้ว ชาตินั้นๆ ก็จะเป็นชาติใหม่ที่เปรียบเหมือนเด็กอยู่เสมอ ไม่มีรากเหง้า อย่างไรก็ตามนี้ติดต่อเชื่อมโยงกันไปหมด ประกอบกับการสื่อสารที่ก้าวหน้ารวดเร็ว การรับเอาประเพณีของชาติอื่นๆ ที่แปลกๆ ใหม่ๆ ในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องง่าย ซึ่งบางประเพณีก็ได้กลายมาเป็นประเพณีสากล ที่จำเป็นต้องรับเอาไว้ เพราะฉะนั้น เราอาจจะก้าวไม่ทันเขา แต่การลอกเลียนแบบประเพณีของคนอื่นมา โดยไม่มีการดัดแปลงให้เข้ากับประเพณีเดิมที่ฝังลึกในจิตใจของเรา ก็อาจจะทำให้ “ความเป็นชาติ” เสื่อมสลายหายไปได้ ดังนั้น จึงขึ้นกับคนในยุคเราเองแล้วว่า จะเลิก หรือ เลือก ประเพณีใดให้คงอยู่ เพื่อที่จะไม่ทำให้เราล้าหลัง แต่ขณะเดียวกันก็ไม่สูญเสียตัวตนและความภาคภูมิใจในชาติของเราในสังคมโลก ด้วย

๓.๕ ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปของประเพณีฮีตสิบสอง

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน					
ประเพณีฮีตสิบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	
บุญเข้ากรรม	ตามวินัยและการปฏิบัติในอดีตเป็น การเข้ากรรมออกจากอบัติล้วนๆ	มีการเปลี่ยนแปลงเป็นการอบรมเพิ่ม วิปัสสนา กรรมฐาน ถือบวช เนกขัมมปฏิบัติ สุกต้ายก็เป็นการหาปัจจัยเข้าวัดเพื่อสร้างวัดถาวร	จัดปรีวาตกรรม เพื่อสร้างวัตถุมากกว่าไม่ เป็นไปเพื่อพระวินัยบัญญัติ	ปัจจัยภายใน คณะสงฆ์ ผู้ใหญ่ ส่วนมาก มองไม่เห็น ความสำคัญ ในการเข้าอยู่ กรรมพร้อม กับตำหนิผู้ จัดด้วย	ไม่ได้สาระ ไม่เป็นไปตาม พุทธบัญญัติ ไม่เห็นความสำคัญที่แท้จริง ทำให้เกิด การปฏิบัติคลาดเคลื่อนจาก พระวินัยบัญญัติ

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีฮีตสิบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
บุญคูณลาน	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองกันภายในหมู่บ้าน มีอะไรก็ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน	
	ชาวบ้านจะทำเฉพาะลานส่วนตัว หรือครอบครัวของตน ในหมู่บ้านหนึ่งจึงมีการทำแทบทุกครัวเรือน	ชาวบ้านจะรวมกันทำบุญที่วัด ชาวบ้านออกมารวมกันถวายให้วัด ส่วนหนึ่งชาวบ้านก็จะนำกลับไปทำพันธุ์เพื่อเพาะปลูกต่อไป	มีภาระงานในส่วนอื่น เช่น ลูกหลานทำงานในโรงงาน จึงไม่ค่อยมีเวลาทำเฉพาะตน	- ไม่นิยมทำกันแล้ว - เปลี่ยนไปทำร่วมกัน เรียกว่าบุญกุ่มข้าวใหญ่		

ตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีวิถีชีวิตสืบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีวิถีชีวิตสืบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญข้าวจี	ชาวบ้านนำข้าวจีไปถวายพระเพื่อทำบุญมีการเจริญพระพุทธร มนต์เฉลิมมงคลข้าวจี	มีการถวายข้าวจีบ้างแต่ได้สาตรแทนการทำบุญร่วมกันทั่วๆไปไม่มีการเจริญพระพุทธรมนต์เฉลิม	ไม่ค่อยมีเวลาไม่เป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไปอีกอย่างคือการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก	-เห็นว่าไม่มีความสำคัญ -ขาดการอนุรักษ์สืบสานประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม	ไม่มีการจัดงานบุญข้าวจีทำให้ประเพณีบุญข้าวจีค่อยๆ เลือนไปตามกาลเวลานานเข้าก็จะเลือนหายไปทีละเล็กละน้อย	
		ฉลอง				

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีฮีตสิบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญพระเวด	จุดประสงค์คือ การแสดงชาดก เรื่องพระ เวสสันดร ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ แสดง ทั้งคาถาพื้นและ เนื้อหาของเรื่อง	เน้นการเทศน์ ทำนองสรภัญญะ เพื่อความ เพลิดเพลินและ เพื่อหาปัจจัยเข้าวัด บำรุงปฏิสังขรณ์ เน้นด้านวัตถุถาวร ไม่เน้นไปทางด้าน จิตใจ	เป็นงานบุญ ประเพณีที่สำคัญ งานหนึ่งที่เป็น เอกลักษณ์และ ภาคภูมิใจของชาว ตำบลเมืองเก่า ซึ่งเป็นประเพณีจัด สืบต่อกันมาช้านานแล้ว	ปัจจัยภายใน -เห็นความ สำคัญของ บุญประเพณี -ยังคง อนุรักษ์ สืบสาน ประเพณีไว้	ถือเป็นเทศกาลที่ประชาชน ทั้งหลายพึงสนใจร่วม กระทำ บำเพ็ญ และได้ อนุรักษ์สืบทอดเป็น วัฒนธรรมสืบมา จนถึง อนุชนรุ่นหลังที่ควรเห็น คุณค่าและอนุรักษ์เป็น วัฒนธรรมประเพณีสืบไป นอกจากนี้ยังเป็นการ สังสรรค์ ระหว่างญาติพี่น้อง จากแดนไกลพบกับคำกล่าว ที่ว่า "กินข้าวปุ้น เอาบุญพะ เวด พึ่งเทศน์มหาชาติ"	

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีสืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีสืบทอด	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญสงฆ์	สงฆ์นำพระสงฆ์เป็นการรณรงค์	สงฆ์นำพระสงฆ์การรณรงค์	บ้านเมืองเห็นความสำคัญ	เห็นคุณค่าของประเพณี	-มีผลให้เห็นถึงความกตัญญู -ได้สืบทอดมาเรื่อยๆ -ได้พบปะสังสรรค์กับญาติพี่น้องเพื่อนๆ	
	หัวผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิของบ้านเมืองมีการก่อปะทะมีการสร้าง	หัวผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิของบ้านเมืองมีการก่อปะทะมีการสร้าง	หัวผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิของบ้านเมืองมีการก่อปะทะมีการสร้าง	หัวผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิของบ้านเมืองมีการก่อปะทะมีการสร้าง		

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีวิถีชีวิตสืบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีวิถีชีวิตสืบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญข้าวฮะ	เป็นการทำบุญหมู่บ้านเพื่อบูชาแม่เหล็กดี	เป็นการทำบุญหมู่บ้านเพื่อบูชาแม่เหล็กดีเหล็กเมือง	สภาพแวดล้อมทางมลภาวะมากขึ้น	หมู่บ้านหนาแน่นเพิ่มจำนวนมากขึ้น	-เกิดความสามัคคี ได้พบปะสังสรรค์พูดคุยสารทุกข์สุขดิบกัน ทำให้เกิดเอกภาพมากขึ้น -ได้ความสบายใจในการกระทำบุญร่วมกัน	
	หลักเมือง ชำระสิ่งที่เป็นอปมงคล อปมงคลภายในหมู่บ้านตามความเชื่อ	หลักเมือง ชำระสิ่งที่เป็นอปมงคล ภายนอก ภายในหมู่บ้านตามความเชื่อ และเพื่อความสามัคคีปรองดองภายในหมู่บ้าน				

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีสืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีสืบทอด	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญเข้าพรรษา	-พระภิกษุสงฆ์ เข้าอยู่จำพรรษา ไม่เที่ยวจาริกไป ไหนมาไหน ตลอดสามเดือน -เทศน์สั่งสอน ประชาชน	พระภิกษุสงฆ์เข้า อยู่จำพรรษาเรียน ธรรมวินัย -อุบาสกอุบาสิกา รักาศิลอุโบสถ -ประชาชนถวาย เทียนจำนำพรรษา	ช่วงหน้าฝน ชาวบ้านได้ปลูก พืชสวนไร่นา ในหน้าฝน พระภิกษุสงฆ์ ไม่สามารถเที่ยว จาริกไปในที่ ต่างๆได้	ในการเข้าอยู่ จำพรรษา เป็นพุทธ บัญญัติใน ประเพณี ปฏิบัติของ พระสงฆ์	-พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่า เรียนพระปริยัติธรรมทั้ง แผนกสามัญศึกษาและ แผนกธรรม,บาลีควบคู่กัน ไป -อุบาสกอุบาสิกาตลอดจน ประชาชนทั่วไปได้บำเพ็ญ บุญสร้างบารมีธรรม	
	-พระภิกษุสงฆ์ เข้าอยู่จำพรรษา ไม่เที่ยวจาริกไป ไหนมาไหน ตลอดสามเดือน -เทศน์สั่งสอน ประชาชน	พระภิกษุสงฆ์เข้า อยู่จำพรรษาเรียน ธรรมวินัย -อุบาสกอุบาสิกา รักาศิลอุโบสถ -ประชาชนถวาย เทียนจำนำพรรษา	ช่วงหน้าฝน ชาวบ้านได้ปลูก พืชสวนไร่นา ในหน้าฝน พระภิกษุสงฆ์ ไม่สามารถเที่ยว จาริกไปในที่ ต่างๆได้	ในการเข้าอยู่ จำพรรษา เป็นพุทธ บัญญัติใน ประเพณี ปฏิบัติของ พระสงฆ์	-พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่า เรียนพระปริยัติธรรมทั้ง แผนกสามัญศึกษาและ แผนกธรรม,บาลีควบคู่กัน ไป -อุบาสกอุบาสิกาตลอดจน ประชาชนทั่วไปได้บำเพ็ญ บุญสร้างบารมีธรรม	

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีสืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีสืบทอด	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญข้าวประดับดิน	ชาวบ้านห่ออาหาร มีข้าวสุก ปลาแห้ง เนื้อแห้ง พร้อมทั้งเครื่องเคียงเป็นห่อๆ แล้วนำไปถวายพระและวางไว้ที่พื้นดินเพื่ออุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับแล้ว	ชาวบ้านห่ออาหาร มีข้าวสุก ปลาแห้ง เนื้อแห้ง พร้อมทั้งเครื่องเคียงเป็นห่อๆ แล้วนำไปถวายพระและวางไว้ที่พื้นดินเพื่ออุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับแล้ว	ยังเป็นที่นิยมของชาวอีสานทั่วไป	เป็นการแสดงถึงความกตัญญูแก่บรรพชนผู้เป็นญาติผู้ล่วงลับไป	-เกิดความสบายใจเมื่อได้ทำบุญอุทิศให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว -เกิดความสามัคคีกันภายในชุมชน	

ตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีวิถีชีวิตสืบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีวิถีชีวิตสืบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญข้าวสาก(สลากภัตร)	ให้พระภิกษุจับสลากเพื่อถวายภัตตรอุทิศแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว	ให้พระภิกษุจับสลากเพื่อถวายภัตตรอุทิศแก่ผู้ล่วงลับไปหรือบางที่ชาวบ้านเป็นคนจับเองถูกรูปไหนก็นำไปถวายรูปนั้น	ชาวบ้านในเขตอีสานยังถือเป็นงานบุญที่สำคัญ	ปัจจัยภายใน เห็นคุณค่าของประเพณีงานบุญข้าวสาก	-เกิดความสบายใจเมื่อได้ทำบุญอุทิศให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว -เกิดความสามัคคีปรองดองขึ้นภายในชุมชน -ถือว่าเป็นบุญประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน	

ตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีวิถีชีวิตสืบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีวิถีชีวิตสืบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน		
บุญออกพรรษา	พระภิกษุสงฆ์ กระทำปาวณา กรรมให้โอกาส ว่ากล่าวตักเตือน ซึ่งกันและกันซึ่ง ข้อบกพร่องให้ กัน ชาวบ้านก็ ทำบุญให้ทาน เจริญภาวนา	พระภิกษุสงฆ์ กระทำปาวณา กรรมให้โอกาสว่า กล่าวตักเตือนซึ่ง กันและกันซึ่ง ข้อบกพร่องให้กัน แต่ใช้เฉพาะภาษา บาลีในการ ปาวณา	ไม่มีผลกระทบ ในเรื่องนี้	เห็นความ สำคัญในการ ประพฤติ ปฏิบัติอยู่	-เกิดความเข้าใจกันขึ้น ภายในคณะสงฆ์ -ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติเพื่อ เป็นการสามัคคีปรองดอง กันภายในชุมชน	

ตารางเทียบการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองจากอดีตถึงปัจจุบัน						
ประเพณีฮีตสิบสอง	ด้านเนื้อหาประเพณี		ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง		ผลของการเปลี่ยนแปลง	หมายเหตุ
บุญกฐิน	อดีต	การทำผ้ากฐินเพื่อถวายพระภิกษุผู้อยู่เจ้าพรรษาด้วยไตรมาส	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายใน	-ไม่เห็นสาระของการทำผ้ากฐิน -มีการสร้างวัตถุถาวรขึ้นในการที่ได้ปัจจัยจากการทำบุญประเพณีนี้ -ชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญจนเกิดความสามัคคีขึ้นภายในชุมชน	
		การทำผ้ากฐินเพื่อถวายพระภิกษุผู้อยู่เจ้าพรรษาด้วยไตรมาส	เป็นที่นิยมของชาวบ้านเนื่องจากว่าปีหนึ่งวัดหนึ่งทำได้ครั้งเดียว	ถือโอกาสในการหาปัจจัยเพื่อบำรุงวัดวาอาราม		

บทที่ ๔

ผลจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีประเพณีที่สืบทอดปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานตามโบราณที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา คือ ประเพณีฮีตสิบสองซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า ความเป็นอยู่ของชาวอีสานดำเนินตามแนวทางของฮีตสิบสองเป็นส่วนใหญ่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสอง จากการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง และศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่าปัจจุบัน มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง คือ

๔.๑ ผลจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองด้านสังคมและวัฒนธรรม

ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้เกิดขึ้นจากการพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ จากมนุษย์ได้นำเอาวิธีการใหม่ ๆ การประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องจักรกล มาใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติ พัฒนาวิธีการทำการเกษตรแผนใหม่ โดยการใช้เครื่องทุ่นแรง การใช้ปุ๋ย การใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ เป็นต้น

การหลั่งไหลเข้ามาของประเพณีวัฒนธรรมตะวันตก หรือประเพณีวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และรับประเพณีวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา การเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่ซับซ้อน กับประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งสลับซับซ้อน ลึกซึ้ง เข้าใจได้ยาก ส่งผลให้ละเลยและหลงลืมประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม เด็กยุคใหม่หลงลืมวัฒนธรรมมารยาทไทยซึ่งเป็นสิ่งดีงามไป แต่กลับไปเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตก

ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามา เช่นการพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ นับเป็นสิ่งอันสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้รับข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ เกิดการเรียนรู้ ยอมรับและปรับเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมุ่งความทันสมัย ไม่คำนึงถึงรากฐานประเพณีวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม

ด้านที่ปรับตัวได้ ทำให้เกิด พัฒนาการทางประเพณีฮิตสิบสอง ก่อให้เกิดการพัฒนา ประเพณีให้ดีขึ้น ทำให้ใช้ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ สั้นลง ทนต่อเหตุการณ์ไม่ยืด ยาวเสียเวลาทั้งไปโดยใช้เหตุ

ด้านที่ปรับตัวไม่ได้ ด้วยอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่ เท่ากัน เมื่อวัฒนธรรมประเพณีทางวัตถุที่เจริญก้าวหน้า แต่วัฒนธรรมประเพณีที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความคิด ความเชื่อวิถีการปฏิบัติยังคงเป็นแบบเดิมๆ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัว เช่นการ ขยายตัวทางอุตสาหกรรม ย่อมต้องปรับพร้อมกับการขยายตัวทางด้านการศึกษาเพื่อให้สอดคล้อง สัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไม่สามารถตามทันหรือปรับตัวเข้ากันไม่ได้ ก็จะมีการหักล้างทาง วัฒนธรรม จากการปรับตัวไม่ทันก็จะมีปัญหาตามมา เช่น ปัญหาการประพุดผิดทางวัฒนธรรม ประเพณี ไม่อยู่ในร่องรอยของประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ ประเพณีวัฒนธรรม จึงควรเป็นไปอย่างสมดุลและสัมพันธ์กัน

ก. ด้านสังคม

แนวความคิดทางสังคมของพระพุทธเจ้ามิใช่พบได้ในที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะจาก พระไตรปิฎก แต่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วไป จึงต้องสำรวจพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในพระวินัย พิฎกและพระสุตตันตปิฎก เพื่อเลือกสรรความคิดทางสังคมแล้วนำมากำหนดเป็นทฤษฎีทางสังคมที่ เชื่อมโยง สัมพันธ์กัน คำสอนในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างทฤษฎีทางสังคม หรือทฤษฎีอื่นใดให้ เป็นระบบ แต่ทรงมีจุดประสงค์เพียงช่วยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์อันมี จำนวนมาก ซึ่งทำให้เวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบสิ้น

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขของสังคม มีนักปราชญ์ หลายคนทีเดียวที่มองเห็นว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะปฏิเสธสังคมหรือโลก แต่แท้จริงแล้ว หา เป็นเช่นนั้นไม่ พุทธธรรมเกี่ยวกับสังคมมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ความหมายของคำว่า “สังคม” ซึ่ง พระพุทธศาสนาได้มีคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม คำสอนเกี่ยวกับสวัสดิภาพของสังคม คำสอนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และบ่อเกิดของสังคมและรัฐ

ข. ด้านประเพณี

ฮิตสิบสองของชาวอีสานเป็นฮิตที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของความเชื่อ ในพระพุทธศาสนา และประเพณีนิยมพื้นบ้าน เป็นประเพณีที่สมาชิกในสังคมจะได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกันทำบุญประ จำทุกๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนายิ่งขึ้น ทำให้ได้มีโอกาสพบปะและรู้จักมักคุ้นกันรวมทั้งเป็นจารีตบังคับให้ทุกๆ คนเสียสละ ทำงานร่วมกัน เมื่อว่างจากงานแล้ว ดังนั้นประเพณีฮิตสิบสองก็คือ ประเพณีสิบสองเดือนนั่นเอง ประเพณีแรกของฮิตสิบสองจะเริ่มขึ้นด้วย เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย เป็นงานบุญเข้า

กรรมซึ่งเป็นการออกจากอาบัติประจำปีตามวิธีการของพระสงฆ์ ในระยะนี้ชาวบ้าน ที่มีจิตศรัทธา เลื่อมใสจะพากันจัดอาหารคาวหวานและข้าวของเครื่องใช้เล็กๆ น้อยๆ ไป ถวายเพื่อช่วยสงเคราะห์ ให้การอยู่กรรมของท่านดำเนินไปด้วยดี นอกจากนั้นยังได้ฟังเทศน์ ฟังธรรม เป็นการได้บุญอีกโสด หนึ่งด้วย ประเพณีเข้ากรรมนี้บางแห่งเชื่อว่าเป็นการทดแทนและระลึก ถึง คุณมารดาเพราะมารดา เคยอยู่กรรมนี้มาแล้ว ฉะนั้นเมื่อบวชแล้วจะแทนคุณมารดาได้ก็ต้อง เข้ากรรมเสีย ก่อน ประเพณีเข้า กรรมนี้ไม่ได้กำหนดวันลงไปแน่นอน แต่จะอยู่ในระหว่างเดือนอ้าย

เดือนอ้ายเป็นระยะเวลาที่ข้าวออกรวงแก่จัดและรอการเก็บเกี่ยว ในเดือนนี้จึงมีประเพณี เกี่ยวข้องกับการเก็บและการนวดข้าว เรียกว่า บุญคูณลาน ไม่กำหนดวันแน่นอน เป็นแต่ว่าเมื่อนวด ข้าวเสร็จแล้ว ชาวนาจะประกอบพิธีทำบุญกันที่ลานนั่นเอง แต่ถ้าหากชนชาวจีนขึ้นยั้งแล้ว มักทำบุญที่ บ้านหรือทำรวมกันที่หมู่บ้าน เป็นลักษณะการทำบุญบูชา แม่โพสพ เมื่อได้ข้าวมาสู่ลานแล้วนั่นเอง

เดือนสามเป็นการทำบุญข้าวจี ชาวบ้านจะเอาข้าวเหนียวมาปั้นแล้วจี คำว่าจี ก็คือปิ้ง นั่นเอง วิธีทำคือนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนขนาดโตเท่าไข่ห่าน แล้วเสียบปลายไม้ที่เหลาเตรียม ไว้ ไม้ไผ่นี้นยาวประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ใหญ่ขนาดนิ้วมือ จีหรืออังบนไฟอ่อน ๆ พลิกไปพลิกมา จนเหลืองทั่วกันดีแล้ว นำมาทาด้วยไข่แล้วนำไปจี้อีกที ไข่ที่ใช้มานี้ใช้ทั้งไข่แดงและไข่ขาวดีให้เข้า กัน พอไข่เหลืองมีกลิ่นหอมก็ดึงไม้ออก เอาน้ำตาลปึกหรือน้ำอ้อยใส่เข้าไปเป็นไส้หวานจะนำไป ถวายพระ พร้อมด้วยอาหารคาวหวานชนิดต่าง ๆ จากนั้นก็มีการถือศีล ฟังพระเทศน์เสร็จจากเลี้ยง พระก็มีการเซ่นปู่ย่าเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูทดแทนต่อบรรพบุรุษ

เดือนสี่เป็นงานทำบุญพระเวสสันดร (พะเหวด) เทศน์มหาชาติการทำบุญพระเวสสันดร นั้นแบ่งเป็นสามวัน วันแรกเป็นวันรวมหรือที่พื้นเมืองเรียกว่า “มื่อโฮม” วันที่สองมีการแห่พระ เวสสันดร กัณหา ซาลิ และพระนางมัทรี มีการแข่งน้ำหน้า วันที่สาม ฟังเทศน์มหาชาติในงานบุญ พระเวสนี้ จะมีการตกแต่งศาลาให้คล้ายกับพระเวสสันดรในเขาวงกต ชาวบ้านมีหน้าที่หาอาหารมา เลี้ยงพระและแขกเหรื่อ งานนี้จะมีผู้คนจากที่ต่างๆ มาชุมนุมกัน ทั้งคนหนุ่มสาว คนเฒ่าคนแก่ ต่าง คนก็ร่วมแรงร่วมใจกันหาเงินเข้าวัด เพื่อที่พระสงฆ์จะได้นำไปบูรณะ ซ่อมแซมวัด

เดือนห้าเป็นงานบุญสงกรานต์ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่าวันสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เมื่อถึงงานสงกรานต์ชาวบ้านจะหยุดทำงานเพื่อมาร่วมสนุกสนานกันเป็นเวลาถึงเจ็ดวัน ใน ระหว่างนั้นก็มีพิธีสงฆ์พระพุทธรูป พระสงฆ์ โดยชาวบ้านจะทำปะรำ แล้วเชิญพระพุทธรูปขึ้น ประดิษฐาน ณ ปะรำพิธี บนปะรำมีรางน้ำ ทำเป็นรูปพญานาคที่ไว้สำหรับสงฆ์พระพุทธรูปที่หนึ่ง พระสงฆ์ที่หนึ่งนี้ก็นับถึงความสัมพันธ์กันกับพระพุทธรูปศาสนา

ในตอนเช้าของวันงานบุญสงกรานต์ ชาวบ้านก็พากันทำบุญตักบาตรถวายจังหันพอถึง กลางวันก็ถวายเพล ราวเที่ยงวันจึงนำดอกไม้ ธูปเทียน น้ำขมิ้นและของ หอมไปสงฆ์พระ แล้วรด

น้ำขอพรจากผู้ใหญ่ให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป จากนั้นก็มีการสาดน้ำ ตอนบ่ายหลังจากเล่นสาดน้ำแล้ว ก็จะไปเก็บดอกไม้ตามไร่นาป่าเขาใกล้ๆ หมู่บ้านมา เตรียมไว้เพื่อแห่มาบูชา เรียกว่าแห่ดอกไม้

เดือนหก บุญบั้งไฟ นิยมทำกันเดือนหก การจัดทำบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีทำบุญขอฝน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ บางหมู่บ้านถือเคร่งมาก คือจะต้องทำบุญบั้งไฟทุกปี จะเว้นไม่ทำไม่ได้ เพราะถ้าเว้นไม่ทำบุญนี้เชื่อว่าอาจทำให้เกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ เช่น ฝนแล้งบ้าง หรือไม่ตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คนหรือวัวควาย อาจเกิดเจ็บป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้าง เป็นต้น และเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่า ฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในละแวกนั้น จะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย เป็นความเชื่อด้านประเพณีของชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า

เดือนเจ็ด บุญซำฮะ นิยมทำกันในเดือนเจ็ด จัดทำได้ทั้งข้างขึ้นข้างแรม บุญซำฮะ คือ บุญชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง ทำให้บ้านเมือง ไม่อยู่เย็นเป็นสุข เกิดโจรปล้นบ้าน ปล้นเมือง ฆ่าฟันรันแทง ผู้คนวัวควายล้มตายเพราะไข้เข้า บ้านเมือง มีเหตุเภทภัยต่าง ๆ จึงทำบุญชำระล้างสิ่งที่ทำให้เกิดเหตุเภทภัย ที่เป็นอัปมงคลให้หมดไป บางแห่ง ทำเมื่อฝนแล้งหรือไม่ตกต้องตามฤดูกาลเมื่อทำบุญนี้แล้ว เชื่อว่าจะทำให้ฝนตกและบ้านเมืองก็จะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะจะได้ทำนาและปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ เมืองใดที่มีมหัศจรรย์หลักเมือง ก็ทำพิธีเช่นสรวงหลักเมือง หมู่บ้านใดที่มีผีประจำหมู่บ้านซึ่งเรียกว่า "ผีปูด" หรือ "ตาปู่" หรือเจ้าบ้าน" ก็ทำพิธีเลี้ยงในเดือนเจ็ดนี้และนำข้าวปลาอาหารพร้อมสิ่งอื่น ๆ ไปเลี้ยงผีประจำไร่นา ซึ่งเรียกว่า "ผีตาแฮก" ด้วย

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เป็นวันทำบุญประเพณีที่ถือมาแต่โบราณครั้งพุทธกาล เพราะในฤดูฝน เมื่อฝนตกหนทางไปมาไม่สะดวก เป็นการลำบากในการที่พระภิกษุจะสัญจรไปมา และบาง ครั้งพระภิกษุอาจเดินเข้าไปในเรือนสวนไร่นาเหยียบย่ำพืชผักของชาวบ้านเสียหาย จึงมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุอยู่จำที่หรือเข้าพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือนแปด ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด เพื่อให้พระภิกษุสามเณรอยู่เป็นที่โดยเหตุผลดังกล่าวและในระหว่างเข้าพรรษา พระภิกษุสามเณรจะได้ถือโอกาสเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่างๆ เพื่อจะนำไปสั่งสอนพุทธศาสนิกชนต่อไปด้วย ในระหว่างเข้าพรรษา พระภิกษุสามเณรจะไปปักค้างคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากไปด้วยสัตตาหกรณียะ คือการไปค้างคืนนอกวัดในระหว่างอยู่จำพรรษาของพระเมื่อมีเหตุจำเป็น

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต (ชาวอีสานบางที่เรียก ผีต) หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ข้าวประดับดินได้แก่ ข้าวและอาหารหวานคาวพร้อมหมากพลูบุหรีที่ห่อด้วยใบตองกล้วย นำไปวางไว้ตามใต้ต้นไม้ แวนไว้ตามกิ่งไม้หรือวางไว้ตามพื้นดินหรือที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัด พร้อมกับ

เชยวิญญูณของญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว มารับเอาอาหารที่อุทิศให้ต่อมาภายหลังนิมนต์
ภัตตาหารถวายแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร แล้วอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายโดยหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ไปให้
ด้วย

เดือนสิบ บุญข้าวสากหรือข้าวสลาก (สลากกัถ) นิยมทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ
เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายหรือเปรต บางท่านว่าเป็นการทำบุญอุทิศกุศลให้เปรตอีกครั้ง
หนึ่ง โดยมีเวลาห่างจากเวลาบุญข้าวประดับดิน ๑๕ วัน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เปรตต้องการกลับไป ณ
ที่อยู่ของตน ก่อนการทำบุญข้าวสากชาวบ้านจะเตรียมข้าวเม่า ข้าวพอง ข้าวตอก ขนم และอาหาร
คาวหวานอื่นๆ ตลอดจนผลไม้ต่างๆ ไว้ทำบุญอย่างถึกถักในวันงาน สำหรับข้าวเม่า ข้าวพองและ
ข้าวตอกนั้น จะคลุกเข้ากันและใส่น้ำอ้อย น้ำตาล ถั่วงา มะพร้าวให้เป็นข้าวสาก (ภาคกลางเรียกว่า
ข้าวกระยาสารท) แต่บางแห่งข้าวเม่า ข้าวพองและข้าวตอกมิได้คลุกเข้าด้วยกันคงแยกไปทำบุญ
เป็นอย่างๆ ไปตามเดิม เมื่อเตรียมของทำบุญเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะเอาข้าวปลาอาหารที่มีอยู่ไป
ส่งญาติพี่น้องและผู้รักใคร่นับถืออาจส่งก่อนวันทำบุญหรือส่งในวันทำบุญเลยก็ได้ แล้วแต่สะดวก
สิ่งของเหล่านี้มักแลกเปลี่ยนกันระหว่างญาติพี่น้องและชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง ถือว่าได้
บุญและเป็นการผูกมิตรไมตรีกันไปในตัวด้วย

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ในวันนี้ในตอนเช้า
ชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตรหรือตักบาตรเทโว และจัดอาหารคาวหวานไปถวายแด่พระภิกษุ
สามเณร บางวัดก็มีการกวนข้าวทิพย์ถวาย มีการรับศีลสวดมนต์ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ และผู้มีจิต
ศรัทธาที่จะถวายผ้าจำพรรษา ก็นำไปถวายแด่พระภิกษุตอนนี้ด้วย (ผ้าจำพรรษา คือ ผ้าที่ภิกษุจะ
ได้รับเมื่อจำพรรษาแล้ว มีเวลาที่จะถวายและรับได้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือนสิบเอ็ดถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน
สี่ แต่ที่นิยมทำกันมีถวายผ้าดังกล่าวในวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด) ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ดนี้
พระสงฆ์จะรวมกันทำพิธีออกพรรษาปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้
ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่อาจให้อาวทพระสงฆ์ด้วย และตอนค่ำมีการจุดได้ประทัพ การได้
ประทัพมีทั้งใช้ยางบงซึ่งผสมในอัมในเนียมเพื่อให้มีกลิ่นหอม โดยใช้ไม้ไผ่ที่เหลาจุ่มยางบงหลาย ๆ
ครั้ง ตากแดดให้แห้ง เวลาจุดใช้เสียบกับดุ้นกล้วย นอกนี้ใช้น้ำมันและน้ำมันพืช เช่น น้ำมันเมล็ด
กระบก หมากเขา (สลอด) น้ำมันหมากแตก น้ำมันมะพร้าว น้ำมันละหุ่งและน้ำมันพืชชนิดอื่น ๆ
การจุดได้ประทัพอาจใช้ไม้ไผ่ ลูกมะตูมกา ขวด กระป๋อง กะลามะพร้าวหรือสิ่งอื่น ๆ เอาไปแขวน
ไว้ตามต้นไม้หรือวางไว้ตามร้านที่ทำขึ้น ตามกิ่งไม้ต้นไม้อื่น ๆ รั้วหรือกำแพงรอบ ๆ บริเวณวัดประทัพที่
จุดแล้วนี้จะทำให้แลดูสว่างไสวไปทั้งวัดสวยงามมาก และมีการจุดประทัดเสียงตามด้วย

เดือนสิบสอง การทำบุญกฐิน เป็นการถวายผ้าแต่สงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว ชาวอีสาน
ทำบุญกฐินตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือนสิบสองเช่นเดียวกับทางภาคกลางการ

ทอดกฐินมีมาแต่โบราณกาล เพราะมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้า และรับกฐินได้ตามกำหนดเวลาดังกล่าวบุญกฐินทางภาคอีสานมีวิธีการกับการทอดกฐินในภาคกลางแทบทุกประการ คือ มีกฐินราษฎร์ ได้แก่ กฐินที่ประชาชนร่วมกันจัดให้มีขึ้น และกฐินหลวง ได้แก่ กฐินที่ทางราชการจัดขึ้น แม้จะเป็นกฐินที่ข้าราชการในระดับจังหวัดหรือระดับอำเภอร่วมกันจัดขึ้น ชาวบ้านมักเรียกว่า กฐินหลวงเช่นกัน

เกี่ยวกับฮัตถิสถอนนั้นถือเป็นประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญที่มีประจำเดือนของชาวอีสาน เป็นการประสมประสานระหว่างแนวคิดของพุทธพราหมณ์ และผี ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามาสู่เมืองไทย โดยเฉพาะดินแดนอีสานนั้น ประเพณีการทำบุญตามฮัตถิสถอนของเดือนต่างๆ มีมานานแล้วแต่สมัยก่อนจะเน้นพิธีทางของผีและพราหมณ์มากกว่า เพราะรากฐานเดิมของชาวอีสานจะเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณ เปรต เทวดาอารักษ์ต่างๆ ที่เชื่อกันว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คน ชาวอีสานเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีที่มองไม่เห็นตัวจะมีอิทธิพลต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายความอุดมสมบูรณ์ภาวะความแห้งแล้ง น้ำท่วม ความแปรปรวนทางสภาวะอากาศ ฤดูกาลต่าง ๆ ย่อมมาจากเทวดาอารักษ์ ผีปู่ตา ผีตาแฮกทั้งนั้น ดังนั้นพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงวนเวียนอยู่กับเรื่องผีโดยมีพ่อกะจ้ำหรือตาจ้ำเป็นผู้นำทางพิธี

ต่อเมื่อศาสนาพุทธเข้ามาสู่ประเทศไทยและดินแดนอีสาน ความเชื่อและพิธีกรรมจึงได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดยได้นำเอาพิธีกรรมศาสนาเข้าไปประสมประสาน มีพระสงฆ์องค์เจ้าเข้าไปมีส่วนร่วม มีพระเป็นผู้นำในบางพิธี เช่น บุญเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น แต่หากพิจารณาให้ดีแล้วส่วนใหญ่ยังมีนักปราชญ์หมู่บ้าน (พ่อกะจ้ำทายกวัด) เป็นผู้นำและจะเอนไปทางแนวของพราหมณ์และผีมากกว่า

ด้วยเหตุที่แนวปฏิบัติส่วนใหญ่ ไน้มไปทางพราหมณ์และผีมากกว่านั่นเอง พระผู้ประสงค์จะเดินตามแนวพุทธอย่างเคร่งครัดจึงต้องเดินทางจากภูมิลำเนาหมู่บ้านของตนเอง เพราะไม่อาจทนร่วมพิธีที่เอาพราหมณ์และผู้เป็นที่ตั้งจนลืมหือกลบแนวของพุทธไปหมด ท่านจึงจาริกหาอาจารย์ผู้เดินตามพุทธจริงๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นสายปฏิบัติ เช่น สายของหลวงปู่มั่น หลวงปู่ฝั้น เป็นต้น ซึ่งเป็นพระสายปฏิบัติดังกล่าวท่านจะไม่ทำบุญช่าชะ บุญข้าวจี บุญข้าวสาก และอีกหลาย ๆ บุญที่เป็นแนวคิดของพราหมณ์และผีชัด ๆ

ค. ด้านศีลธรรม

ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนและหลักปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสะท้อนถึง เจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้น “ศีล” เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจาเป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรง อยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น และแก่ความสุขแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจการที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป ศีลพื้นฐานหรือขั้นต้นที่สุด คือเบญจศีล ๕

(๑) เบญจศีล

พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานก็คือศีลห้า หรือเรียกว่า เบญจศีล แปลว่า ศีลห้า หมายถึง การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ๕ ประการ บางทีเราก็เรียกว่า มนุษยธรรม ได้แก่ธรรมสำหรับมนุษย์ เพราะทำให้มนุษย์มีความประพฤติที่แตกต่างไปจากสัตว์ ซึ่งทำให้มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์ มนุษย์เรานั้น ถ้าจะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์แล้ว จำต้องประพฤติอยู่ในศีลธรรมนี้อย่างสม่ำเสมอ หากขาดไปข้อใดข้อหนึ่งก็แสดงว่าขาดความเป็นมนุษย์ไปทุกขณะ ลดความเป็นมนุษย์ลงไปทุกที ถ้าผู้ใดไม่มีมนุษยธรรมเลย ความเป็นมนุษย์ก็หมดไปก็มีสภาพคล้ายความเป็นสัตว์ลงไปทุกที

ศีลนั้นคืออะไร พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระเจ้ากล่าวไว้ใน ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามัคค์ ว่า “เจตนา ชื่อว่าศีล สังวร ชื่อว่าศีล การไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล” ศีล ๕ หรือเบญจศีล ประกอบไปด้วย

(๑) ปาณาติปาตา	เวรมณี	การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
(๒) อทินนาทานา	เวรมณี	การงดเว้นจากการลักทรัพย์
(๓) กาเมสุมิจจารา	เวรมณี	การงดเว้นจากการผิดประเวณี
(๔) มุสาวาทา	เวรมณี	การงดเว้นจากการพูดเท็จ
(๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา	เวรมณี	การงดเว้นจากการดื่มสุราเมา

การรักษาศีล ๕ มีความมุ่งหมายในการป้องกันรักษาตนไม่ให้เสียหาย เพราะว่ามีศีลนั้น แปลว่า ปกติ คือหมายความว่า ถ้าผู้ใดมีศีล คนผู้นั้นก็จะปกติ คือเป็นคนที่มีความประพฤติดี

^๑ ขุ.ป. (ไทย) ๓๑ / ๓๕ / ๖๐.

งาม ไม่มีความประพจน์ที่ผิดปกติ เพราะว่าลักษณะปกติของคนนั้น จะไม่มีการพรากรชีวิตของสิ่งมีชีวิต จะไม่มีการลักเล็กขโมยน้อย จะไม่มีการผิดประเวณี จะไม่มีการพูดปดมดเท็จ จะไม่มีการเสพล้างเสพล้าง นี่คือนิยามของคนที่มีศีล จะมีความเป็นปกติอยู่ตลอดเวลา สำหรับคนที่ไม่ปกติเขาก็จะมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับคนปกติ

ในการรักษาศีลห้า นั้น มีความมุ่งหมายว่ารักษาศีลห้าให้เป็นคนมีศีล หรือให้ตนเองเป็นคนที่มีความประพฤติเป็นปกติ ป้องกันตนเองไม่ให้เสียหาย เพราะทางที่ตนจะเสียหายนั้น ก็เนื่องมาจากการกระทำชั่วของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความชั่ว ๕ อย่างที่ห้ามห้าไว้ ในศีล ๕ ลอนิกทบทวนดูก็ได้ บรรดาคนที่มีความผิดหวัง พังทลายในชีวิตไปแล้วมากมาย ล้วนแต่เสียไปใน ๕ ทางเหล่านี้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง วิธีแก้ก็คือหัดมาปรับปรุงนิสัยของตนโดยการรักษาศีล ๕ ตามทางที่พระพุทธศาสนาได้ชี้แนะแนวทางเอาไว้

การรักษาศีล คือ การดำรงเจตนางดเว้นจากการกระทำความผิดดังท่านบัญญัติไว้ คือ เรื่อง ตั้งใจงด ตั้งใจเว้น ตั้งใจไม่ทำ ต้องมีความตั้งใจกำกับไว้เสมอ ไม่ใช่เพราะมีเหตุอื่นบังคับตน จึงไม่ทำผิด แต่หากไม่เพราะตนได้ตั้งใจไว้ว่าจะงดเว้น ความตั้งใจดังว่านี้ ศัพท์ทางศาสนาว่า วิริยิ แปลว่า การงดเว้นที่ประกอบไปด้วยเจตนา

เบญจศีล คือ ศีล ๕ นี้ เป็นหลักควบคุมความพฤติกรรมเบื้องต้นของมนุษย์ เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับให้มนุษย์ตั้งอยู่ในคุณธรรมเพื่อให้ก้าวหน้าต่อไปในการประ พฤติความ คืออย่างอื่นยิ่งๆ ขึ้นไป เหมือนคนเราจะเขียนหนังสือได้ดี ตรงและสวยงาม เริ่มแรกจำต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นหลักเขียนไปตามเส้นนั้นก่อน ตัวอักษรที่ปรากฏจะตรงดีและมีระเบียบเรียบร้อยหาไม่แล้วก็สามารถเขียนให้ตรงโดยไม่ต้องอาศัยเส้นบรรทัดได้ แม้การประพฤติธรรม การทำความดีก็ฉนั้นเหมือนกันกล่าวคือ เริ่มแรกจำเป็นต้องอาศัยอะไรสักอย่างเป็นหลักเพื่อให้เกิดความมั่นคงและเป็นพื้นฐาน ศีล ๕ ประการนี้สามารถเป็นหลักเช่นนั้นได้ หาไม่แล้ว จิตใจอาจไม่มั่นคงและคอยแต่จะเอนเอียงเข้าหาทุจริตได้ แต่เมื่อประพฤติเบญจศีลจนเป็นปกตินิสัยแล้ว ก็อาจประพฤติธรรมความดีอื่นๆ ได้ดีและยั่งยืนไม่ผันแปร

ถ้าชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าไม่อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม โอกาสของการที่จะรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาจากโลกภายนอกก็มีมากขึ้น เมื่อรับเอามาแล้วหากมีการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีก็จะเจริญมากขึ้น หากรับเอามาทั้งหมดไม่ปรับเปลี่ยนบางอย่างก็จะก่อให้เกิดผลเสียทางด้านศีลธรรม ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมก็พลอยที่จะมีผลกระทบตามมา คือมีการหลงลืมหรือเลิกประพฤติปฏิบัติกันอีกต่อไป จะทำให้เกิดผลเสียต่อชนรุ่นหลังจะไม่เหลือประเพณีฮีตสิบสองที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องให้เห็นอีกต่อไป

(๒) ธรรม

ก. บุญกิริยาวัตถุ ๓

๑) ทาน การให้ การบริจาค การเสียสละ ซึ่งได้รับการสรรเสริญไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่าเป็นธรรมที่สำคัญข้อหนึ่ง ความจริงแล้ว การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นนั้น ทานก็เป็นเพียงธรรมะขั้นต้นเท่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ผู้ที่แรกจะนับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงแสดงอนุปพพิกขา ๕ ซึ่งมีทานกลายเป็นข้อแรก^๒ ในบุญกิริยาวัตถุ ๓ มีทานมัยเป็นข้อแรก^๓ ในสังคหวัตถุ ๔ ก็มีทานเป็นข้อแรก^๔ และนอกจากนี้ ทานยังเป็นข้อแรกในบารมี ๑๐^๕ ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติสู่ความหลุดพ้นเพื่อความเป็นพระอรหันต์หรือพระพุทธเจ้าบุคคลจะต้องปฏิบัติธรรมข้อทานตั้งแต่เริ่มแรก ที่เดียว

เพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องของทาน ก่อนอื่นควรทราบความหมายที่ปรากฏในทางพระพุทธเจ้าศาสนาเสียก่อน ทั้งนี้ เพื่อจะได้ทราบและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและมีเป้าหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้นไป จึงขอความหมายของทานในพระพุทธศาสนากล่าวไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๕ ได้ให้ความหมายของทานไว้ว่า “ทาน” หมายถึง การให้ สิ่งที่ให้ ทาน ในทานนั้นมีพรรณนาไว้โดยนิพพจนะว่า ทิยติ เอเตนาติ = ทาน พัสคฺนัณฺ ๗ มีข้าวน้ำเป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายยอมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินี้ จึงชื่อว่าทาน ธรรมชาติเป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุอันแห่งบุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามิไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่าทาน”^๖ ทาน หมายถึง การให้สิ่งที่ให้ ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น^๗

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๔ / ๒๗/ ๓๒.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๒๘ / ๒๓๐.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๑๔๐ / ๑๖๗.

^๕ บ.พุทธ (ไทย) ๓๓/ ๑ / ๔๑๔.

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๓๕.

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, สุขานพลอยชม รวบรวม พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕๖.

๒) คีล การรักษาสภาพปกติ ไม่ละนองทางกาย วาจา ใจ คีลที่มราวาสควรปฏิบัติรักษา คือคิล ๕ ได้แก่ (๑) สิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่มิคุณค่าไม่ควรเบียดเบียน ช่มเหง และทำลายคุณค่าความเป็นอยู่ของเขาให้ตกไป (๒) สิ่งของของใคร ๆ ก็รับ ไม่ควรทำลายจนเลย จี๋ ปล้น เป็นต้น อันเป็นการทำลายสมบัติ และทำลายจิตใจผู้อื่น (๓) ลูกหลาน สามี ภรรยา ใคร ๆ ก็รักสงวนอย่างยิ่ง ไม่ปรารถนาให้ใครมาล่วงเกินเป็นการทำลายจิตใจของผู้อื่นอย่างหนัก และเป็นบาปไม่มีประมาณ (๔) มุสา การโกหกพกลม เป็นการทำลายความเชื่อถือของผู้อื่นให้ขาดสะบั้นลงแม้เจตนาเขาก็ไม่พอใจคำหลอกลวงให้ผู้อื่นเสียหาย (๕) สุรา ยาเสพติด เป็นของมีนเมาและให้โทษ ทำลายสุขภาพร่างกายและจิตใจอย่างยิ่งเป็นการทำลายตัวเอง และผู้อื่นไปด้วยในขณะเดียวกัน หากบุคคลใดได้ปฏิบัติรักษาคิล ๕ ข้อนี้นี้ได้ก็จะเกิดอานิสงส์ของคิล ๕ ดังต่อไปนี้

- (ก) ทำให้อายุยืน ปราศจากโรคภัยเบียดเบียน
- (ข) ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่จะปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย
- (ค) ลูก หลาน สามี ภรรยา อยู่ด้วยกันอย่างเป็นผาสุก ไม่มีผู้คอยล่วงล้ำลำกราย
- (ง) พุทธะไรก็มีคนเคารพเชื่อถือ คำพูดมีเสน่ห์ เป็นที่จับใจ ไพเราะด้วยสัจด้วยศีล
- (จ) เป็นผู้มั่งคั่งปัญญาคดี และเฉลียวฉลาด ไม่หลงลืม เหมือนคนบ้าไม่มีสติ^๕

๓) ภาวนา แปลว่า การเจริญ การอบรม การทำให้มีให้เป็นขึ้น หมายถึง การทำจิตใจให้สงบและทำปัญญาให้เกิดขึ้น ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตไปตามแบบที่ท่านกำหนดไว้ ซึ่งเรียกชื่อไปต่างๆ เช่น การบำเพ็ญกรรมฐาน การทำสมาธิ การเจริญภาวนา การเจริญจิตภาวนา ภาวนาในทางปฏิบัติท่านแบ่งไว้ ๒ แบบใหญ่ๆ คือ

(๑) สมถภาวนา การอบรมจิตใจให้สงบ ซึ่งได้แก่สมถกรรมฐานนั่นเอง เรียกว่า จิตภาวนา ก็ได้

(๒) วิปัสสนาภาวนา การอบรมปัญญาให้เกิดขึ้น ซึ่งได้แก่วิปัสสนากรรมฐานนั่นเอง เรียกว่าปัญญาภาวนา ก็ได้ ภาวนาเป็นบุญอย่างหนึ่ง เรียกว่าภาวนามัย คือบุญที่เกิดจากการภาวนา^๖

คุณธรรม คือ รากฐานของพฤติกรรมที่ดี และถูกต้อง บุคคลไม่อาจมีความยุติธรรม ซื่อสัตย์สุจริต หรือสัจจะอย่างยั่งยืน หากขาดคุณสมบัติข้อนี้ การสร้างระบบคุณธรรมให้เกิดขึ้นในประเทศก็ยากจะทำได้ ไม่ว่าประเทศใดก็ตามจะเขียนกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรละเอียดเพียงใดก็ตาม ระบบคุณธรรมไม่อาจเกิดขึ้นได้เพราะตัวหนังสือ แม้ว่าการเขียนขึ้นมาเป็นตัวหนังสือนี้มี ความจำเป็นและสำคัญ เพราะกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นสามารถจะ

^๕ อจ. อญฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๑๐๕-๑๑๑.

^๖ อจ. จตุก. (ไทย) ๒๑/๔๑/๖๘.

ดีความได้ และการดีความก็ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ดีความ ด้วยเหตุนี้ หากผู้ดีความขาดคุณสมบัติ เรื่องคุณธรรม หรือมีน้อย โอกาสที่จะดีความเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดด้วยความอคติ หรืออิงผลประโยชน์ก็เกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก การที่จะสร้างจิตสำนึกในเรื่องนี้ขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยการฝึกฝน ด้วยจิตใจที่มั่นคง ไม่วอกแวกต่อผลประโยชน์ (ลาภ ยศ ชื่อเสียง ตำแหน่ง อำนาจ หรือเงินทอง) ที่ ล่อหรือรออยู่ข้างหน้า

ปัจจุบันสังคมไทยยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลในชาติไม่ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อนานาชาติ ความซื่อสัตย์ ความเชื่อมั่นในตนเอง เนื่องจากคุณภาพในการทำงานของบุคคลขึ้นอยู่กับคุณลักษณะดังกล่าว ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนให้มีความตระหนักต่อสังคมสูงจะช่วยให้มีการพัฒนามีการปรับตัวได้ดี ยอมรับบทบาททางบวกในสังคม และปรับตัวได้น้อยลง จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ด้านความมีคุณธรรมจริยธรรม

วิกฤตทางศีลธรรมในปัจจุบัน โดยตัวมันเองย่อมสะท้อนให้เห็นถึงวิกฤตที่กำลังเกิดแก่สถาบันทางศีลธรรมและแนวทางการแก้ปัญหาศีลธรรมในสังคมไทย トラバドที่ยังไม่มีปฏิรูป สถาบันทางศีลธรรมทั้งเก่าและใหม่ ขณะเดียวกันก็ยังใช้กระบวนการทัศน์เดิม ๆ ในการแก้ปัญหา ศีลธรรม ย่อมเป็นไปได้ยากที่สังคมไทยจะฝ่าฟันวิกฤตทางศีลธรรมไปได้ สภาพการณ์ใน ปัจจุบันกำลังเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีทั้งในเชิงสถาบันและกระบวนการทัศน์ ทั้งนี้โดย เริ่มต้นจากการเสริมสร้างพลังทางศีลธรรมระดับบุคคล แล้วเชื่อมโยงกับการเสริมสร้างพลังทาง ศีลธรรมระดับสังคม เพื่อผลักดันให้เกิดสภาพแวดล้อมและระบบสังคมที่เกื้อกูลต่อวิถีชีวิต จิตสำนึก และความสัมพันธ์ที่ดีงาม ด้วยวิธีนี้เท่านั้นที่สังคมไทยจะมีพลังจนสามารถฝ่าฟันวิกฤต ศีลธรรมไปได้ในที่สุด

๔.๒ ผลจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีอิทธิพลสองจากเหตุปัจจัยภายนอก

ผลด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่

ระยะเวลาที่ผ่านมาวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ จากโลกตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามาใน ประเทศไทย จังหวัดขอนแก่นเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเพณี วัฒนธรรมใหม่แบบชาวตะวันตกจึงแผ่เข้าได้อย่างรวดเร็ว ประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ กำหนด มีทั้งดี และไม่ดี สร้างสรรค์ และทำลาย จึงเป็นเหตุปัจจัยทำให้ประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่ เดิมเปลี่ยนแปลงไป จะมากหรือน้อยจึงเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษา ประเพณีวัฒนธรรมใหม่ที่กำหนด พฤติกรรมชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าปัจจุบัน ประกอบด้วย

- (ก) ค่านิยมเกี่ยวกับความสวยงาม
- (ข) ศิลปะการบันเทิง
- (ค) ค่านิยมด้านรักสนุกสนาน
- (ง) บริโกลสิ่งของ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย
- (จ) การดำรงชีวิตที่ต้องแข่งขันกันทำงาน มีความรีบเร่งขึ้น
- (ฉ) นิยมความสะดวกสบาย
- (ช) การขยายตัวทางการศึกษา
- (ซ) เทคนิคการผลิตแบบตะวันตก คือ ระบบเศรษฐกิจแบบเสรี

การติดต่อกับประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ ติดต่อกับได้หลายประการ เช่น โดยการค้าขาย เช่น โดยทางฝ่ายตัวแทนรัฐบาล หรือนักธุรกิจค้าเอกชน ความสัมพันธ์ทางการทูต การแข่งขัน กีฬานานาชาติ กีฬาอาชีพ โดยการส่งผู้คนของเราออกไปศึกษาเล่าเรียนในประเทศตะวันตกกลับเข้ามา โดยสื่อมวลชน สื่อบันเทิงต่าง ๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่า ผลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีวัฒนธรรมชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย ผลที่เกิดจากภายในเทศบาลตำบลเมืองเก่าเองและผลที่เกิดจากภายนอก เทศบาลตำบลเมืองเก่า สำหรับผลที่เกิดจากภายในเทศบาลตำบลเมืองเก่า ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ การยอมรับในสิ่งใหม่ของชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า และลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลทางการศึกษาของประชาชนชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า สำหรับผลภายนอกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ประชากรของชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า การกระจายและการผสมผสานทางประเพณีวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก การสื่อสารมวลชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคที่ดีขึ้น และที่สำคัญคือการท่องเที่ยว

ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง จะมีทั้งในด้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์และก่อให้เกิดการสูญเสีย สำหรับด้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า ได้แก่ ประชาชนเทศบาลตำบลเมืองเก่ามีสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่ในด้านที่ก่อให้เกิดการสูญเสีย นั่นคือ สภาพความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น หรือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ต่างมีความรักความเอื้ออาทรน้อยลงแต่สำหรับคนที่เป็นคนในเทศบาลตำบลเมืองเก่าดั้งเดิมยังคงมีความรักความสามัคคีกันเช่นเดิมและที่สำคัญคือการที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลง

๔.๓ ผลการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีดลิบสองจากสาเหตุปัจจัยภายใน

สาเหตุปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีดลิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น คือชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า มีความเชื่อต่อประเพณีฮีดลิบสองที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาดังนี้

เชื่อว่าประเพณีที่คนโบราณได้รักษาไว้มีประโยชน์ต่อชุมชนโดยเฉพาะประเพณีฮีดลิบสอง^{๑๑} ประเพณีเป็นเรื่องของความประพฤติกของกลุ่มชน ยึดถือเป็นแบบแผนสืบทอดกันมานาน ประเพณี กับ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กลุ่มชนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้น เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเป็นมรดก คนรุ่นหลังจะต้องรับไว้ และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นๆ ด้วย

ประเพณี มีผลทั้งทางด้านจิตใจและการดำรงชีพ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติทำให้คนมีความเชื่อยึดถือปฏิบัติแล้วพัฒนาจนกลายมาเป็นประเพณี^{๑๒} เช่น เห็นต้นไม้ที่ใหญ่มาก ๆ ชาวบ้านเชื่อว่ามีเหล่าเทวดารักษาอาศัยอยู่ มีการบวงสรวง บูชาด้วยดอกไม้ เป็นต้น ซึ่งอาจจะมี ความเชื่อที่แตกต่างกันบ้าง จึงกล่าวอาจได้ว่าประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ ฉะนั้น ประเพณี จึงเป็น ความประพฤติกของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบทอดกันมาจนเป็นแบบเดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะคนรุ่นหลังช่วยกันรักษาไว้ แม้จะมีสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา ก็ ถือว่าเป็นการเสริมสร้างสิ่งเก่าที่ถือปฏิบัติมา และสามารถปฏิบัติให้กลมกลืนเข้ากันได้

๔.๔ ประเพณีฮีดลิบสองที่เปลี่ยนแปลงในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาพบว่า ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประเพณีฮีดลิบสองมีการเปลี่ยนแปลงไปบางส่วน จากความเชื่อเดิมที่ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า ยึดถือประพฤติกปฏิบัติตลอดมา ในปัจจุบันนี้ปรากฏว่าประเพณีฮีดลิบสองดังกล่าว ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบ วิธีการไป คือ

บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ หรือเดือนสอง ระยะเวลาที่ผ่านมาประชากรชาวเทศบาล ตำบลเมืองเก่าส่วนมากประกอบเกษตรกรรม คือการทำนาเป็นอาชีพหลัก จึงมีลานไว้เพื่อนวดข้าว ชาวเทศบาลเมืองเก่ามีความเชื่อตามโบราณเหมือนกับชาวบ้านอีสานทั่ว ๆ ไป จึงได้มีสถานที่นวดข้าวเรียกว่า “ลาน” การนำข้าวที่นวดแล้วมากองให้สูงขึ้นเรียกว่า “คูณลาน” ตลอดเวลาที่ผ่านมาเขต

^{๑๑} สัมภาษณ์ พ่อใหญ่จารย์คำมาช หาญสุริย์ (พ่อใหญ่ดีหลาย) ปราชญ์ชาวบ้าน อายุ ๗๐ ปี ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พ่อใหญ่สี คำพูน ปราชญ์ชาวบ้าน อายุ ๗๗ ปี ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๒.

ตำบลเมืองเก่ามีอาชีพทำนาเป็นหลักและต้องการจะทำบุญด้วยการบำเพ็ญทาน ถือสืตสิบสองเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อเป็นการดำรงไว้ และปลูกฝังวัฒนธรรมที่ดีงานให้แก่เยาวชนคนรุ่นหลัง จึงได้จัดให้ลานข้าวเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า “บุญคูณลาน” โดยกำหนดเอาเดือนยี่หรือเดือนสองเป็นเวลาทำ เพราะมีกำหนดทำเอาในเดือนยี่นี้เอง จึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนยี่”

การทำบุญคูณลานแบบโบราณนั้น ชาวบ้านจะทำเฉพาะลานส่วนตัว หรือครอบครัวของตน ในหมู่บ้านหนึ่งจึงมีการทำแทบทุกครัวเรือน อยู่ที่ว่าเจ้าของบ้านในปีนั้นจะได้ผลผลิตมากหรือน้อย สภาพดินฟ้าอากาศเป็นอย่างไร ฝนดีหรือสภาพอากาศแห้งแล้ง ถ้าได้ผลผลิตมากก็อาจจะจัดการทำบุญแล้วเชิญญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านมาร่วมงานเพื่อจะได้เป็นมงคลแก่ตนและครอบครัว แต่ถ้าปีไหนได้ผลผลิตน้อยก็อาจจะจัดขึ้นมีเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเดียวกันร่วมงาน

แต่ในปัจจุบันนี้ประเพณีดังกล่าวรูปแบบการปฏิบัติเปลี่ยนไป โดยรูปแบบก็คือ เมื่อเสร็จฤดูเกี่ยวข้าว ก็จะกำหนดวันทำบุญ โดยจะมาร่วมกัน ด้วยการนำข้าวไปรวมกันที่ใดที่หนึ่ง ส่วนมากก็จะกำหนดสถานที่ทำบุญเป็นที่วัดเป็นส่วนมาก เช่น ที่บ้านสะอาด ชาวบ้านจะรวมกันทำบุญที่วัด ข้าวที่นำออกมารวมกันนั้นก็แล้วแต่ศรัทธาไม่ได้กำหนดว่าจะเป็นคนละกี่ถัง ส่วนหนึ่งก็จะถวายให้วัด ส่วนหนึ่งชาวบ้านก็จะนำกลับไปทำพันธุ์เพื่อเพาะปลูกต่อไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งข้อดีและข้อเสียคือ ส่วนที่ปรับตัวได้ ก็คือทำให้สะดวกรวดเร็ว จากการใช้เครื่องจักรเครื่องอำนวยความสะดวกที่เกิดจากเทคโนโลยีใหม่ๆ และไม่ต้องใช้แรงงานสัตว์ซึ่งถือว่าเป็นการทรมานสัตว์ ส่วนที่ปรับตัวไม่ได้ก็คือ ลงทุนมาก เนื่องจากต้องซื้อเครื่องจักรเครื่องยนต์มาใช้ทำให้สิ้นเปลืองมากขึ้น

บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม ข้าวจี เป็นอาหารชนิดหนึ่งของคนอีสาน เป็นการเอาข้าวเหนียวที่นึ่งสุก หรือข้าวเหนียวที่ค้างคืน มาปิ้งมาอังข้างไฟเพื่อให้กรอบ ร้อน แล้วก็กินได้ การปิ้งข้าวโดยส่วนมากจะนิยมในหน้าหนาวขณะที่นั่งผิงไฟ เพราะในหน้าหนาวชาวอีสานจะก่อกองไฟ นั่งล้อมกองไฟเป็นกลุ่ม ๆ หรือบ้านแต่ละหลังจะนั่งผิงไฟร่วมกันในครอบครัว เพื่อให้ร่างกายบรรเทาจากความหนาวเย็นของอากาศ ขณะนั่งก็จะนิยมเอาข้าวที่เหลือรับประทานจากตอนเย็นคือข้าวที่ติดกล่อ่งข้าว และเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จใหม่ๆ โดยธรรมชาติของข้าวใหม่ก็มีกลิ่นหอมอยู่แล้ว ในขณะที่นั่งผิงไฟอยู่นั้นก็เอาข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วมาปิ้งโรยเกลือทาไข่ไก่ นำมาอังไฟหรือนำมาอังไฟให้เกรียมก็ถือว่าสุกแล้วและรับประทานได้ เพราะอุปนิสัยเนื้อแท้ของคนอีสานแล้วเป็นคนที่ยืนและช่างคิดอยู่แล้ว และต่อมาได้นำข้าวจินี้ไปถวายพระเพื่อให้ทานได้ฉันทร้อน ๆ การนำไปถวายพระสงฆ์ถือว่าเป็นการทำบุญ เช่นเดียวกับการใส่บาตรพระสงฆ์ในตอนเช้า หรือ

การถวายสิ่งของต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ การนำข้าวจีไปถวายพระจึงได้กลายมาเป็นประเพณีงานบุญข้าวจีมาจนถึงทุกวันนี้

ในเทศบาลตำบลเมืองเก่าปัจจุบันนี้ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสามในทุกหมู่บ้านได้เลิกไป เพราะ^{๑๑} ชาวบ้านส่วนมากหาโอกาสที่ชาวบ้านจะมานั่งผิงไฟเหมือนแต่ก่อนนั้นแทบจะไม่มี เมื่อฤดูหนาวย่างเข้ามาเยือนชาวบ้านก็จะจัดหาเสื่อกันหนาวมาใส่ ซึ่งหาได้ง่าย แทนการก่อกองไฟผิง ซึ่งเป็นการยาก ที่จะต้องเตรียมฟืน ถ่านเพื่อเป็นเชื้อเพลิง อีกอย่างไม้ที่จะทำฟืนก็หายาก ทรัพยากรป่าไม้ก็ลดลงเรื่อย ๆ เวลาที่จะมานั่งผิงไฟ บั้งข้าวเหมือนแต่ก่อนนั้นน้อยมาก สาเหตุมาจากหน้าที่การงานประจำวัน การประกอบธุรกิจเพิ่มมากขึ้น ทำให้เหนื่อยเมื่อยล้า ประกอบกับต้องนอนดึก การที่จะทำให้บุคคลตื่นแต่เช้าเหมือนแต่ก่อนไม่มี

ข้าวจีดังกล่าว ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปในรูปแบบการหารายได้ของคนในชุมชนบางครอบครัว ด้วยการปั้นข้าวเหนียวลักษณะแบนกลมบั้งให้สุกปรุงด้วยเครื่องปรุงต่างๆ เพื่อเป็นการเชิญชวนให้นำรับประทาน เพื่อเป็นอาหารทางเลือก ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้คือ แจ่วบอง ในราคาถูกทั้งตอนเช้า และเย็น จะเห็นได้แทบทุกหมู่บ้านในเทศบาลตำบลเมืองเก่า

บั้งไฟ คือ การนำเอาดินประสิว (คนอีสานเรียกว่าจีเจีย) มาโขกหรือบดผสมกับถ่านให้แหลกละเอียด (คนอีสานเรียกว่าหมื่อ) แล้วบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่อัดให้แน่น แล้วเจาะรูตามยาว เพื่อเป็นที่จุดเชื้อเพลิง แล้วใส่หาง จึงเรียกว่า บั้งไฟ

บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสานอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการขอฟ้าฝนอันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน โดยที่ส่วนใหญ่แล้วคนอีสานมีอาชีพในด้านกสิกรรมเป็นหลัก คนโบราณอีสานทั่วไปเชื่อว่า การเอาบุญบั้งไฟในเดือนหกนั้น เกิดจากความเชื่อที่ว่า พระยาคนดาก (นางคก) ได้ทำสัญญาสงบศึกกับพระยาแถน หลังจากที่ต่อสู้กันแล้ว พระยาแถนเกิดพ่ายแพ้และยอมเป็นเมืองส่วย (เมืองขึ้น) จะมอบบรรณาการด้วยการแต่งฝนฟ้าให้ทุกปี ซึ่งพอเมื่อถึงเดือนหก คนในเมืองมนุษย์ก็จะจุดบั้งไฟขึ้นไปเตือนพระยาแถนเพื่อให้รู้ว่าถึงฤดูทำนาแล้วการทำบุญให้ทานและมีความเกี่ยวข้องกับบั้งไฟ เรียกว่า “บุญบั้งไฟ” อีกอย่างหนึ่งที่ท่านเรียกว่า “บุญเดือนหก” เพราะมีกำหนดทำกันในเดือนหก

นอกจากนี้ บางท้องถิ่นถือว่าการจุดบั้งไฟเพื่อเหตุผลดังกล่าวแล้ว ยังถือว่าเป็นการเสี่ยงทายว่าฟ้าฝนปีนี้เป็นอย่างไร โดยการสังเกตจากบั้งไฟที่จุด หากว่าบั้งไฟขึ้นดีไม่มีเหตุขัดข้องก็ถือว่าฟ้าฝนในปีนี้ ดี แต่ทว่าบั้งไฟไม่ขึ้นหรือมีอุปสรรคถือว่าฟ้าฝนในปีนั้นไม่ค่อยจะดี และมักจะมี

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสุเมธธรรมสาร อายุ ๗๕ พรรษา ๑๕ เจ้าอาวาสวัดกลางบุรี ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

การห้ามเอาช่างที่ทำบั้งไฟที่ไม่ขึ้นโยนลงบ่อโคลน เป็นการลงโทษและเป็นที่สนุกสนาน เกี่ยวกับประเพณีความเชื่อในเรื่องนี้ ชาวอีสานได้ปฏิบัติเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก ยังคงมีการยึดถือปฏิบัติอยู่เป็นบางหมู่บ้าน เช่น ที่บ้านกุดกว้าง บ้านคอนบม ถึงเดือนหกชาวบ้านจะร่วมกันจัดกิจกรรม เช่น ไขว้ปี่ตา (ภูมิเจ้าที่รักษาหมู่บ้าน) แล้วจัดให้มีการจุดบั้งไฟในกิจกรรมนี้ด้วย พร้อมกับเป็นการขอฟ้าฝน เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการเสี่ยงทายว่าฟ้าฝนปีนี้จะเป็นอย่างไ โดยการสังเกตจากบั้งไฟที่จุด หากว่าบั้งไฟจุดแล้วขึ้นดีไม่มีเหตุขัดข้องก็ถือว่าฟ้าฝนในปีนี้ดี แต่ทว่าบั้งไฟไม่ขึ้นหรือมีอุปสรรคถือว่าฟ้าฝนในปีนั้นไม่ค่อยจะดี ผู้ร่วมกิจกรรมก็มักจะมีการห้ามเอาช่างที่ทำบั้งไฟ หรือเจ้าของบั้งไฟที่ไม่ขึ้นโยนลงบ่อโคลน ใกล้เคียง ๆ นั่งร้านที่ทำไว้จุดบั้งไฟ เป็นการลงโทษและเป็นที่สนุกสนาน เกี่ยวกับประเพณีความเชื่อในเรื่องนี้ ชาวตำบลเมืองเก่าได้ปฏิบัติเป็นประเพณีมาตลอดมิได้ขาด

การทำบุญบั้งไฟในเทศบาลตำบลเมืองเก่า มีสาเหตุที่ไม่อำนวยความสะดวกต่อการจัดการประการสำคัญ คือ^{๑๔} บริเวณแถบนี้อยู่ใกล้กับการจราจรทางอากาศการขึ้นลงของเครื่องบิน การจัดงานบุญบั้งไฟที่ใหญ่โตให้เป็นที่รู้จักของชนส่วนมากอย่างเช่นในจังหวัดยโสธรนั้นไม่มี คงมีแต่เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น และทำเฉพาะเป็นประเพณีเท่านั้น ไม่มีการจัดบุญบั้งไฟที่เป็นการแข่งขันเพื่อการพนันแต่อย่างใด ส่วนประเพณีฮีดสิบสองอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ชาวตำบลเมืองเก่ายังคงยึดปฏิบัติด้วยดีเสมอ

การเปลี่ยนแปลงที่ผิดไปจากเดิมประเพณีบุญบั้งไฟ ในเทศบาลตำบลเมืองเก่า คือ

- (๑) ส่วนมากจัดตามฤดูกาล ส่วนน้อยเลยไปถึงเดือนเจ็ด
- (๒) ผิดไปจากแนวความเชื่อเดิม คือ จุดเพื่อขอฝน แต่ปัจจุบันการจุดบั้งไฟเป็นแอมแฝงด้วยการพนัน
- (๓) บั้งอัลดินประสิดเดิมใช้บั้งไม้ไผ่ที่แตกง่ายไม่ค่อยจะอันตราย แต่ปัจจุบันใช้บั้งเหล็กจุดแล้วถ้าขึ้นก็สูง ชนະผู้อื่น แต่ถ้าแตกถูกใครคนใดคนหนึ่งอันตรายถึงชีวิต
- (๔) ไม่ค่อยเป็นที่นิยม ในตำบลเมืองเก่าหลายหมู่บ้านไม่จัดบุญประเภทนี้เลย

๔.๖ สรุปผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีดสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ พระลัษรรักษา อายุ ๕๔ ปี ๑๐๘ หมู่ ๑๐ บ้านคอนบม สมาชิกเทศบาลตำบลเมืองเก่า ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๒.

เมื่อกล่าวโดยรวมสังคมมนุษย์นั้นไม่ได้อยู่ในสภาพที่หยุดนิ่ง หากแต่จะเคลื่อนไหวตลอดเวลา ดังนั้นแนวโน้มโดยทั่วไปของสังคมจึงอยู่ในสภาพที่จะเปลี่ยนแปลงประเพณีวัฒนธรรมอยู่เสมอ โดยความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณีวัฒนธรรมแล้วเราพิจารณาในลักษณะของการเปรียบเทียบความแตกต่างของสิ่งๆ หนึ่งในเวลาต่างกัน การเปลี่ยนแปลงประเพณีวัฒนธรรมจึงเกี่ยวข้องกับเวลาหมายความว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมประเพณีและวัฒนธรรมนี้ เราพิจารณาในแง่การเปรียบเทียบความแตกต่างของสังคมประเพณีและวัฒนธรรมหนึ่งในเวลาที่ผ่านไป

การเปลี่ยนแปลงประเพณีฮิตสิบสองในเทศบาลตำบลเมืองเก่าปัจจุบัน ส่วนมากมีแนวคิดต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮิตสิบสองด้านต่าง ๆ ดังนี้

ประเพณีบางอย่างเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงแล้วทำให้เกิดผลดีมากขึ้นอย่างเช่น บุญคูณลานเปลี่ยนจากการที่ทำกันในลานนวดข้าวของตนเองเฉพาะภายในครอบครัวญาติพี่น้องของตนและบางครั้งอาจจะไม่ได้กระทำเลยเพราะยุ่งยากหลายอย่างเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งภายในและภายนอก เปลี่ยนแปลงมาร่วมกันทำในสถานที่ใดที่หนึ่งปัจจุบัน ส่วนมากก็ทำกันภายในวัดเอาวัดเป็นศูนย์กลาง เรียกว่าบุญ “กุ่มข้าวใหญ่” ชาวบ้านจะมาร่วมกันทุกครัวเรือนเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองกันภายในหมู่บ้าน มีอะไรก็ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

ประเพณีบางอย่างเปลี่ยนไปแล้วทำให้เกิดผลเสียก็มีย่างเช่น บุญเข้ากรรมเมื่อเปลี่ยนไปแล้วทำให้เกิดผลเสียไม่มีสาระเป็นไปทางด้านพระวินัยบัญญัติ แต่จะเน้นไปในด้านการปฏิบัติ สมถวิปัสสนากรรมฐานมากกว่าและที่สำคัญบางที่อาจทำเพื่อหาปัจจัยก่อสร้างวัดถาวรมากกว่าที่จะชำระไว้ซึ่งพระวินัยบัญญัติ

ประเพณีฮิตสิบสองมีการเปลี่ยนแปลงไปบางฮิต คือ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม บุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางประเพณีวัฒนธรรมนั้นจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับปทัสถานอันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ครอบคลุมสังคมนั้นและเมื่อเราพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมประเพณีและวัฒนธรรมก็จะครอบคลุมไปถึงระเบียบกฎเกณฑ์ทัศนคติ ค่านิยม แบบแผนของความสัมพันธ์ สถานภาพและบทบาทกฎหมายต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งการประพฤติปฏิบัติไปตามปทัสถานเหล่านี้จะอยู่ในโครงสร้างของสังคม

บทที่ ๕

สรุปผลวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

เขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีวัดเป็นสถาบันที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน งานตามประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านนิยมจัดขึ้นในบริเวณวัด เพราะเป็นสถานที่กว้างขวางส่วนมากจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องด้วยบุญประเพณีฮีตสิบสอง ที่ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าได้ถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ มาถึงปัจจุบัน

ประเพณีฮีตสิบสอง ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ซึ่งปกติก็มีพระธรรมคำสอนเพื่อยึดเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ คือสิ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ฮีตสิบสองนี้มักจะมีการปฏิบัติกันเป็นประจำเดือน ครบสิบสองเดือนหรือหนึ่งปี จึงเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” แนวทางการประพฤติปฏิบัติตามฮีตสิบสองนับว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะคนจะได้นึกถึงแต่ในสิ่งที่ดีงาม แต่ละเดือนมีแนวทางการปฏิบัติที่มีแต่ความสร้างสรรค์ ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นปฏิบัติบูชา ถือว่าเป็นการบูชาที่ดีที่สุด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฮีตสิบสอง แต่ละประเพณีพอที่จะสรุปได้คือ เบญจศีลเบญจธรรม ศีล ๕ บุญกิริยาวัตถุ ๓ สังคหวัตถุ ๔ อปริหานิยธรรม ทศพิธราชธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนและพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ประเพณีฮีตสิบสองนำมาจากศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก พระพุทธศาสนาแผ่อิทธิพลเข้าไปในดินแดนแถบนี้เมื่อไร กำหนดแนวคิดคำสอนฮีตสิบสองก็น่าจะเริ่มแต่เมื่อนั้น แล้วมีวิวัฒนาการเป็นลำดับขึ้นมา กว่าจะเป็นฮีตสิบสองที่เป็นหลักยึดเหนี่ยว เป็นคติสอนใจของชาวอีสาน ก็น่าจะใช้เวลาพอสมควร ประกอบกับประเพณีดั้งเดิมที่ชาวอีสานมีอยู่ก่อนแล้วซึ่งน่าจะสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงได้ผสมผสานได้อย่างกลมกลืน แล้วกลายมาเป็นฮีตสิบสอง (จารีต) ให้ชาวอีสานได้ประพฤติปฏิบัติตราบเท่าทุกวันนี้

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเขตตำบลเมืองเก่า ประกอบด้วย ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค ปัจจัยด้านนี้แต่ก่อนคงยังไม่มากมายเท่าไร จะเห็นได้จาก

การใช้รถยนต์พาหนะในแต่ละหมู่บ้าน สมัยเมื่อก่อนคนจะเดินไปไหนมาไหน หรือไปบ้านญาติ ส่งข่าวคราวต่าง ๆ ต้องเดิน ระยะใกล้ก็เดินไปได้ ไม่เหมือนปัจจุบันต้องใช้รถเป็นส่วนมากจึงจะไปได้ หรือ จากเดิมที่ไม่เคยมีก็มีเพิ่มเข้ามา เช่น การบริการส่งสิ่งของที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร แต่ก่อนเคยใช้วัวเทียมเกวียนขนพืชพันธุ์ ซึ่งการขนก็ได้เที่ยวละไม่มาก ไม่เหมือนปัจจุบัน ใช้รถบรรทุกแทน แต่ครั้งก็จะบรรทุกได้มาก เป็นต้น แล้วก็ยังมีสาธารณูปโภคอื่น ๆ อีกมากมายในเขตตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เช่น ขยายเครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร บริการตัดผมและเสริมสวย รถเช่า ร้านขายปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช ร้านขายรถจักรยานยนต์ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้างและตกแต่ง สถานีบริการน้ำมัน การขนส่งสินค้า โดยรถบรรทุก เกเบิ้ลทีวี ซูเปอร์มาร์เก็ต การประกันภัย บริการอินเทอร์เน็ต ร้านจัดดอกไม้ ร้านจำหน่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ ร้านจำหน่ายยางรถยนต์ ร้านแว่นตา ร้านขายหนังสือ โรงแรม สถาบันอุดมศึกษาเอกชน นวดแผนไทย ลี้ออกอากาศทางวิทยุชุมชน ห้างสรรพสินค้า เช่น โลตัส บิ๊กซี แมคโคร อู่ซ่อมรถยนต์ จักรยานยนต์

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเขตตำบลเมืองเก่า คือ สภาพทางนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ป่าไม้มีอิทธิพลต่อสภาพของดินฟ้าอากาศ ต่อสรรพสัตว์นานาชนิด หลาย ๆ ท่านคงได้ยินคำพังเพยว่า “ น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ” ป่าเป็นแหล่งอาหาร แหล่งพลังงาน และเป็นอะไรอีกมากมายของมนุษย์ การลดน้อยถอยลงของป่า ทำให้สภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เปลี่ยนไป เช่น ผลไม้ตกตามฤดูกาล สภาพอากาศแห้งแล้ง ผลผลิตทางการเกษตรที่เคยทำได้มากก็ลดน้อยลงกว่าที่เคยทำมา ทั้ง ๆ ที่เนื้อที่ทำการเกษตรก็ทำที่เดิม หรือแม้กระทั่งฤดูหนาวหรือร้อน ก็หนาวหรือร้อนเกิดพิภค การดำเนินชีวิตของมนุษย์ปัจจุบันจึงไม่สอดคล้องกับธรรมชาติที่มีอยู่ มนุษย์ทุกวันนี้นิยมปรับธรรมชาติให้เข้ากับตนเอง ไม่ปรับตนเองให้เข้ากับธรรมชาติ ความเสียหายจึงเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ แม้ว่าเราจะบอกว่าเป็นการพัฒนาให้ดีขึ้นก็ตาม การพัฒนาสิ่งหนึ่งก็เป็นการทำลายอีกสิ่งหนึ่งเช่นกัน อย่างเช่น ต้องการที่ซึ่งเป็นป่าเพื่อสิ่งปลูกสร้าง เราก็ต้องลายป่า ซึ่งมนุษย์ส่วนมากมักอ้างความชอบธรรมว่าตนพร้อมที่จะอยู่กับธรรมชาติ ดังที่กล่าวมาขอมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้

ความเชื่อต่อประเพณีฮีตสิบสองที่ได้สืบทอดกันมากระทั่งปัจจุบัน ชาวตำบลเมืองเก่า ก็มีความเชื่อต่อสิ่งที่คนโบราณเห็นว่าดี ถูกต้อง สมควร ความเชื่อและปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองของชาวตำบลเมืองเก่า จึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตมีลักษณะไปในทิศทางเดียวกัน หมายความว่า ถึงกาลเวลาที่ต้องทำกิจกรรมฮีตสิบสองใด ๆ ร่วมกันคนตำบลเมืองเก่าก็ทำ เช่น บุญเข้าพรรษา ออกพรรษา บุญพระเวศ เป็นต้น จะสังเกตเห็นว่า เมื่อถึงเทศกาลดังกล่าว ไม่มีใครได้แย้งขัดขวาง

ไม่ให้ทำกิจกรรมเหล่านี้เลย หรือแสดงความคิดเห็นว่า สิ่งที่ทำนี้ไม่ดีไม่ถูกต้อง เพราะชาวตำบลเมืองเก่าเชื่อว่าประเพณีที่คนโบราณได้รักษาไว้มีประโยชน์ต่อชุมชน ประเพณีดังกล่าวมีผลทั้งทางด้านจิตใจและการดำรงชีพ ฉะนั้นประเพณีสืบทอดสืบสอง จึงเป็นความประพฤติดของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบทอดกันมาจนเป็นแบบเดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะชาวอีสานช่วยกันรักษาไว้

ผลจากการเปลี่ยนแปลงประเพณีสืบทอดสืบสองที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไปตามกาลเวลา ดังนี้

การหลั่งไหลเข้ามาของประเพณีวัฒนธรรมตะวันตก หรือประเพณีวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และรับประเพณีวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา การเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่ซับซ้อน กับประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งสลับซับซ้อน ลึกซึ้ง เข้าใจได้ยาก ส่งผลให้ละเลยและหลงลืมประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม เด็กยุคใหม่หลงลืมวัฒนธรรมประเพณีไทยซึ่งเป็นสิ่งดีงามไป แต่กลับไปเลียนแบบประเพณีวัฒนธรรมของชาวตะวันตก ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามา เช่นการสื่อสารวิทยุโทรทัศน์ นับเป็นสื่ออันสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้รับข่าวสารเรื่องราวต่างๆ เกิดการเรียนรู้ ยอมรับ และปรับเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมุ่งความทันสมัย ไม่คำนึงถึงรากฐานประเพณีวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมที่เคยประพฤติปฏิบัติมา

ด้านที่ปรับตัวได้ ทำให้เกิด พัฒนาการทางประเพณีสืบทอดสืบสอง ก่อให้เกิดการพัฒนาประเพณีให้ดียิ่งขึ้น ทำให้ใช้ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ สั้นลง ทนต่อเหตุการณ์ไม่ยืดเยื้อเสียเวลาทิ้งไปโดยใช่เหตุ ประหยัดเวลา เข้าใจในประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามได้ง่าย พร้อมทั้งจะรับเอาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่หลั่งไหลเข้ามาจากชาวตะวันตก ในส่วนที่ไม่ขัดต่อประเพณีดั้งเดิมของชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ด้านที่ปรับตัวไม่ได้ ด้วยอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่เท่ากัน เมื่อวัฒนธรรมประเพณีทางวัตถุที่เจริญก้าวหน้า แต่วัฒนธรรมประเพณีที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความคิด ความเชื่อวิธีการปฏิบัติยังคงเป็นแบบเดิมๆ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัวเช่นการขยายตัวอุตสาหกรรม ย่อมต้องปรับพร้อมกับการขยายตัวทางการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไม่สามารถตามทันหรือปรับตัวเข้ากันไม่ได้ ก็จะเกิดการหักล้างทางวัฒนธรรมจากการปรับตัวไม่ทัน ก็จะมีปัญหาตามมา เช่น ปัญหาการประทุษร้ายทางวัฒนธรรมประเพณี ไม่อยู่ในร่องรอยของประเพณีวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติมา เป็นต้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรม จึงควรเป็นไปอย่างสมดุลและสัมพันธ์กัน

แม้ว่าสถานการณ์ปัจจุบันจะมองว่า ความผกผันทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวตำบลเมืองเก่าอย่างไรก็ตามชาวตำบลเมืองเก่า ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่คือ ฮีตสิบสอง แต่ความจริงแล้วสถานการณ์ดังกล่าวไม่ทำให้แนวความคิด ที่ยึดปฏิบัติมาลดลงแต่ประการใด แม้จะมีบ้างก็เป็นเพียงเล็กน้อย เท่านั้น อาทิ บุญคูณลานหรือ บุญเดือนยี่ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก ประเพณีฮีตสิบสองอื่น ๆ ไม่ มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

เมื่อถึงเทศกาลของงานแต่ละประเภท เช่น บุญพะเหวดหรือบุญเดือนสี่ แต่ละหมู่บ้าน ก็จะจัดขึ้นประจำทุก ๆ ปี หรือ บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือน เก้า บุญข้าวสาก หรือบุญเดือนสิบ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบ สอง เหล่านี้ก็เช่นเดียวกัน ถึงเทศกาลวันบุญประเพณีดังกล่าวก็จะประกอบกิจกรรมร่วมกันของชน ในชุมชนเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ร่วมกันประกอบกิจกรรมดังกล่าว จึงเป็นการยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและอนุรักษ์ไว้เพื่อคนรุ่นหลังสืบต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

- (๑) ควรมีการวิจัยคุณค่าของประเพณีฮีตสิบสองกับการส่งเสริมวัฒนธรรมภาคอีสาน
- (๒) ควรศึกษาผลการประยุกต์ใช้ฮีตสิบสองในการเผยแพร่ความรู้ด้านการครองเรือน ที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- (๓) ควรศึกษาวิเคราะห์ถึงครองสิบสี่ที่ชาวอีสานยังคงประพฤติปฏิบัติกันอยู่อย่างต่อเนื่องสืบๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน
- (๔) ควรมีการศึกษาถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาแพร่หลายใน สังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____ ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ ปกรณ์วิเศษภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕.

ข. ทุตติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ

กระทรวงธรรมการ. อธิบายสองและครองสิบสี่. เวียงจันทน์ : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๔๐๘.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : อรุณลาดพร้าว, ๒๕๓๖.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้านอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.

ชำนาญ พาสื่อ. เอกสารคำสอนรายวิชา “จริยศาสตร์”. โรเนียวปริ้นเตอร์ครั้งที่ ๓. ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

(อัคราณา)

ณรงค์ เส่งประชา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

ถวิล มาศจรัส. ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

น้อย พงษ์สนิท . จริยศาสตร์ . กรุงเทพมหานคร : มิตรภาพการพิมพ์ , ๒๕๒๗.

บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล . อีต คอง คอล่า วิถีชีวิตของคนล้านช้างและไทยอีสาน . ขอนแก่น : บริษัท
เพ็ญพรินต์ , ๒๕๔๐.

บุญทัน ดอกไธสง . กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย . กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ , ๒๕๒๕.

บัวศรี ศรีสูง . “ทิศทางหมู่บ้านอีสาน” ในอีตคองและปกิณกะคดี . กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์,
๒๕๓๕

บุญตรี ตาแก้ว (ชนิด) , ประเพณีอีสาน , ไม่ปรากฏสถานที่และปีพิมพ์.

ปกรณ์ คุณารักษ์ . ปัญหาสังคม . ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยา , ๒๕๔๖.

บุญแสงฉาย . มลทินปัญหา . พระธรรมมหาวิราญวัตร . กรุงเทพมหานคร : ศ.ธรรมศักดิ์, ๒๕๓๐.

ปัญญา นันทะ . พจนานุกรมธรรม . กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา , ๒๕๔๑.

ปรีชา พิณทอง . ไชยชาติโบราณอีสาน . อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , ๒๕๒๘.

_____ . ประเพณีโบราณไทยอีสาน , ไม่ปรากฏสถานที่และปีพิมพ์.

พระราชวรมนิ (ประยุทธ์ ปยุตโต). คำนิยมแบบพุทธ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์, เทียนวรรณ,
๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) . พุทธธรรม . พิมพ์ครั้งที่ ๕ . กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓.

_____ . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ . พิมพ์ครั้งที่ ๕ . กรุงเทพ
มหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๔๐.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ . พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ . กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม . พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ .

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓.

_____ . ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์ . กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา , ๒๕๔๒.

_____ . ธรรมกับการพัฒนาชีวิต . กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๓๕.

_____ . ธรรมบุญชีวิต . พิมพ์ครั้งที่ ๑๓๐ , กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

พระมหาอุทัย ญาณธโร . พุทธวิถีแห่งสังคม ปรัชญาสังคมและการเมืองของพุทธศาสนา.

กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ธรรมสาร , ๒๕๓๘.

พระพุทธโฆษาจารย์. วิสุทธิมรรค. กรุงเทพฯ : ธรรมบรรณาการ (อำนวยการ), ๒๕๒๕.

พระมหาโกวิทย์ สิริวณฺโณ และคณะ . มรดกอีสาน . กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. ประชาสังคม : วรรณชนกคิดในสังคมไทย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.

พัฒน์ สุจันงค์,รศ. สังคมกับปัญหาสถานะแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พุทธศักราช ๒๕๒๕, กรุงเทพมหานคร : นักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

_____. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

วสิน อินทรสระ.แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพุทธศาสนา เล่ม ๑-๒. กรุงเทพมหานคร : กพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๒๕.

_____.สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์นามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

วิทย์ วิทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : อักษร เจริญทัศน์, ๒๕๑๕.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.อานิสถ์การสมาทานศีล.พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา , ๒๕๔๖.

สนธิ สมักรการ . การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม . กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ , ๒๕๒๕.

สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น. ของดีอีสาน. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐.

สมภาร พรหมทา. มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธชาดก, ๒๕๓๘.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สวิง บุญเจิม. มรดกอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๕.

ส.ธรรมภักดี (นามแฝง). ประเพณีอีสาน. กรุงเทพมหานคร : ส. ธรรมภักดี, ม.ป.ป.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรพัฒนา จำกัด, ๒๕๔๓.

สมบุญ สุธำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สุพัตรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒.

_____, สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด,
๒๕๔๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา,
๒๕๔๓.

สุรศักดิ์ สร้อยศรี. ปรัชญาเบื้องต้น. พิษณุโลก : ธรรมะไทย, ๒๕๓๕.

สมภาร พรหมทา. พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๑.

อ่อน มะนิสอน. พจนานุกรมพาสาลาว. เวียงจันทน์ : เวียงจันทน์, ๒๕๓๕.

อุดม บัวศรี. ผญากรรม ปรัชญาชีวิตอีสาน. ขอนแก่น : สำนักส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗

_____. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : คลังน่านวิทยา, ๒๕๔๖.

_____. ญานคำ. ขอนแก่น : คลังน่านวิทยา, ๒๕๔๖.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๔.

(๒) วารสาร :

บุญหนา จิมนัง. “ศีล ๕ ตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา” : ข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ในสังคม
ชาวพุทธตามทัศนะของชาวบ้าน , ธรรมทัศน์ , ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑
(มีนาคม – มิถุนายน ๒๕๔๗) : หน้า ๕๗.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

บุญหนา จิมนัง. พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๔๕.

พระมหาอรุณ อรุณมโม (สุภะ โกศล), “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณี
ของชาวอีสาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาวัช เชมรโซ (พุทธโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี. “ศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ)”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาธีรวุฒิ ธีรธมฺโม. “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหานิมิตร ลิขรสุนฺโด. “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศีลปัสุนทรวาทิ (ศีลปัส ลิกฺขาสโร)”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน. “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาอรุณ จิตฺตคุตฺโต. “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

(๔) เว็บไซต์

<http://www.doae.go.th>

<http://www.google.co.th>

<http://www.nationejob.com>

<http://www.nationejob.com>

<http://www.mettadham.ca>

<http://www.surinrelations.org>

<http://www.sabaideeradio.com>

<http://www.student.chula.ac.th>

<http://www.wikipedia.org>

๒. ภาษาอังกฤษ :

Engel, F. J., & Blackwell R. **Consumer Behavior** (4th ed.). New York: CBS College, 1982.

Katz, D. **The Functional Approach to the Study of Attitudes**. Public Opinion Quarterly, 1960.

Blackwell, R. D., Engel, J. F., & Miniard, P. W. **Consumer Behavior**. Chicago : 2001.

A S Hornby , Oxford Advanced Learner's **Dictionary of Current English** , . 1960.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ที่ ศธ. ๖๑๒๑/๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น วิชาตุ ตำบลในเมือง
อ.เมือง จ. ขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ขออนุมัติแจกแบบสอบถามงานวิจัย

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามวิจัยสำหรับ จำนวน ชุด

ด้วยพระสุปิ ชาครธมโม / ศรีมัตย์ รหัส ๔๗๖๑๐๕๐๕๘๓ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณี
ฮีตสิบสอง : ศักยากรรม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”

ดังนั้น เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร จึงเรียน
มายังท่านเพื่อขออนุมัติแจกแบบสอบถามงานวิจัยแก่บุคลากรใน หมู่บ้าน หน่วยงานของท่าน
จำนวน คน

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาอนุมัติ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่าน
เป็นอย่างดี ขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ด้วย

เรียนมาด้วยความเคารพ/เจริญพร

(พระมหาบรรจง สิริจินโท. คร.)

เลขานุการกรรมการบริหารโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
ศูนย์บัณฑิตศึกษา ฯ วิทยาเขตขอนแก่น

โทร. ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๗ ต่อ ๑๐๖

โทรสาร ๐-๔๓๒๘-๓๐๓๓

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

AN ANALYTICAL STUDY OF THE CHANGES IN HEETSIPSONG –TRADITIONS
: A CASE STUDY OF MUANGKAO SUBDISTRICT, MUANG DISTRICT,
KHONKAEN PROVINCE

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามสัมภาษณ์ “ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีจุดประสงค์เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่าอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๒. แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสอบถาม ชุดที่ ๑

ตอนที่ ๓ แบบสอบถาม ชุดที่ ๒

แต่ละตอนจะมีคำชี้แจงให้ทราบทุกขั้นตอน

๓. ข้อมูลและคำตอบแบบสัมภาษณ์นี้จะนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น จะไม่มีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แต่อย่างใด ดังนั้น กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ทุกข้อและโปรดให้ข้อมูลที่ชัดเจนตรงกับความจริงมากที่สุด

เจริญพร

(พระสุชี ชากรรมโม / ศรีมาศย์)

นิติระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก ค

ตอนที่ ๑

ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๑. พระสงฆ์

๑.๑ พระสงฆ์ อายุ.....ปี, พรรษา

ตำแหน่ง () เจ้าคณะตำบล, () เจ้าอาวาส () พระลูกวัด

๑.๒ การศึกษา

ทางธรรม () น.ธ.ตรี () น.ธ.โท () น.ธ.เอก

ทางโลก () ประถมศึกษา..... () มัธยมศึกษา.....

() อนุปริญญา () ปริญญา.....

๒. ฆราวาส

๒.๑ เพศ () ชาย () หญิง

๒.๒ อายุปี,

๓. สถานภาพในปัจจุบัน

() สมรส () โสด

อื่นๆระบุ

๔. การศึกษา

() ประถมศึกษา..... () มัธยมศึกษา.....

() อนุปริญญา () ปริญญา.....

๕. อาชีพ

() เกษตร () รับราชการ

() พนักงานบริษัท () ธุรกิจส่วนตัว

() อื่นๆ ระบุ

.....
.....

ตอนที่ ๒

แบบสอบถาม ชุดที่ ๑

๑.๑ คำชี้แจง : ให้ท่านอ่านทำความเข้าใจกับประเพณีฮีตสิบสอง แล้วทำเครื่องหมายกากบาท x ลงในวงกลม ○ ที่ท่านเลือก หนึ่งข้อ กาได้หนึ่งเครื่องหมาย

ประเพณีฮีตสิบสองที่ยังถือปฏิบัติในปัจจุบัน	ระดับการปฏิบัติในปัจจุบัน		
ฮีต ๑ บุญเข้ากรรม (การเข้าปฐกฐนของพระสงฆ์)	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๒ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๓ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๔ บุญพะเหวดหรือบุญเดือนสี่	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๕ บุญสงกรานต์หรือบุญเดือนห้า	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๖ บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๗ บุญซำเริงหรือบุญเดือนเจ็ด	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๘ บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๙ บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๑๐ บุญข้าวสาก (สลากภัต)หรือบุญเดือนสิบ	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๑๑ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี
ฮีต ๑๒ บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง	☐ ไม่ปฏิบัติเลย	☐ ปฏิบัติบางปี	☐ ปฏิบัติทุก ๆ ปี

๑.๒ ประเพณีฮีตสิบสองต่อปี่นี้ ที่ชาวตำบลเมืองเก่าที่เลิกปฏิบัติแล้วเพราะอะไร ?

(ถ้าท่านไม่แสดงความเห็นให้ทำเครื่องหมาย ละ (คือ -) ตรงจุดไข่ปลา)

() ฮีตที่ ๑ บุญเข้ากรรม (การเข้าปริวาสกรรมของพระสงฆ์)

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮีตที่ ๒ บุญกฐนลานหรือบุญเดือนยี่

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ-.....

.....

.....

.....

() ฮีตที่ ๓ บุญข้าวจ้หรือบุญเดือนสาม

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ-.....

.....

.....

.....

() ฮีตที่ ๔ บุญพะเหวดหรือบุญเดือนสี่

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๕ บุญสงวน้ำหรือบุญเดือนห้า

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๖ บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๗ บุญซำระหรือบุญเดือนเจ็ด

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๘ บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๙ บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๑๐ บุญข้าวสาก (สลากภัตร) หรือบุญเดือนสิบ

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๑๑ บุญออกพรรษา หรือบุญเดือนสิบเอ็ด

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

() ฮิตที่ ๑๒ บุญกฐิน หรือบุญเดือนสิบสอง

ที่เลิกยึดปฏิบัติเพราะ

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓

แบบสอบถามชุดที่ ๒

๒.๑ ให้ท่านอธิบายถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จากข้อ ๑) ถึง ข้อ ๕) ต่อไปนี้ ที่ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเปลี่ยนไปอย่างไร

๑) การเปลี่ยนแปลงระบบครอบครัวและเครือญาติ ที่ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเปลี่ยนแปลงเพราะ

.....

.....

.....

๒) การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ที่ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเปลี่ยนแปลงไปเพราะ

.....

.....

.....

.....

๓) การเปลี่ยนแปลงระบบสาธารณสุข ที่ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเปลี่ยนแปลงไป เพราะ

.....

.....

๔) การเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อและประเพณี ที่ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเปลี่ยนแปลงไป เพราะ

.....

.....

.....

๕) การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเปลี่ยนแปลงไป เพราะ

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ให้ท่านอธิบายปัจจัยภายนอกจากข้อ ๑) ถึง ข้อ ๓) ต่อไปนี้ ที่ทำให้ประเพณีฮัตสึบะสองเขต
ตำบลเมืองเก่าเปลี่ยนแปลงไป

๑) ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค ทำให้ประเพณีฮัตสึบะสองเปลี่ยนแปลงไป เพราะ

.....

.....

.....

.....

๒) ปัจจัยด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่ ทำให้ประเพณีฮัตสึบะสองเปลี่ยนแปลง
ไป เพราะ

.....

.....

.....

๓) ปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน ทำให้ประเพณีฮัตสึบะสองเปลี่ยนแปลงไป เพราะ

.....

.....

.....

๒.๓ ให้ท่านอธิบายปัจจัยภายใน จากข้อ ๑) ถึง ข้อ ๓) ต่อไปนี้ ที่ทำให้ประเพณีฮัตสึบะสองในเขต
ตำบลเมืองเก่าเปลี่ยนแปลงไป

๑) ปัจจัยด้านนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้ประเพณีฮัตสึบะสอง
เปลี่ยนแปลงไป เพราะ

.....

.....

.....

๒) ปัจจัยด้านชาติพันธุ์ความเชื่อต่อประเพณี ทำให้ประเพณีฮัตสึบะสองเปลี่ยนแปลง
ไป เพราะ

.....

.....

.....

๓) ปัจจัยด้านบุคลิกภาพทัศนคติส่วนบุคคล ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเปลี่ยนแปลง

เพราะ

.....

.....

๒.๔ ชาวตำบลเมืองเก่ามีแนวทางอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองไว้อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม

๑. กลุ่มพระภิกษุสงฆ์

๑.๑ พระครูปริยัติสารสุนทร อายุ ๗๐ ปี ๕๑ พรรษา เจ้าอาวาสวัดธาตุกุดกว้าง เจ้าคณะตำบลเมืองเก่า หมู่ ๑๗ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑.๒ พระครูปริยัติบุญญากรณ์ อายุ ๔๔ ปี ๒๔ พรรษา เจ้าอาวาสวัดหัวหิน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑.๓ พระอภัย ปรุกโกโม ๕๘ ปี ๒๕ พรรษา เจ้าสำนักวัดป่าแก่นน้ำด่อน หมู่ ๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑.๔ พระมหาสนั่น สุนทรโร อายุ ๒๖ ปี ๗ พรรษา รักษาการเจ้าสำนักวัดป่ามิ่งเมือง หมู่ ๕ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑.๕ พระมหาวิไลเลี่ยม กนตสีโล อายุ ๔๖ ปี ๔๖ พรรษา ครูโรงเรียนวัดธาตุกุดกว้าง หมู่ ๑๗ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑.๖ พระศุภลักษณ์ ปญฺญาวุโธ อายุ ๓๔ ปี ๑๒ พรรษา ครูโรงเรียนวัดธาตุกุดกว้าง หมู่ ๑๗ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑.๗ พระครูสุเมธธรรมสาร อายุ ๓๕ พรรษา ๑๕ เจ้าอาวาสวัดกลางบุรี หมู่ ๖, ๑๐ บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑.๘ พระครูสังฆรักษ์ชุมพล โชติธมฺโม อายุ ๓๕ พรรษา ๑๓ เจ้าอาวาสวัดท่าราชไชยศรี บ้านดอนบม หมู่ ๑๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒. กลุ่มสมาชิกสภาเทศบาล

๒.๑ นายประจักษ์ พระถักรักษา อายุ ๕๔ ปี ๑๐๕ หมู่ ๑๐ บ้านดอนบม สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๒ นายสวัสดิ์ ภูมิ อายุ ๕๒ ปี ๔๕๖ หมู่ ๑๓ บ้านดอนบม สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๓ นายประดิษฐ์ อุ่นสิม อายุ ๕๑ ปี ๑๐๖ หมู่ ๓ บ้านกุดกว้าง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๔ นายดำเนิน มณีชัย อายุ ๔๗ ปี บ้านเลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๗ บ้านกุดกว้าง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๕ นายศิริศักดิ์ สนธิสัมพันธ์ อายุ ๔๖ หมู่ ๑๒ บ้านกุดกว้าง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๖ นายมนตรี แก้วบุญเรือง อายุ ๔๘ ปี หมู่ ๑๗ บ้านกุดกว้าง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๗ นายบุญมี คำทูน อายุ ๔๕ หมู่ ๑๒ บ้านกุดกว้าง สมาชิกเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๘ นายสวัสดิกร รักอ่อน อายุ ๕๑ ปี หมู่ ๗ บ้านดอนบม สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๙ นายชนบรธรรม อาจตัน อายุ ๕๐ ปี หมู่ ๑๒ บ้านกุดกว้าง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒.๑๐ นายประเสริฐ ลำประไพ อายุ ๕๓ ปี หมู่ ๘ บ้านขามเจริญ รองนายกเทศมนตรีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๓. กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน

๓.๑ นายพล เกาะลุน อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ ๒ บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๓.๒ นายไพฑูรย์ บุศราคม อายุ ๔๔ ปี ๕๘/๕ หมู่ที่ ๑ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๓.๓ นายไสว พัทธัย อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านกุดกว้าง หมู่ ๑๖ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐.

๓.๔ นางผาณี โพธิ์ฝ้าย อายุ ๕๓ ปี ๒๗๗/๑ หมู่ ๕ ผู้ใหญ่บ้านตมน้อย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๓.๕ นายสุมิตร คำอ้อ อายุ ๔๒ ปี ผู้ใหญ่บ้านสะอาดหมู่ ๒ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔. กลุ่มครูบุคลากรทางการศึกษา

๔.๑ นายพิทักษ์ เอ็นดู อายุ ๔๗ ปี ผู้อำนวยการโรงเรียนกุดกว้างประชาสรรค์ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔.๒ นางนงค์ลักษณ์ สอนสีลพงศ์ อายุ ๕๐ ปี รองผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกุดกว้างประชาสรรค์ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔.๓ นายรัช นูชาจันทร์กุล อายุ ๕๗ ปี ครูโรงเรียนบ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔.๔ นางมาลัย มุลธิยะ อายุ ๕๕ ปี ครูโรงเรียนบ้านคอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔.๕ นางวารุณี วงษ์ปัญญา อายุ ๕๑ ปี ครูโรงเรียนบ้านโนนคุ่น ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔.๖ นางสาวทัศนีย์ ศรีหาบุตร อายุ ๕๐ ปี ครูโรงเรียนบ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔.๗ นางสุจิตรา สิทธิ อายุ ๕๓ ปี ครูโรงเรียนบ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๔.๘ นางสาวเพ็ญแข บัวภา อายุ ๔๔ ปี ๘๔ หมู่ที่ ๑๖ ครูโรงเรียนบ้านกุดกว้าง พระสารธรรค ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐.

๕. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน

๕.๑ พ่อใหญ่จารย์คำมาย หาญสุริย์(พ่อใหญ่ดีหลาย) ปราชญ์ชาวบ้าน อายุ ๗๐ ปี ๘๔ หมู่ ๑๐ บ้านคอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐.

๕.๒ พ่อบุญ โยมะบุตร อายุ ๖๗ ปี ปราชญ์ชาวบ้าน ๖๘/๑ หมู่ ๒ บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๕.๓ พ่อใหญ่สี คำทุ่น อายุ ๗๗ ปี ปราชญ์ชาวบ้าน ๗๖ หมู่ ๑ บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๕.๔ แม่น้อย ไกรอ่อน ปราชญ์ชาวบ้าน(อดีตนางเอกหมอลำคณะรัตนศิลป์อินทร์ ตรีไทยราช) อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๒ บ้านโสกแสง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

รวมผู้ตอบแบบสอบถาม ๓๕ รูป/คน

ภาคผนวก จ

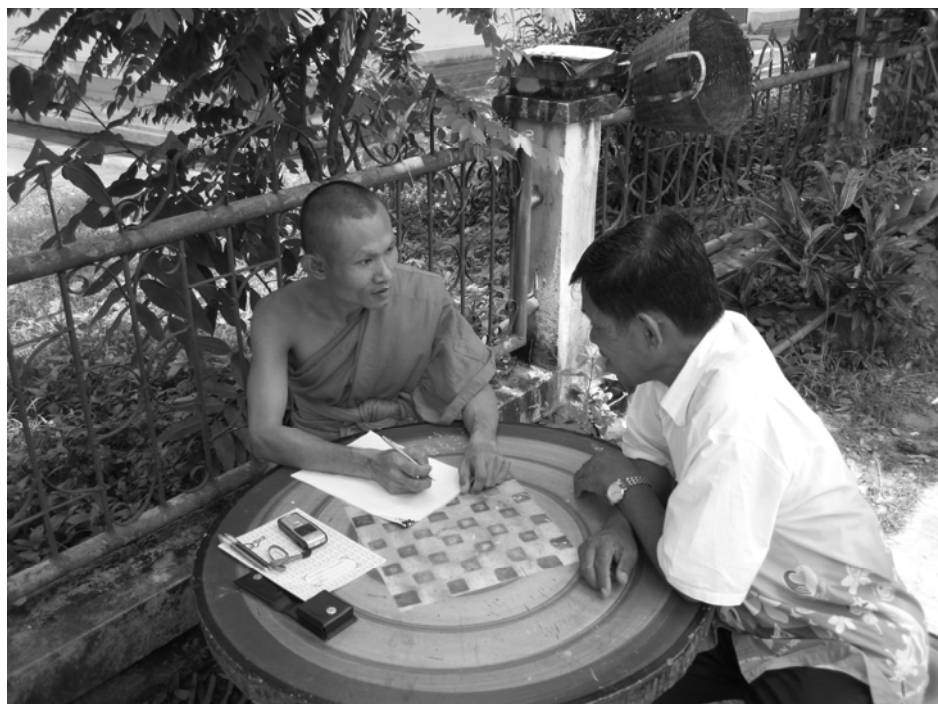
ภาพการสัมภาษณ์

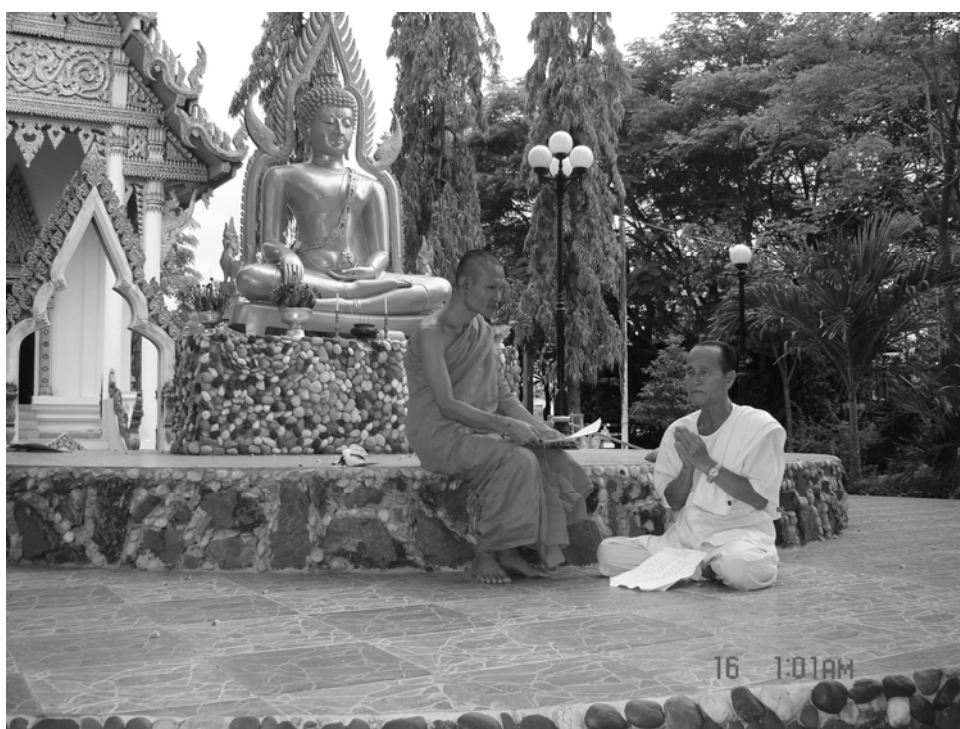
นายไพฑูรย์ บุตราคัม อายุ ๔๔ ปี ๕๘/๕ หมู่ที่ ๑ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสะอาด ตำบล
เมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

พระครูสังฆรักษ์ชุมพล โชติธมฺโม อายุ ๓๕ พรรษา ๑๓ เจ้าอาวาสวัดท่าราชไชยศรี
บ้านคอนบม หมู่ ๑๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

นายไสว พัทธกัญ อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านกุดกว้าง หมู่ ๑๖ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐.

พ่อใหญ่จารย์คำมาย หาญสุริย์ (พ่อใหญ่ดีหลาย) ปราชญ์ชาวบ้าน อายุ ๗๐ ปี ๘๔ หมู่ ๑๐ บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐.

นางสาวเพ็ญแข บัวภา อายุ ๔๔ ปี ๘๔ หมู่ที่ ๑๖ ครูโรงเรียนบ้านกุดกว้างประชา
สรรค์ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐.

นายสวัสดิ์ ภูมิ อายุ ๕๒ ปี ๔๕๖ หมู่ ๑๑ บ้านคอนบม สมาชิกสภาเทศบาลตำบล
เมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

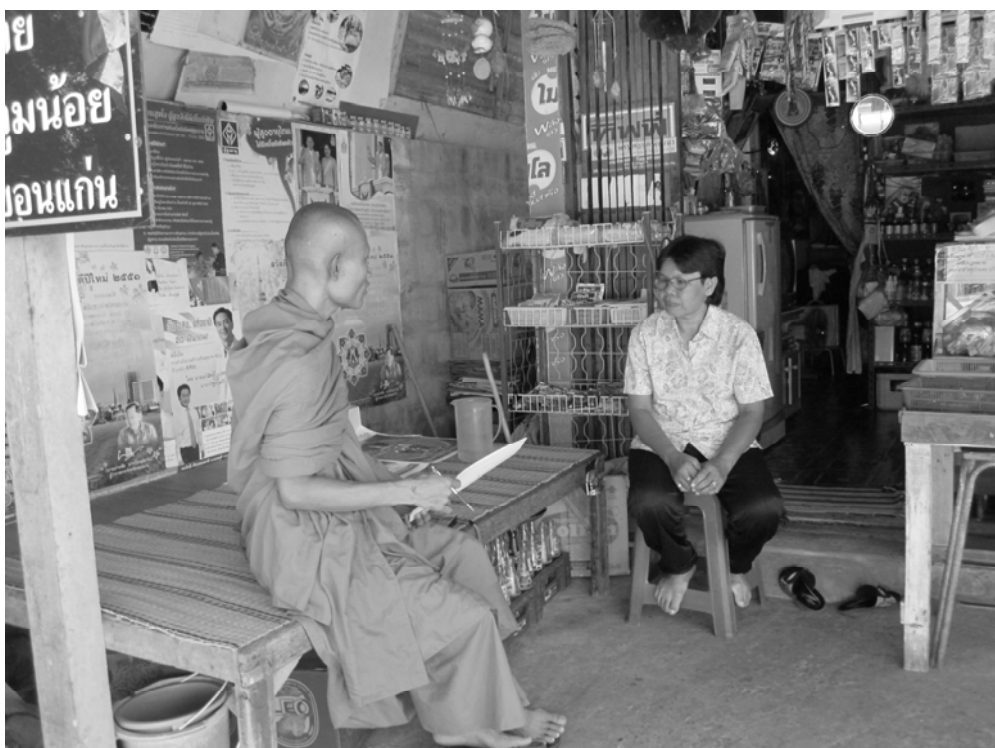
พ่อนุญ โยมะบุตร อายุ ๖๗ ปี ปราชญ์ชาวบ้าน ๖๘/๑ หมู่ ๒ บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

พระครูสุเมธธรรมสาร อายุ ๓๕ พรรษา ๑๕ เจ้าอาวาสวัดกลางบุรี หมู่ ๖, ๑๐ บ้านคอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

นายประจักษ์ พระลัทธิรักษา อายุ ๕๔ ปี ๑๐๕ หมู่ ๑๐ บ้านคอนบม สมาชิกสภา
เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจันท์ จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

นางผาณิต โพธิ์ฝ้าย อายุ ๕๑ ปี ๒๓๗/๑ หมู่ ๕ ผู้ใหญ่บ้านตมน้อย ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

พ่อใหญ่ลี คำหุ่น อายุ ๗๗ ปี ปราชญ์ชาวบ้าน ๗๖ หมู่ ๑ บ้านสะอาด ตำบลเมือง
เก่า อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

ภาคผนวก จ

ภาพสีดที่ ๑ บุญเข้ากรรม

ภาพสีดที่ ๒ บุญคูณลาน

ภาพสีดที่ ๓ บุญข้าวจี

ภาพชุดที่ ๔ บุญพะเหวด

ภาพชุดที่ ๕ บุญสงกรานต์ (สรงน้ำ)

ภาพชุดที่ ๖ บุญบั้งไฟ

ภาพชุดที่ ๗ บุญช้ำสะ

ภาพชุดที่ ๘ บุญเข้าพรรษา

ภาพชุดที่ ๙ บุญข้าวประดับดิน

ภาพสีที่ ๑๐ บุญข้าวสาก (สลากภัต)

ภาพสีที่ ๑๑ บุญออกพรรษา

ภาพสีที่ ๑๒ บุญกฐิน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระสุจี ฉายา ชาครธมฺโม นามสกุล ศรีมาตย์
วัน/เดือน/ปีเกิด	: เกิดวันที่ ๑๔ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ อายุ ๓๕ ปี
อุปสมบทเมื่อ	: วันที่ ๑๓ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ พรรษา ๑๘ อุปสมบท ณ วัดศรีมงคล ตำบลโคกสะอาด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดมหานิกาย
การศึกษา	: นักธรรมชั้น เอก สำนักเรียน วัดศรีมงคล ตำบลโคกสะอาด อำเภอ ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ :เปรียญธรรม ๑ – ๒ สำนักเรียน วัดธาตุ(พระอารามหลวง)ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕
จบมัธยมปลาย	: จากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒
จบประกาศนียบัตรวิชาชีพครู	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖.
จบปริญญาตรี	: พธ.บ. (ปรัชญา) ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดหัวหิน บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ ๔๐๐๐๐
ภาระในปัจจุบัน	: ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดธาตุกุดกว้าง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น